

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

ULUSLARARASI HUKUKTA KORUMA SORUMLULUĞU: LİBYA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emel İLTER

MAYIS 2015

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

ULUSLARARASI HUKUKTA KORUMA SORUMLULUĞU: LİBYA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emel İLTER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

MAYIS 2015

TRABZON

ONAY

Emel İLTER tarafından hazırlanan Uluslararası Hukuk'ta Koruma Sorumluluğu: Libya Örneği adlı bu çalışma tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda 28/05/2015 oybirliği/ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ (Başkan-Danışman)

Prof. Dr. Mohammad ARAFAT (Üye)

Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım / /

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Emel İLTER

28/05/2015

ÖNSÖZ

İnsani müdahale kavramıyla yaşanan egemenlik müdahale çelişkisi koruma sorumluluğu kavramıyla aşılmaya çalışılmıştır. ICISS raporuyla ortaya çıkan koruma sorumluluğu belirli kalıplara sokulmuş ve devamında gelen raporlarla ve 2005 dünya zirvesiyle birlikte kavramın içeriği genel anlamda belirlenmiştir. Kavramla ilgili çalışmalar hali hazırda da devam etmektedir. Arap baharının Libya'ya yansması sonucunda Libya'daki gelişmeleri dikkate almak hem müdahale anlayışında gelişim sağlanıp sağlanmadığını görmek, hem de koruma sorumluluğu kavramının uygulanabilirliğini test etmek anlamında önemlidir.

Tez çalışmam sırasında vermiş olduğu her türlü destekten dolayı değerli danışmanım Prof. Dr. Hayati AKTAŞ'a, Jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Mohammad ARAFAT'a ve Sayın Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Sayın Doç. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL'a ve Arş. Gör. Çağrı Emin DEMİRBAŞ'a, Arş. Gör. Sinem Tan'a her türlü yönlendirmelerinden ve değerli katkılarından dolayı minnettarım. Son olarak hiçbir zaman desteğini benden esirgemeyen aileme, aylar süren araştırma ve yazım sürecinde sabırla tezin her aşamasında beni dinleyen eşim Refik Can İLTER'e sonsuz teşekkür ederim.

Treabzon, Mayıs 2015

Emel İLTER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMI	4-25
1.1. İnsani Müdahale Nedir.....	5
1.2. İnsani Müdahalenin Unsurları	8
1.3. İnsani Müdahalenin Tarihsel Gelişimi.....	10
1.4. İnsani Müdahale ve Kuvvet Kullanmama İlkesi.....	16
1.5. Devlet Egemenliği ve İç İşlerine Müdahale Etmeme İlkeleri.....	19
1.6. İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. KORUMA SORUMLULUĞU	26-60
2.1. Koruma Sorumluluğu Kavramının Oluşumu.....	27
2.2. Koruma Sorumluluğu Kavramının Raporlarla Gelişimi.....	34
2.2.1. ICISS Raporunda Koruma Sorumluluğu.....	34
2.2.2. Daha Güvenli Dünya Raporunda Koruma Sorumluluğu	40
2.2.3. Daha Geniş Özgürlük Raporunda Koruma Sorumluluğu	42
2.2.4. Dünya Zirvesi Raporunda Koruma Sorumluluğu	45
2.3. BM Bünyesinde Devam Eden Gelişmeler	50

2.4. Klasik Egemenlik ve Sorumlu Egemenlik Çatışması	55
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KORUMA SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA LİBYA.....	61-84
3.1. Libya Krizi ve Öncesi Gelişmeler	62
3.1.1. Arap Uyanışı ve Libya	62
3.1.2. Libya’da İsyandan İç Savaşa.....	65
3.2. Libya’da Ayaklanmaya İlişkin Kararlar	67
3.2.1. BMGK’nin 1970 Sayılı Kararı.....	67
3.2.2. BMGK’nin 1973 Sayılı Kararı.....	71
3.3. Çift Başlı Operasyon.....	74
3.4. Koruma Sorumluluğu ve Uluslararası Meşruiyet Bağlamında Libya	79
SONUÇ VE ÖNERİLER	85
YARARLANILAN KAYNAKLAR	89
ÖZGEÇMİŞ	100

ÖZET

İnsani müdahalenin uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukukta meydana getirdiği devlet egemenliği ve insan hakları arasındaki gerilim, soğuk savaş sonrası dönemde zirveye ulaşmıştır. İnsani müdahalenin akıllardaki kötü izlenimini silmek ve uluslararası sistemde müdahale ve devlet egemenliği arasında denge kurabilmek amacıyla koruma sorumluluğu kavramı gündeme getirilmiştir. Koruma sorumluluğu kavramı ICISS ile ortaya çıkmıştır. Devamında gelen bir çok raporla da uluslararası hukuk sistemine entegre edilmeye çalışılmıştır.

Müdahale ve egemenlik konusunda çeşitli değişiklikler içeren kavram, İlk uygulama şansını Libya'ya NATO tarafından uygulanan Birleşik Koruyucu Harekatta bulmuştur. Bu çalışmada bu hareket kapsamında koruma sorumluluğu kavramıyla insani müdahale anlayışında katedilen yolu görmek amaçlanmıştır. Kavramın egemenliği hak olmaktan çıkarıp sorumluluğa vurgu yapması müdahale anlayışına yeni bir soluk getirmiştir. Uluslararası hukukta gelişen norm olarak ifade edilen koruma sorumluluğu, bu şekilde gelişim gösterdikçe insan hakları ihlalleri, insanlığa karşı işlenen suçlar karşısında uygulanabilecek somut bir şeyler oluşturulacaktır. Bu durum da devlet suiistimallerinin önüne geçebilecektir.

ABSTRACT

The tension between international relations and international humanitarian intervention caused the government sovereignty, the rule of law, human rights, reached its peak in the post-cold war era. Humanitarian intervention is to delete the bad impression in the mind and the concept of responsibility to protect the international system in order to establish a balance between intervention and state sovereignty were raised. The concept of responsibility to protect has emerged with the ICISS. Many came in the report has also continued attempts to integrate the international legal system.

Concept which includes several changes in the intervention and sovereignty, the first application implemented by NATO in Libya has found chances in Operation United Protector. This study aimed to see the road covered in understanding the concept of humanitarian intervention within the scope of responsibility to protect the movement. The emphasis on the responsibility from being eligible concept of sovereignty has brought a new approach to intervention. The responsibility to protect is expressed in developing norms of international law, so that shows up in the development of human rights violations, which can be applied across a concrete crimes against humanity, tangible things will be created. In this case, the state could prevent abuse.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFRICOM	: Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı- The United States Africa Command
AU	: Afrika Birliği-African Union
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMGnK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BMİHK	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi
ICISS	: Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu International Commission on Intervention and State Sovereignty
KS	: Koruma Sorumluluğu
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü- The North Atlantic Treaty Organization
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi
UGK	: Uluslararası Geçiş Konseyi

GİRİŞ

Haklı savaş temelli insani müdahale, hem uluslararası ilişkiler hem de uluslararası hukuk disiplininde tartışmalı bir kavramdır. Kuvvet kullanımına, insani müdahale kavramıyla ahlaki ve hukuki zemin kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu durum da insani müdahale kavramının gelişim süreci içerisinde farklı roller üstlenmesine neden olmuştur. Bir yandan önündeki insani kelimesinin meşrulaştırılması tartışmalarına konu olurken başka bir taraftan ise BM anlaşmasında yer alan kimi maddelerle çelişkisinden dolayı eleştirilere maruz kalmıştır.

Kavram için bir dönüm noktası olan soğuk savaş sonrası dönemde yaşanan bazı gelişmeler insani müdahalenin sorgulanması sürecini daha da artırmıştır. Bahsedilen dönemde bazı ülkelerde gerçekleşen soykırımlara, geniş çaplı insan hakları ihlallerine sessiz kalınması, gerekenin yapılmaması ya da hakları ihlal edilen insanları korumak için geç kalınması insani müdahale başlığı altında gerçekleşen müdahalelerin insanların güvenliğini sağlamak amacını taşımadığını göstermiştir. Bu noktada II. Dünya savaşı sonrası düzen için BM'ye tanınan yetki ve görevlerin ne kadar etkili olduğu da tartışma konusudur.

Soğuk savaş sonrası yaşanan gelişmelerden sonra insan haklarına verilen önemin artması ve hukuksal gelişmelerin yaşanması güvenlik algısını, devletlerin ve çıkarlarının korunmasından; bireylerin güvenliklerinin ve haklarının korunması yönüne kaydırmıştır. Uluslararası kabullerin sivilleri korumaya yönelik müdahalelerin gerekliliği yönünde gelişmesi, insan hakları ihlallerinin önlenmesi için daha çok çaba harcanmasına neden olmuştur. Bu değişimin sonucunda insani müdahale insan hakları ihlalleri ve BM kurucu anlaşması hükümlerinin varlığından dolayı ikileme düşmüştür. Kavramın gerekenleri karşılayamaması yeni bir kavram olan ve 2001 yılında ICISS raporuyla gündeme gelen koruma sorumluluğu kavramının doğuşunu beraberinde getirmiştir. Koruma sorumluluğu devletlerin sahip olduğu egemenliği bir hak olmaktan çıkarıp, egemenliği devletin halkını koruma sorumluluğuyla özdeşleştirmeye çalışmıştır. Devletten başka uluslararası topluma

da sorumluluk yükleyen bu anlayış müdahale meşruiyetini sağlayacak kriterleri belirterek insani müdahalenin kötü geçmişini silmeyi amaçlamıştır. Bu kavramın ilk uygulama alanı bulunduğu Libya olayı koruma sorumluluğunun uygulanabilirliğini görmek açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın amacı da bu duruma paralellik göstererek İnsan hakları ihlalleri, sivil ölümleri, etnik temizlik, geniş çaplı ihlaller karşısında müdahale anlayışında gelinen noktayı tahlil edebilmektir. Müdahale aşamasında ortaya çıkan devlet egemenliği ve devletin iç işlerine müdahale yasağının olması durumu ile insan hakları ihlalleri karşısında bir şeyler yapılması gerektiği durumunun çelişki içerisinde bulunmasından dolayı Libya olayı aktarılırken koruma sorumluluğu bağlamında bu iki durum ortak bir zeminde buluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ana problem alanını ise yukarıda bahsedilen iki çelişkili duruma çözüm bulma arayışlarında gelinen noktanın ağırlıklı olarak uluslararası hukuk bağlamında analiz edilmesi oluşturmaktadır. Çünkü bu durumun tahlil edilmesi 2001 yılında gündeme gelen koruma sorumluluğu kavramının ne kadar hayata geçirilebildiğini ve dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen insan hakları ihlalleri karşısında uygulanabilecek ortak bir sistemin oluşup oluşmadığını görmemizi sağlayacaktır.

Konuyla alakalı yerli ve yabancı kaynaklar, makaleler, dergiler, haberler, önemli internet siteleri taranmıştır. Konunun özünü oluşturan ICISS ile başlayan raporlar zinciri ayrı ayrı analiz edilerek çalışmayla ilgili önemli yerler vurgulanmıştır. Çalışma üç bölüm halinde ele alınmıştır. I. Bölümde insani müdahale kavramının ortak bir tanımının olup olmadığının tespiti için farklı felsefecilerin yorumlarıyla kavram tanımlanmıştır. Yorumları hemen hemen ortak bir noktada buluşturan bir tanımla hareket ederek insani müdahalenin unsurları belirtilmiştir. Haklı savaş teorisi paralelinde kavramın tarihsel gelişimi ele alınarak etraflıca gelişim süreci hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın problem alanını oluşturan BM anlaşmasında yer alan kuvvet kullanımının yasaklanması, devlet egemenliği ve iç işlerine müdahalenin reddi ilkelerinin insani müdahaleyle çelişkisini ortaya koyabilmek için ilkeler, tarihsel gelişimi ile birlikte BM anlaşması maddelerine dayandırılarak açıklanmıştır. I. Bölümde son olarak insani müdahalenin zafiyetlerinden bahsederek neden yeni bir kavrama ihtiyaç duyulduğu tahlil edilmeye çalışılmış ve iki kavram arası geçiş ifade edilmiştir.

II. Bölümde ise; özellikle soğuk savaş sonrası dönemde iyice belirginleşen devlet egemenliği ve iç işlerine müdahale etmeme ilkeleriyle insani müdahale çelişkisi arasında bir köprü vazifesi üstlenen koruma sorumluluğunun arka planı üzerinde durulmuştur. Daha sonra Koruma sorumluluğunun ortaya çıktığı ICISS raporu ayrıntılı olarak taranarak kavramın içeriği verilmeye çalışılmıştır. ICISS raporundan sonra kavramın BM sistemine entegre olması için sunulan diğer raporlar da analiz edilerek ICISS ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın örnek olayı Libya olduğundan dolayı, çalışmanın kapsamı dışında kalacağından Libya olayları sonrası oluşturulan raporlara kısaca değinilmiştir. II. Bölümde en son olarak uluslararası sistemde Westphalia sürecinden itibaren devam eden klasik egemenlik anlayışının dönüşümünü sağlayan sorumlu egemenlik anlayışı üzerinde durularak kavramın meydana getirdiği bu önemli gelişme vurgulanmıştır.

Son bölüm ise; çalışmanın örnek olayı ve koruma sorumluluğunun ilk sınavı olan Libya'ya ayrılmıştır. İlk başta Arap uyanışı ve ayaklanmaların Libya'ya yansması üzerinde durulmuştur. Libya'da meydana gelen isyanların nasıl iç savaşa dönüştüğü konusu aydınlatılarak bu süreçte gösterilen ilk uluslararası tepkiler ortaya konmuştur. Uluslararası toplumun ayaklanmalara nasıl bir yaklaşım gösterdiğini ve müdahaleye giden süreci anlayabilmek için BMGK 1970 ve 1973 sayılı kararları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Daha sonra çift başlı hareketle ilgili açıklamalar yaptıktan sonra Libya'daki bu yaşanan sürecin koruma sorumluluğu ve uluslararası meşruiyet bağlamında analizi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMI

Haklı Savaş temelli insani müdahale kavramı 20. Yüzyılın(yy) ortalarından itibaren uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler terminolojisinde kendine yer edinmiş olsa da, tarihsel anlamda kökeni antik çağlara dayanmaktadır. Hristiyanlığın etkisiyle Hristiyan din bilimcileri ve felsefecileri tarafından temeli atılan ve geliştirilen bu kavram, kuvvet kullanımının meşrulaştırılmasını ifade etmektedir. Devletler tarafından kimi zaman dini, kimi zaman devlet çıkarları kimi zamanda kendini koruma gibi nedenlerle gerçekleştirilen kuvvet kullanımına, insani müdahale kavramıyla ahlaki ve hukuki zemin kazandırılmaya çalışılmıştır. Toprağın korunmasından ziyade insanın korunması düşüncesiyle şekillenen kavram bir yandan uluslararası disiplinde, önündeki ‘insani’ kelimesinin meşrulaştırılması tartışmalarına konu olurken diğer taraftan kavramın Birleşmiş Milletler (BM) tüzüğü kuvvet kullanma yasağı, devletlerin iç işlerine müdahale etmeme, devlet egemenliği ilkeleriyle çelişkisi ve bu durumların istisnai hallerinin istismara açık olmasından dolayı da çeşitli çevreler tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Zaman içerisinde bu durum insani müdahale kavramının farklı roller üstlenmesine yol açmıştır.

Kavramın daha çok sorgulanmaya başlandığı Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan müdahalelerin sadece görünen kısmının insani müdahale başlığı altında olduğu, fakat içeriğinin insancıl amaçlara hizmet etmediği anlaşılmıştır. Güç dengelerinin sürekli değişiklik gösterdiği uluslararası sistemde, insani müdahale başlığı altında gerçekleştirilen kuvvet kullanımının sınırlarını kesin çizgilerle çizebilecek ve uygulamalarını hukuki temele dayandırabilecek başka bir kavrama ihtiyaç duyulmuştur. 2001 yılında Koruma Sorumluluğu (KS) olarak ifade edilecek bu kavramı daha iyi anlayabilmek ve yakın tarih olaylarına daha iyi uygulayabilmek için insani müdahale nedir ve hangi temeller üzerine inşa edilmiştir? İnsani müdahalenin tarihi gelişim süreci nasıldır? Neden yeni bir kavrama ihtiyaç duyulmuştur? Kavramlar arası geçiş nasıl sağlanmıştır? sorularının cevabı verilmeye çalışılarak konunun daha iyi analiz edilmesi sağlanacaktır.

1.1. İnsani Müdahale Nedir

Uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukukta tartışmalı bir kavram olan insani müdahale kavramı, devletlerin topraksal bütünlüklerinin korunması yerine insanların korunmasını temel alan bir felsefe olarak düşünülebilir. Kavramın önünde yer alan ‘insani’ kelimesinin kavrama yüklediği anlamı daha iyi anlayabilmek için müdahale kelimesinin ne anlama geldiğine bakmak gerekir. Müdahale kavramının yöntem itibariyle çeşitliliğe sahip olması ve uluslararası ilişkiler boyutunda hemen her durumu etkileyebilecek şekilde genişletilebilir esnek yapısından dolayı, uluslararası hukuk yazarları ve uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından kavramda sınırlamalara gidilmesine neden olmuştur.¹ Uluslararası hukuk alanında kavramın anlamı bakımından görüş birliği olmadığından kavrama farklı yorumlar getirilmiştir.

Oppenheim’e göre müdahale, bir devletin, başka bir devletin mevcut işini değiştirmek, bir durumu kabul ettirmek maksadıyla o devlete yaptığı buyurgan karışmadır. Bu tanımdan da yola çıkarak buyurgan karışma ifadesinden kastedilenin zorlama unsurları olması ve bunu da ulusal yetkiye dahil işlerde kullanması olarak ifade edilebilir.²

Vincent de müdahale kavramını, devlet, devletler ya da uluslararası örgüt tarafından ilgili devletin yönetimi hedef alınarak, bir devletin egemenliği çerçevesindeki konulara buyurgan tavırla karışılması şeklinde tanımlamaktadır.³

Uluslararası ilişkilerin homojen yapıya sahip olmasından dolayı ve küreselleşmenin de etkisiyle devletlerin davranışlarının birbirini etkilemesi doğaldır. Ancak kimi güçlü devletler, bu etkinin sınırlarını genişleterek başka devletlere görüşlerini empoze etme, devletleri yönlendirme ve birbirlerinin iç işlerine çıkarları doğrultusunda karışma gibi eğilimler göstermektedirler. Bu bağlamda değerlendirildiğinde; müdahale kavramı en geniş anlamda; bir devletin başka bir devletin iç işlerini ilgilendiren mevzularda söz sahibi olmak

¹ Sait Yılmaz, “Uluslararası Müdahale ve Meşruiyet”, s.1, <http://usam.aydin.edu.tr/UluslararasıMudahaleveMesruiyet.pdf> (24.3.2015).

² Lassa Francis Lawrence, “Disputes War and Neutrality” Hersch Lauterpacht(Ed.), **International Law**, 7. Baskı içinde (305-330), Cilt: 2, London: Longmans, 1955, s.305.

³ Özhan Hancılar, “Humanitarian Intervention in International Law”, **Çankaya University Journal of Law Dergisi**, 7(2), Şubat 2011, s.99.

için karışması olarak tanımlanabilir.⁴ Bu tanımlamalardan yola çıkarak müdahale eyleminin sınırlarının belirsiz olması ve karışma eyleminin yöntemlerinin ne olduğu ve hangi durumda nasıl şekilleneceği konusunda net bir şeylerin söylenememesi sebebiyle kavram, devletlerin çıkarları doğrultusunda çeşitli şekillerde yorumlanabilir.

Müdahale kavramının çeşitlerinden biri olan ve haklı savaş düşüncesi üzerine inşa edilen insani müdahale kavramına bakacak olursak; müdahalenin insancıl amaçlar için, iyi niyete dayalı olarak gerçekleştirilen biçimi gibi basit bir anlam çıkarılabilir.⁵ Tarihsel olarak değerlendirildiğinde kavrama, uluslararası sistemin yapısına göre farklı anlamlar yüklenmiştir. Antik çağlarda kuvvet kullanımlarının haklı nedene dayandırılmasının gerekçesini oluşturan bir rol üstlenirken, 19.yüzyıl itibariyle de devletlerin kendi çıkarlarına hizmet eden bir araç olmuştur.⁶

Soğuk savaş sonrası dönemde ise; uluslararası kriz ortamının meydana getirdiği sonuçlar görülerek insana değer verilmesi ve insan haklarının korunması gerektiği düşüncelerinin yaygınlaşması ile kavramın içeriği de genişlemiştir. Dar anlamda; Bir devletin başka bir devlette meydana gelen insan hakları ihlallerini önlemek için uyguladığı kuvvet kullanımı olarak değerlendirilirken geniş anlamda; bir devlet, devletler ya da örgütün bir başka devlet içerisinde meydana gelen soykırımda dahil olmak üzere ağır ve sürekli insan hakları ihlallerine karşı ilgili devlette bu duruma maruz kalan halkın korunması için yapılan silahlı müdahaleler anlaşılmaktadır.⁷

İnsani müdahale gerekçe itibariyle insani nedenlere dayanarak başka devlet vatandaşlarını korumayı amaçladığından dolayı bir devletin vatandaşlarını ülke dışında koruma amaçlı kuvvet kullanılması durumu insani müdahale tanımı kapsamında değildir. Bir devletin ülke dışındaki vatandaşları için kuvvet kullanması, vatandaşlarını bulunduğu

⁴ Sean D. Murphy, **Humanitarian Intervention, The United Nations in an Evolving World Order**, 21, Pennsylvania: University of Pennsylvania press, 1996, s.10.

⁵ Simon Chesterman, **Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law**, 1. Baskı, New York: Oxford University press, 1997, s.1.

⁶ Segah Tekin, **İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği**, Ankara: Başak matbaacılık, Nisan 2011, s.10 <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/insani-mudahale-kavrami-ve-libyanin-gelecegi-analizi/2531> (24.3.2015)

⁷ Sevda Kef, "İnsani Müdahale", (03.02.2014), <http://www.tuicakademi.org/index.php/temel-kavramlar/4421-insani-mudahale> (03.07.2014)

ölüm tehlikesinden kurtarmayı amaçlarken; insani müdahalede diğer ilgili devlet vatandaşlarının da kurtarılması amaçlanır.⁸

Literatürde kavram üzerine tartışmaların olması ve uygulanabilirlik açısından çizgilerinin belirsizliği nedeniyle kavram, bir tarafta uluslararası hukukçuların tartışma konusu olurken diğer tarafta insani müdahale ile ilgili yazarların ayrı yorumlamalarına açık hale gelmiştir.

Holzgrefe insani müdahaleyi, bir devletin kendi sınırları ve kendi vatandaşları dışında, başka bir devlet içerisinde ağır ve süreklilik arz eden insan hakları ihlallerine maruz kalan halkı korumak amaçlı müdahalede bulunulacak devletin rızası olmadan ilgili devlete kuvvet kullanımı ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunulması olarak tanımlamıştır.⁹

Taylor da insani müdahale kavramını, bir devletin kendi sınırları dışında, başka bir devlet içerisinde ağır ve süreklilik arz eden insan hakları ihlallerine maruz kalan halkı korumak amaçlı hareket ederek müdahaleye maruz kalacak devletin rızası olmadan ilgili devlete kuvvet kullanımı gerçekleştirilmesi ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunulması şeklinde ifade etmiştir. Bununla birlikte bu süreçte askeri personelin görevlendirilmesini de tanımın kapsamına dahil etmiştir. Taylor, Holzgrefe'nin düşüncesine insani yardım kullanılması için askeri personelin görevlendirilmesi görüşünü eklemiştir.¹⁰

Funda Keskin de diğer tanımlara paralel bir biçimde insani müdahaleyi, bir devlet içerisinde ağır ve süreklilik arz eden insan hakları ihlallerine karşı söz konusu devlette bulunan halkın korunması için diğer devletlerin silahlı güç kullanarak müdahalede bulunması olarak tanımlamıştır.¹¹

⁸ Sevda Kef, a.g.m.

⁹ J. L. Holzgrefe, "The Humanitarian Intervention Debate", J. L. Holzgrefe & Robert o. Keohane(eds.), **Humanitarian Intervention:Ethical, Legal and Political Dilemmas**, 1. Baskı içinde (15-53), Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s.18.

¹⁰ Taylor B. Seybolt, "Humanitarian Military Intervention the Conditions for Success and Failure" Oxford: Oxford University Press, 2008, s.6. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?Abstract_id=1487382 (4.7.2014)

¹¹ Funda Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 6(21), Bahar 2009, s.70.

İnsani müdahale kavramı üzerine yapılan tanımlamalar dikkate alındığında, doktrinde kavram tartışmalı olsa da tanımlama konusunda uzmanların birbirinden çok da farklı olmayan açıklamalar getirdikleri görülmektedir. Açıklamaların birbirine yakın olması, kavramı anlamlandırma açısından çok farklı sonuçlar ortaya çıkmayacağını göstergesidir. Tanımların genelinde müdahalenin kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi ile sınırlandırılması dikkat çekmektedir.

Yapılan müdahaleye bir devletin kendi vatandaşını ülke dışında koruması ya da menfaatlerini savunmasından farklı anlam yüklendiği de anlaşılmaktadır. İnsani müdahalenin bir ülkenin özellikle kendi vatandaşını değil de, insan hakları ihlaline uğrayan, başka devlet içerisinde yaşayan insanları temel aldığı görülmektedir. Bu tanımlar ışığında değerlendirildiğinde ancak iyi niyet esasına göre şekillenen ve insani amaçlar için yapılan bir müdahalenin insani müdahalenin ruhuna uygun olacağını söylemek mümkündür.

1.2. İnsani Müdahalenin Unsurları

İnsani müdahale kavramının tanımıyla ilgili uluslararası hukukçular tarafından geliştirilen ve hemen hemen aynı doğrultuda olan farklı açıklamalar, insani müdahalenin sınırlarının kesin çizgilerle çizilememesinin ortaya çıkardığı durumlardan biri olmuştur. Müdahalenin kim tarafından yapılacağı, müdahalenin şartları ve meşruluğu da uluslararası hukukçular tarafından açıklanmayı bekleyen diğer hususlar olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan uluslararası gelişmelerde insani müdahalenin meşruluğu tartışılmış ve temel unsurlarında meydana gelen kaymalar çeşitli düzensizlikler yaratmıştır. İnsani müdahalenin sorgulanmaya başlandığı ve varlığıyla ilgili farklı seslerin hızla yükseldiği bu dönemde¹², insani müdahalenin sistemde var olması gerektiğini savunanlar tarafından, insani müdahaleye meşruiyet sağlayacak kriterlerin oluşturulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Uygulamaya dair gerekli olan temel kriterlerin belirlenmesi ile kavramın çerçevesi belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu açıdan bakıldığında uluslararası hukukta yaygınlaşan bazı temel faktörler ortaya çıkmıştır. İnsani müdahalenin yapılmasının ana sebebini oluşturan insan hakları ihlallerinin

¹² Hancılar, a.g.m., s.110.

yaygın bir biçimde var olması gerekliliği bu faktörlerin başında yer almıştır. İnsani müdahaleye başlamadan önce diğer tüm yolların tüketilmiş olması ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atacak tarzda hareket edilmemesi zorunluluğu söz konusu olmuştur. Müdahalede bulunacak taraf ya da tarafların müdahaleden önce Güvenlik Konseyine bildirilmesi gerekliliği gündeme getirilerek tarafların müdahalede bulunurken öncelikli amaçlarının şiddet eylemlerine ve devam eden insan hakları ihlallerine karşı çözüm üretmek olduğu belirtilmiştir.¹³

İnsani müdahaleyi diğer kuvvet kullanımlarından ayıran temel özellik, insani nedenler için gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu nedenlerin neler olduğu, içeriği, uygulama alanı ve yöntemi kavramın meşruluğuyla ilgili olup bu durum da ancak kavramın kapsamının iyi şekilde çizilmiş olmasıyla alakalıdır. Genel olarak bakıldığında insani müdahale kim tarafından gerçekleştirilebilir sorusuna verilecek cevabın devlet, devletler ya da uluslararası örgütler şeklinde olması diğer tüm hükümet dışı kuruluşların ve uluslararası toplum tarafından tanınmayan diğer tüm toplulukların kapsam dışında bırakıldığını göstermektedir.¹⁴

Neden müdahale gereklidir sorusuna bir devlet içerisinde meydana gelen ağır şiddet eylemlerine ve insan haklarının ihlallerinin devamlılığına işaret edilerek, bunların sona erdirilmesi ve düzenin yeniden tesisi için çalışılmasına vurgu yapılarak cevap verilmeye çalışılmıştır. Ulaşılması çok güç olan bu amaç insani müdahalenin ruhuna uygun hareket edilip edilmediği anlamında temel alınacak önemli noktalardan birisidir. İnsan haklarının ağır şekilde ihlal edilmesi söyleminin neleri içerdiği bilinmemesine rağmen, müdahalede bulunacak taraf ya da tarafların kendi çıkarları adına yapacakları müdahalelerin insani müdahale kapsamı dışında tutulması garanti altına alınmıştır. Bu kapsamda bakıldığında insan hakları ihlalinin geniş çaplı olması ve bunun kabulü gerekmektedir.¹⁵

Müdahalenin nasıl gerçekleşeceği sorusuna da kuvvet kullanmak ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak şeklinde cevap bulan hukukçular, direk askeri olarak sınır ötesine bir girişimde bulunabilecekleri gibi, her an bu duruma hazır olduğunu

¹³ Peter Hilpold, "Humanitarian Intervention: Is there a need for a legal reappraisal?", **European Journal of International Law**, 2001, s.19. <http://ejil.oxfordjournals.org/content/12/3/437.full.pdf> (7.8.2014)

¹⁴ Azime Telli, "İnsani Müdahaleden Koruma Sorunluluğuna Geçiş: Eski Sorun Yeni Kavram", **NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (1), 2012, s.210.

¹⁵ Telli, a.g.m., s.210.

gösterebilecek davranışlarda da bulunabilir. İnsani müdahalenin temel unsurları olarak niteleneceğimiz bu durumlar meşruiyeti için de bir zemin oluşturmaktadır. Yapılacak müdahalenin uluslararası barış ve güvenliği bozacak nitelikten uzak olması aksine bozulan düzenin tesisini amaçlayan bir yanının olması, müdahalede bulunacak tarafların orantılılık ilkesine uygun olarak var olan hasardan daha fazla bir yıkım yaratmayacak şekilde hareket etmeleri, müdahale gücünün hukuksal anlamda uygun olması ve kurallara uygun şekilde hareket edilmesi, barışçıl tüm yolların tüketilmiş olması gerekmektedir.¹⁶

İnsani müdahale kavramının sınırlarının belirlenmesi için savunucuları tarafından geliştirilen düşüncelerin yanı sıra yapılan müdahalelerin meşruiyet zeminine oturması için de birtakım düşünceler geliştirilmiş ve yaşanan olaylara bu düşünceler çerçevesinde hüküm verilmiştir.

1.3. İnsani Müdahalenin Tarihsel Gelişimi

İnsani müdahalenin filizlendiği Ortaçağ Hristiyan düşüncesindeki Haklı Savaş Teoremi (Just War) antikçağlara kadar uzanan uzun bir geçmişe sahiptir. Hristiyan din bilimcileri ve felsefecileri tarafından oluşturulup geliştirilen bu kavramın, Hristiyanlığın etkisiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Haklı Savaş Teorisi, Jus Ad Bellum ve Jus in Bello olmak üzere iki karar ile ilgilenmektedir. Haklı savaşın Jus Ad Bellum olarak da ifade edilen ilk unsuru, devletlerin hangi şart ve koşullarla savaşa başvurma yetkisinin olduğunun çerçevesini çizer.¹⁷

Günümüz insancıl hukuk kapsamında askeri taktik, stratejik adımlara yönelik kurallar ve sonrasında mağdurların korunması gibi adımlarla özdeşleştirilen Jus in bello ise; Jus ad bellum sona erdikten sonra devreye giren ve çatışma sona erene kadarda varlığını devam ettiren diğer unsurdur.¹⁸

¹⁶ A. Fusun Arsava, "Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale", **21.Yüzyıl Dergisi**, 34, Ekim 2011, s.1.

¹⁷ Eric A. Heinze, **Waging Humanitarian War**, New York: Sunny press, 2009, s.2.

¹⁸ Howard M. Hensel, "Perspectives on Just War Doctrine, International Relations, and Armed Conflict", **The Legitimate Use of Military Force: The Just War Tradition and the Customary Law of Armed Conflict**, England: Ashgate Publishing, 2008, s.5.

Tanımlara bakıldığında insani müdahalenin felsefi kökenleri haklı savaşın Jus ad bellum unsuruna dayandırılabilir. Haklı savaş kavramı isminden de anlaşılacağı gibi; yapılan savaşların, kuvvet kullanımlarının nedenlerinin meşrulaştırılması çabası olarak ifade edilebilir. 5.yy da Saint Augustine'nin City of God yani Tanrı devleti üzerine yazmış olduğu ve haklı savaştan bahsettiği eserinin, Hristiyanlığın haklı savaş teorisine katkısının ilk adımı olduğu görüşleri yaygındır. Böyle düşünülmesi, 5.yy öncesi dönemde kuvvete başvurmanın haklı nedenleri hususuna, Katolik kilisesinin egemen olduğu dini felsefenin yön vermesine bağlanabilir. Saint Augustine bu eserinde haklı savaşı, suçta ısrarlılık devam ettiğinde bu duruma maruz kalan kesimin intikamı şeklinde tanımlarken; barışın tesisi için bu durumun gerekli olduğunu fakat şiddet eylemlerine başvurmanın denetim altında tutulması gerektiğini de vurgulamıştır. Ona göre haklı savaş tam intikam duygusu, bir kazanç elde etme çabasından öte masumların korunmasını ifade etmektedir.¹⁹ Kuvvet kullanımlarının sınırlandırılmasının gerekliliği belirtilmiş ve o yıllarda da kuvvet kullanımının suiistimal edilebileceği endişesi günümüzdeki gibi hissedilmiştir.

Saint Augustine'den sonra teoriye katkı sağlayan diğer bir Hristiyan din adamı ise 13.yy itibarıyla Saint Thomas Aquinas olmuştur. Aquinas haklı savaş teorisine hizmet ederek, kuvvet kullanımının meşru olabilmesi için gerekli şartları formüle etmiştir. Savaşa başvurabilmek için gerekli şartları ilk başta 3 başlık altında incelemiş daha sonra kavramın kapsamını genişleterek revize etmiştir.²⁰

Bu şartlara bakacak olursak;²¹

- Meşru Otorite: Uluslararası hukukta varlığı kabul edilmiş kamu otoriteleri kuvvet kullanım anlamında yetkilendirme yapabilir.
- Haklı Neden: Kuvvet kullanımı için meşru otorite tarafından gösterilen nedenin nesnel şekilde önem arz etmesidir.

¹⁹ Malcolm N. Shaw, **International Law**, Sixth Edititon, New York: Cambridge University press, 2008, s.1119.

²⁰ Elif Uzun, "Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus ad Bellum Kavramı", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 6(21), 2010, s.22.

²¹ Ali Selçok, **İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş ve Libya'ya Düzenlenen Birleşik Koruyucu Harekatın Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2013, s.9.

- Orantılılık: Kuvvet kullanımından sonra meydana gelebilecek tahribatın, kuvvet kullanılmadan önceki haline oranla az olması gerektiğidir.
- Haklı Maksat: Kuvvet kullanımına yetkili otoritenin yaptığı müdahale ile haklı bir amaca ulaşmayı hedeflemesidir .
- Son Çare: Artık müdahaleden başka çarenin olmadığını ifade eder. Barışçıl tüm seçeneklerin tüketilmesi anlamına gelir.
- Başarı İhtimali: Kuvvet kullanımı sonunda askeri zafer alma ihtimali varsa haklı amaç dahilinde savaşa başvurulması gerektiğini ifade eder.
- Göreceli Adalet: Karar vermeye yetkili otoritenin, adaletin yegane sahibiymiş gibi davranmaması gerektiğidir.
- Savaş İlanı: Savaşa başvurmadan bunun resmen duyurulması gerekliliğidir.

Aquinas'ın haklı savaş teorisine bu katkısı, kavramın hukuksal zemine doğru eğilim gösterdiğinin bir kanıtını oluşturabilir. Çünkü o döneme kadar kavram din biliminin çizgisinden hiç ayrılmamıştır. Ancak yine de 16.yy a gelene kadar kuvvet kullanımını şekillendiren tek unsurun dini ideoloji olması, bu durumun meydana getirdiği aşırılıklar, Avrupalıları haklı savaş teorisini geliştirmeye ve kavrama doğal hukukta meşruiyet kazandırma çabasına sevk etmiştir. 16. yy da İspanyol Francisco ve Vitoria 17. yy da da uluslararası hukukun kurucusu kabul edilen Hugo Grotius sayesinde haklı savaş kavramı devletler hukukuna entegre edilmiştir.²² Bu geçiş aşamasında kavrama katkılarıyla ön plana çıkan isimlerden biri de Vitoria'dır. Vitoria, savaşın gerçekleşebilmesi için halkın yüz yüze kaldığı ciddi haksızlığın olması gerektiğini savunmaktadır. Savaşın bir hedef olmadığı kamusal yarara yönelik bir vasıta olduğu görüşünü savunmuştur.²³ Vitoria, Ortaçağla modern dönem arası bir bağ oluşturarak, kavramın uluslararası hukuka entegrasyonu için fırsat yaratmıştır.²⁴ Grotius'un yaşadığı 17.yy'da gerçekleşen gelişmeler Avrupa'da eşit egemen devlet anlayışının yaygınlaşmasına sebep olmuş ve haklı savaş kavramı da buna paralel olarak yeni bir şekil almıştır.²⁵

²² Heinze, a.g.e., s.2.

²³ Cemal Bali Akal, **Modern Düşüncenin Doğuşu**, 3. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005, s.75.

²⁴ Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 1(3), Güz 2004, s.14.

²⁵ Hakkı Hakan Erkiner, "Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek ve Samuel Rachel'e İlişkin İnceleme ve Değerlendirme", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 18(3), 2012, s.10.

1648 yılında yapılan Westphalia anlaşması ile kuvvet kullanımı noktasında yeni bir bakış açısı yaratılmaya çalışılmıştır. Çünkü Westphalia anlaşması ile devletlerin kendilerini savunma hakları devam ederken, birbirlerinin iç işlerine karışma yasağı getirilerek ilk kez eşit egemenlik kabul edilmiştir. Anlaşmanın öncesi düzen göz önüne alındığında; devletlerin çıkarlarına ters düşen bir durumla karşı karşıya kaldıklarında müdahale noktasındaki rahatlığı, anlaşmadan sonra da devam ettirmiştir.²⁶ Bu durum göstermektedir ki; Westphalia anlaşması ile kuvvet kullanımı noktasında sınırlamalara gidilmesi amaçlanmışken uygulamada başarılı olunamamıştır. Devletlere tanınan kendini savunma hakkının devamlılığı, devletlerin bu ilkeyi çıkarlarına göre yönlendirmesine neden olmuştur.²⁷

18. yy yazarları ise önceki yüzyıl yazarlarının aksine kabul edilen eşit egemen devlet ilkesi ve iç işlerine müdahale etmeme prensibine sahip çıkmış ve bunu sağlayacak bir düzenin kurulabilmesi için gerekli yapılanmalara destek olmuşlardır. Ancak tam anlamıyla sistematikleştirilemeyen kavram 19.yüzyılda kabuk değiştirilerek farklı bir görünüm kazanmıştır.²⁸

19.yy itibariyle uluslararası hukukun temel unsurlarından olan iç işlerine müdahale etmeme ve eşit egemenlik ilkelerini, büyük güçler çıkarlarına uygun görmediklerinden, kendilerine uygun bir durum yaratmak için bu ilkelere istisnalar getirmişlerdir. Kimi zaman anlaşmalara dayalı olarak müdahale, kimi zaman insani amaçlı müdahale, kimi zaman da kendini koruma ve yardım amaçlı müdahale gerekçeleriyle politikalarını sürdürmüşlerdir.²⁹ Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların korunması gerekçesiyle bahsedilen yüzyılda yapılan müdahaleler de bu durumun örneklerini oluşturur. 19.yy'ın egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme söylemleri ile insanlık için duyarlılık fikri arasındaki ikilemi ifade eden bir süreç olduğu söylenebilir.

²⁶ Chris Brown, **Sovereignty, Rights and Justice**, 1. Baskı, Cambridge: Polity Press, 2002, s.35-37.

²⁷ Oktay Uygun, “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, s.6, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf (25.3.2015)

²⁸ Selman Ögüt, “Egemen Eşitlik Prensibine Modern Uluslararası Hukuk Açısından Bir İstisna Hali Olarak Yaklaşma”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 19(3), 2013, s.152-153.

²⁹ Peter Malanczuk, **Humanitarian Intervention and the Legitimacy of the Use of Force**, Amsterdam: Het Spinhuis, 1993, s.8-9. http://books.google.com.tr/books?id=3_gOHU8p-28C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (7.8.2014)

20. yy insani müdahale gelişimine bakıldığında Avrupa düzeninin çökmesiyle birlikte derin değişiklikler yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası düzende savaşın yıkımlarının görülmesi ve sistemdeki çöküşler güvenliğin yeniden algılanması girişimini gündeme getirerek, devletleri kuvvet kullanımının kontrol altına alınması konusunda bir düzenlemeye sevk etmiştir. Bu noktada 1919 yılınca Milletler Cemiyeti (MC) Misakı kabul edilerek kuvvet kullanımını yasaklamayan ancak uygulama aşamasında sınırlamalar getiren sınırlamaları da zorlama tedbirleriyle destekleyen bir düzen oluşturulmuştur.³⁰ MC'nin ardından kuvvet kullanımını kontrol altında tutabilmek için yapılan ve hala günümüzde geçerliliğini sürdüren diğer önemli çalışmayı ise 1928 yılında gerçekleştirilen ABD ve Fransa Dış İşleri Bakanlarının soy ismiyle anılan ve kuvvet kullanımını yasaklayarak sorunların barışçıl yöntemlerle çözülmesine zorlayan Briand-Kellog paktı oluşturmuştur.³¹ I. Dünya Savaşının ardından uluslararası sistemin kuvvet kullanma konusunda sınırlandırılması için yapılan bu iki çalışmanın da gerekli başarıyı sağladığı söylenemez.

1945 sonrası dönemde uluslararası sistem ikinci bir dünya savaşının yıkımını yaşamış ve bedelleri bir öncekini aratmayacak kadar ağır olmuştur. Devletler, bu dönemde insanlığın yaşadığı bu dram karşısında kuvvet kullanımının sınırlandırılması, insanların yaşam hakkının korunması ve geliştirilmesi için çalışmalara başlamıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra yürütülecek bu faaliyetler için hukuki meşruiyet zemininin oluşturulması adına 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. İlk kez kuvvet kullanımının yasaklandığı BM Anlaşması, devletlerin egemenliğinin ve iç işlerine müdahalede bulunma yasağının altını tekrardan çizirken kuvvet kullanma, kuvvet kullanma tehdidini tamamen yasaklamıştır. BM Anlaşmasında yer alan meşru müdafaa ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi(BMGK) tarafından yetkilendirme durumlarını istisnai saklı bırakmıştır.³²

Soğuk savaş döneminde insan hakları başta olmak üzere bununla birlikte kültürel, sosyal, medeni, siyasal hakların da dahil olduğu bir çok hakkın geliştirilmesi gündeme

³⁰ Shaw, a.g.e., s.1119.

³¹ Ademola Abass, **Complete International Law: Text, Cases and Materials**, New York: Oxford University press, 2012, s.349.

³² Alison McCormick, "From Sovereignty to Responsibility: An Emerging International Norm and Its Call to Action in Burma", **Indiana Journal of Global Regal Studies**, 18(1), Winter 2011, s.563-564.

alınmış olsa da uygulama aşamasında yeterli seviyeye erişilememiştir.³³ MC Misakı ve BM Şartı'ndan sonra kuvvet kullanımının kontrol altına alınması, barış ve güvenliğin tesisi noktasında beklenen performans gösterilememiştir. Bunun nedeni; BM kararını uygulamak için uluslar üstü bir karar alma mekanizmasının olmamasında aranabilir. Kuvvet kullanımı MC misakıyla ilk kez evrensel nitelikli kurallarla düzenlenirken, BM anlaşması ile de hukuki zemin yaratılarak meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır.³⁴

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyet Bloğunun parçalanmasının yarattığı değişimlerin yanında ülke içlerinde dondurulmuş sorunların açığa çıkması ve uluslararası sistemin birçok yerinde krizlerin oluşması insanlık için bir şeyler yapılması gerektiği fikrini daha çok kamçulamıştır. Soğuk savaş sonrası dönemde yaşanan olaylar ve küreselleşmenin de etkisiyle insani müdahaleler büyük destek görmüş ve uluslararası organizasyonlar insan haklarını korumada etkili rol oynamaya başlamıştır.³⁵

İnsani müdahale kavramı önem kazanırken bu dönemde meydana gelen Somali, Bosna, Ruanda Kosova gibi krizlerde devlet ve örgütün davranışlarındaki tutarsızlıklar, Uluslararası sistemdeki eşitsizlik olgusu, kavramın neye göre nasıl şekillendiği noktasındaki belirsizlikler insani müdahalenin hukuki ve siyasi meşruiyetini tartışmalı hale getirmiştir.³⁶

Başka bir deyişle bir yandan egemenlik ve iç işlerine karışmama ilkesi diğer taraftan insanlığın korunması düşüncesi arasında çelişki yaşanmış, düşünsel zemindeki tartışmalar daha da derinleşmiştir. Kavramın uygulamasından doğan çelişkiler ve suistimal olaylarının doğurduğu sonuçlardan sonra, değişen uluslararası sistemin yeni yüzüne ve tüm beklentilere cevap verebilecek yeni bir kavrama ihtiyaç duyulduğu gündeme gelmiştir. Bu kavram da 2001 yılında Koruma Sorumluluğu (KS) başlığı altında uluslararası hukukun gündemine gelecektir.

³³ Gareth Evans, "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", **Wisconsin International Law Journal**, 24(3), Fall 2006, s.705.

³⁴ Funda Keskin, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve BM**, 1.Baskı, Ankara: Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları, 1998, s.4.

³⁵ Robert H. Jackson, **Quasi-states: Sovereignty, International Relations, and the Third World**, 1. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s.160.

³⁶ Zerrin Ayşe Öztürk, "İnsani Müdahale: Ne Kadar İnsani, Ne Kadar Siyasi?", **21.Yüzyıl Dergisi**, (30), Haziran 2011, s.28.

1.4. İnsani Müdahale ve Kuvvet Kullanmama İlkesi

Uluslararası ilişkilerin ve uluslararası hukuk disiplininin temel kavramlarından biri olan ve tarihsel köken itibariyle çok eskilere dayanan kuvvet kullanımı kavramı, genel itibariyle uluslararası sistemdeki güçlü devletlerin, diğer devletler üzerinde hegemonya kurma çabasının bir aracı olmuştur.³⁷ Kavramın tarihsel akış içinde yüklendiği anlam, bir önceki bölümde anlatıldığı gibi sürekli değişiklik göstermiş ve sistemin gereklerine göre revize edilmiştir.

Uluslararası Hukuk açısından kuvvet kullanımı en geniş ifadeyle, “savaşı da içine alacak şekilde çeşitli silahlı zorlama yöntemlerinin hayata geçirilmesidir” şeklinde tanımlanmıştır.³⁸ Daha önce de değinildiği gibi 1919 da kabul edilen MC Misakı kuvvet kullanımıyla ilgili olarak, kuvvet kullanımını yasaklamayan ancak sınırlamalara gitmeyi tercih eden ve bu sınırlamaları da uluslararası barış ve güvenliğin devamlılığı için gerekli bulan bir düzenlemeye gitmiştir. Devam eden süreçte 1928 yılında Amerika Birleşik Devleti (ABD) ve Fransa Dışişleri Bakanları tarafından imzalanan Briand - Kellogg Paktı olarak tarihe geçen görüşmede bu konuyla ilgili çalışmalar yapıldıysa da uygulama aşamasında başarılı olunamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemdeki düzenin kontrol altına alınması için 1945 yılında kabul edilen BM Anlaşmasında da kuvvet kullanımıyla ilgili düzenlemelerin olması, kavrama hukuksal dayanak oluşturulmaya çalışıldığını göstermiştir. Ancak; Birleşmiş Milletler anlaşması öncesi ve sonrası düzen göz önüne alındığında kuvvet kullanımı için oluşturulmaya çalışılan hukuki zeminin pratikte işe yaramadığı görülmüştür. Genel itibariyle, insani müdahalenin uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkilerde tartışmalı bir konumda olması; İnsanlığın korunması düşüncesinde birleşen bir müdahalenin, Birleşmiş Milletler anlaşmasının metninde yer alan ve kuvvet kullanımını yasaklayan madde ile uygulama aşamasında aynı anda yer edinebilme çabasıyla ilişkilendirilebilir.

Uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan kuvvet kullanma yasağı ile insani müdahalenin çelişkisi, BM Anlaşmasının kuvvet kullanımına ilişkin düzenlediği 2(4) maddesiyle; “Örgütün üyeleri, Uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin

³⁷ Ereker, a.g.m., s.3.

³⁸ Enver Bozkurt, **Uluslararası Hukukta kuvvet kullanımı**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın, 2007, s.6.

toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”³⁹ ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda; madde içerisinde geçen “...başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse birleşmiş milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak...” ifadesi insani müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu açısından iki farklı değerlendirmeyi de beraberinde getirmiştir.

Birinci görüşü savunanlar; kuvvet kullanma yasağının dar yorumlanması gerektiğini vurgulayarak gerek başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına, gerekse BM amaçlarına ters düşmeyen müdahalelerin uluslararası hukuka aykırı olmadığını belirtmişlerdir. Bir devlet içerisinde meydana gelen ağır insan hakları ihlaline ve şiddete maruz kalan insanların başka devletler veya uluslararası örgüt tarafından korunması durumunun işgal amacı gütmeyen askeri kuvvet kullanımı olduğuna, devletlerin siyasi bağımsızlığına ve BM amaçlarına aykırılık teşkil etmediğine işaret etmiş; insani müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁴⁰

İkinci görüşü savunanlar; kuvvet kullanma yasağının geniş yorumlanması gerektiğini vurgulayarak her türlü müdahalenin BM amaçlarıyla çelişeceğini, devletlerin BM hedefleriyle çelişen bir kuvvet kullanımında bulunamayacaklarını savunmuşlardır. BM Anlaşmasının 2(4) maddesi ile vurgulanan kuvvet kullanımının sonuç itibariyle savaş noktasına varıp varmayacağı önemsenmeden bu maddenin hükmünün tüm kuvvet kullanımlarına uygulanacağını belirtmiş,⁴¹ insani müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı kabul etmişlerdir.

BM Anlaşmasının 2(4).maddesindeki kuvvet kullanımına ait bu yasak, BM üye devletleri dışında diğer tüm devletleri de kapsamaktadır. Bu durum kuvvet kullanma yasağının uluslararası örf ve adet hukukunun da bir parçası olmasına bağlanmıştır, BM

³⁹ Mehmet Genç, **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı**, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999, s.33.

⁴⁰ Anthony D’amato, “International Law and Kosovo”, **United Nations Law Reports**, 1999, s.112–114, Akt.Elif Burcu Pekyardımcı, **İnsancıl Müdahale Kavramı ve Kosova Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴¹ Peter Malanczuk, **Akehurst’s Modern Introduction to International Law**, New York: Routledge, 1997, s.309.

Anlaşmasının 2(6). maddesi de bunu doğrulamaktadır.⁴² Tüm devletleri sorumluluk altına sokan bu madde, BM Anlaşması metninde iki istisna ile sınırlandırılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 51.maddesi: "İş bu Anlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi Uluslararası Barış ve Güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadar, tabii olan münferit veya kolektif meşru müdafaa hakkına hanel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak üyelerin aldığı önlemler derhal Güvenlik Konseyine bildirilir ve konseyin iş bu anlaşmaya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya idamesi için gerekli göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez."⁴³ Yani; kuvvet kullanımını yasağının istisnası olarak meşru müdafaa halini düzenlemiştir.

Kuvvet kullanma yasağının diğere bir istisnai durumu ise; BM Anlaşmasının 7.bölümünde ifade edilen, BMGK'nin uluslararası barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya saldırı eyleminin oluştuğunu belirlemesi durumunda uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için gerekli bazı önlemler dışında, uygun bulacağı durumlarda kuvvet kullanımına izin verebilmesidir.⁴⁴

Genel olarak değerlendirildiğinde; insani amaçlı kuvvet kullanımının BM Anlaşması 2(4).maddesi gereği uluslararası hukuka aykırı olduğu söylenebilir. Ancak meşru müdafaa gerekçesiyle, Güvenlik Konseyi kararıyla ve onun eliyle, kuvvet kullanımının teorik olarak mümkün olabileceği görülmektedir. Bu bağlamda; özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem uygulamaları ışığında bakıldığında insani müdahalenin uluslararası hukuka aykırılığı çok da önemsenmemiş olup, devletler çıkarlarını gerçekleştirebilmek için kuvvet kullanma yasağının istisnai durumlarını kendilerine uygun olarak şekillendirip müdahalelerde bulunmuşlardır.

⁴² Fatma Taşdemir, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara: Usak Yayınları, 2006, s.104.

⁴³ Genç, a.g.e., s.42.

⁴⁴ A.g.e. s.40.

1.5. Devlet Egemenliği ve İç İşlerine Müdahale Etmeme İlkeleri

Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkilerde süjeler, devletlerle sınırlı olmasa da sistemin en belirleyici ögesinin devletler olduğu söylenebilir. Modern uluslararası sistemin en önemli özelliklerinden biri, bugün bizim de içinde bulunduğumuz egemen devletlerin varlığıdır. Söz konusu devlet varlığı, uluslararası ilişkilerin ve uluslararası hukukun uygulama ve düzenleme aşamalarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Devlet kelimesi ile birlikte kullanılan egemenlik, en kısa tanımıyla; devletlerin iç ve dış işlerinde başka devlete bağlı olmaması kararlarını alırken ve bunları uygularken tek gücün kendisinde olmasıdır.⁴⁵ Egemenlik kavramı da tarihsel süreç içerisinde değişik anlamlar yüklenmiş, tartışmalı bir kavram olmuştur.

Uluslararası hukukta egemenliğin ne anlama geldiğini Palmas Adası Davası kararında Hakem Max Huber şu şekilde tanımlamıştır: “Devletlerarasındaki ilişkilerde egemenlik bağımsızlığı ifade etmektedir. Dünyanın herhangi bir parçasındaki bağımsızlık ise; devletin, orada, bir başka devleti dışlayacak şekilde işlevlerini yerine getirme hakkıdır.”⁴⁶ Uluslararası hukuk bazında değerlendirildiğinde egemenliğin iki biçimde ortaya çıktığını söylemek doğru olur:

- Yetki kullanılması anlamında, devletin uluslararası yükümlülüğü haricinde başka devletlere bağımlı olmaması
- Kendi devlet sınırları içerisinde var olan yetkisini, sınırlı şekilde kullanmasıdır.⁴⁷

Egemenlik kavramının içerik bakımından da iki ayrı cephesi vardır.⁴⁸ Bunlardan ilki, devletlerin kendi ülkelerinde ve kendi sınırları içerisindeki halka ve topluluklara karşı üstün bir güce sahip olması anlamına gelen iç egemenliktir. Diğer cephe ise bizim konumuzla daha alakalı olan, devletlerin uluslararası sistemde başka hiçbir devlete bağlı

⁴⁵ Hancılar, a.g.m., s.104.

⁴⁶ Reşat Volkan Günel, **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar**, 4.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2000, s.255.

⁴⁷ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, 5. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2007, s.149.

⁴⁸ M. Aydoğan Özman, “Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 21(1), 1964, s.59.

kalmamaları, hukuki anlamda birbirlerine eşit kabul edildikleri dış egemenliktir.⁴⁹ Egemenliğin kendi içinde çok geniş bir kavram olması, tarih itibariyle çok eskilere dayanan kökenlerinin olmasıyla alakalıdır. Egemenliğin ne olduğu, devlet ilişkilerine bu kavramın nasıl entegre edildiği ve geçirdiği aşamalar göz önüne alındığında devlet egemenliği daha iyi anlaşılabilir, günümüzde kabuk değişen sorumlu egemenlik kavramına ışık tutabilecektir.

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında; İlkçağlarda egemenlik olgusunun olmadığı görülür. Bu durum, o dönem uygarlıklarında siyasi otoritelerle başa çıkabilecek bir iktidar yapısının olmayışına bağlanabilir. Egemenlik kavramının ortaçağın sonlarına doğru Fransa da ortaya çıktığı kabul gören bir görüştür. O dönemden itibaren her dönem çeşitli hukukçular tarafından kavram izah edilmeye çalışılsa da sistematik bir açıklama getirilememiştir.⁵⁰

Tarihsel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda kavrama çeşitli yorumlamalar getirildiği görülmektedir. Bunlardan uluslararası hukukun da kurucusu kabul edilen ve devletin egemenliğine ilk vurgu yapan Hugo Grotius, devlet egemenliğini; devlete verilen bir yetki olarak tanımlamıştır ve bunun da insanlık hukuku tarafından verildiğini belirtmiştir. Egemenlik kavramını sistematik olarak ilk açıklamaya çalışan Jean Bodin de egemenliği devletin daimi kudreti olarak görmüş ve Devletin Altı Kitabı eserinde buna yer vermiştir. Ancak Bodin yazdığı eserin farklı bölümlerinde farklı tanımlamalara gitmiştir. Devletlerarası ilişkilerde kavramı ilk ortaya atan Emmerich de Vattel ise; egemen devletin varlığını kabul ederek milletlerarası toplum düzenini de inkar etmemiştir.⁵¹

Egemenlik kavramının gelişim sürecinde bir dönüm noktası olan 1648 Westphalia Antlaşması ile kavram yeni bir boyut kazanarak hukukleşme anlamında bir adım atılmıştır.⁵² Bu antlaşma bağlamında uluslararası sistem dediğimiz aralarında düzenli ilişkiler bulunan devletlerin oluşturduğu yapı ve ulus devlet anlayışının ortaya çıktığı

⁴⁹ Mehmet Turhan, “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi” s.3. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/mturhan.pdf (23.3.2015)

⁵⁰ Özman, a.g.m., s.56.

⁵¹ Ögüt, a.g.m., s.149-150.

⁵² Bülent Yücel, “Westphalia Antlaşmasından Nice Antlaşmasına: Egemenlik Kavramının Tarihsel Seyri ve bir Prototip Olarak Avrupa Birliği” s.5. http://www.erzincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/2006_X_8.pdf (25.3.2015)

söylenbilir.⁵³ Ulus devlete geçişte önemli bir adım teşkil eden bu anlaşma egemenliğin mutlak, bölünemez, sınırlanamaz anlayışı temelinde tek gücün monark olduğu ve içeride veya dışarıda onu sınırlayan bir gücün olmadığı anlayışına dayanır.⁵⁴

Westphalia düzeninin ardından egemenliğe vurgu yapan bir diğer gelişme 1815 yılında Viyana Kongresi olmuştur. Toplumların kendi geleceklerini belirleme hakları, Milletlerarası teşkilatlanma fikirlerinin benimsenmesi, Sınırlı egemenlik anlayışı gibi konuların gündeme gelmesi ulus devlet anlayışında önemli bir adım olmuştur.⁵⁵

Fauchille tarafından sınırlı egemenlik şöyle ifade edilmiştir: “iç ya da dış bakımdan egemenlik, devletlerin üstünde, devlete hakim hiçbir şahsın bulunmadığını ifade eder; fakat devletin her dilediğini yapabileceğini ifade etmez; egemen bir devlet hareketlerinin (tasarruflarının) yegane hakimidir, fakat yapılması mümkün bütün hareketleri(tasarrufları) yapmakta serbest değildir”.⁵⁶ Örgütsel bazda ele alınan çalışmalara bakıldığında özellikle I. Dünya Savaşı sonrası düzen çok önem arz etmektedir. I. Dünya Savaşı’nın yıkımlarının görülmesi, devletlerin uluslararası barış ve güvenlik için işbirliği sürecine girmeleri gerekliliğinin anlaşılması ile milletlerarası alanda siyasi işbirliğini sağlamak için Ocak 1920 de kabul edilen MC Misakı ile egemenliğin kısmen sınırlandırılmışı söyleyebiliriz. II. Dünya Savaşının yaşanmasıyla birlikte Misakın yeterli olmadığı görülmüş ve yerine farklı bir örgütlenmeye gidilmesi gerekliliği anlaşılmıştır. Bu noktada BM 1945 yılında faaliyete geçmiştir.⁵⁷

Doktrinde non-intervention olarak adlandırılan iç işlerine müdahale etmeme ilkesi BM Anlaşmasının 2(7).maddesinde yer almıştır. BM Anlaşmasının 2(7).maddesi: “iş bu anlaşmanın hiçbir hükmü, ne özü itibariyle bir devletin ulusal yetkisi içinde bulunan işlere, Birleşmiş Milletlerin müdahalesine cevaz verir, ve ne de üyeleri, bu gibi işleri, bu anlaşma gereğince bir çözüme tarzına bağlamaya zorlar; bununla beraber, VII. bölümde düzenlenen zorlama önlemlerinin uygulanmasına bu ilke hiçbir biçimde hanel getirmez”.⁵⁸ Bu madde

⁵³ Oral Sander, **Siyasi Tarih: ilkçağlardan 1918’e**, 14. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2005, s.101.

⁵⁴ Oktay Uygun, “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, s.1, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf (25.3.2015)

⁵⁵ Özman, a.g.m., s.79.

⁵⁶ Paul Fauchille, **Traite de Droit International Public, Tome, Premiere Partie, Paix**, Paris, 1922, Akt., Edip F. Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1965, s.260.

⁵⁷ Ögüt, a.g.m., s.155.

⁵⁸ Genç, a.g.e., s.33.

değerlendirildiğinde BM'nin devletlerin iç işlerine müdahale edemeyeceği düzenlenmiştir. İç işlerine müdahale etmeme ilkesinin devletlerin uluslararası hukukta egemen ve eşit kabul edilmesinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Ayrıca BM Anlaşmasının 2(1).maddesi itibariyle “ örgüt bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibi üzerine kurulmuştur.”⁵⁹

BM Genel Kurulu'nun 1965 tarihli ‘Devletlerin İç İşlerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Hakkında Bildirisi’ ile devletlerin birbirlerinin iç veya dış işlerine müdahale etme hakkının olmadığı hükme bağlanmıştır.1970 tarihli BM şartı uyarınca devletler arasında dostane ilişkiler ve işbirliğiyle ilgili uluslararası hukuk ilkelerine dair bildirisi” ile de iç işlerine karışmama durumu teyit edilmiştir. Her iki bildirin de genel kurul tarafından alınmış olması devletleri bağlamaz. Ancak bu kararların alınması aşamasında uzlaşma yönteminin yeterli olması devletlerin hiçbir müdahaleyi istemedikleri sonucunu akıllara getirebilir.⁶⁰

Tüm bu yazılanlar ışığında bakıldığında devlet egemenliğinin yüzyıllar boyu devletler için önemli olduğu ve değişik dönemlerde çeşitli yapılandırmalara gidilerek sınırlarının değiştiği ortaya konulabilir. Devlet ya da örgütler bir başka devlet içerisinde olan olaylara müdahil olduklarında “egemenliğe tehdit” sorunu meydana gelmektedir. Meşru müdafaa sebebiyle müdahalede bulunulsa dahi bir devlet başka devletin iç işlerine karışmama-siyasi bağımsızlığını tehdit etmeme-toprak bütünlüğünü bozmama ilkelerine bağlı kalmalıdır.⁶¹

İnsani müdahalenin uygulanması aşamasında ortaya çıkan çelişkilerden bir kaçına daha önce değinilmişti bir başka çelişkiyi ise; BM Anlaşması'nın bir tarafta 2/7.md⁶² itibariyle bir devletin iç meselelerine başka bir devletin müdahalede bulunmasını yasaklaması diğer tarafta ise insan hakları ihlal edilen vatandaşların korunup kollanması adına askeri müdahaleyi desteklemesi oluşturmaktadır. Diğer bir soru çıkarlarına göre hareket edip müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin BM'yi araç olarak kullanıp kullanmadığı sorusudur. Müdahalenin kim tarafından ne zaman hangi sınırlar içerisinde ne

⁵⁹ Genç, a.g.e., s.33

⁶⁰ Hancılar, a.g.m., s.104.

⁶¹ Sevda Kef, a.g.m.

⁶² Genç, a.g.e., s.33.

kadar süre ile hangi yetkiyle kimin kararıyla soruları da akıllardadır.⁶³ BM Anlaşmasının 2(7). ve 2(1). maddeleri istisnai durumları haricinde devletlere müdahalede bulunulması engellenmiştir. İstisnai durumların gerçekleşmesi halinde yapılan insani müdahalenin ise; uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan devletin egemenlik ve iç işlerine müdahalede bulunmama ilkeleriyle çelişki içerisinde bulunacağı kaçınılmaz bir durumdur. Bu açıdan kavram hukuken ve meşruiyet anlamında tartışmalı bir konuma sahiptir.⁶⁴

1990'lı yıllara gelindiğinde bir şeylerin BM Anlaşmasında belirtildiği gibi işlemediği görülmüş ve yapılan müdahalelerin anlaşma metninde yer alan maddelerle uyuşmadığını devletlerin ve BM'nin ne zaman hangi durumda müdahale edeceğinin belirsizliği kavram üzerindeki tartışmaları artırmıştır. Bu gelişmelerin akabinde devletler için sorumluluk olarak egemenlik doktrini uluslararası norm olarak yükselmeye başlamıştır. 2001 yılındaki düzenlemelerden sonrada KS ismini alan bu yeni düzenlemeyle birlikte devletlerin egemenliği farklı bir boyut kazanmıştır.⁶⁵

1.6. İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş

Uluslararası hukuk ve uluslararası sistemde meşruiyet ve uygulama aşamasında sürekli tartışmalı bir kavram olan insani müdahale, daha öncede bahsedildiği gibi sistemdeki güçlü devletler tarafından kullanılan bir araç olmaktan öteye geçememiştir. Dünya savaşları, yıkımlar, insan ölümleri gibi durumlar çıkarlarına göre hareket eden devletler tarafından önemsenmemiş, Makyavelist bir mantıkla amaca giden her yol mubahtır anlayışıyla hareket edilmiştir.

İnsani müdahale, sınırlarının kesin çizgilerle çizilmemiş olması ve ortak bir noktada uzlaşamamasından dolayı kimi çevreler tarafından uluslararası hukuka aykırılık teşkil eden bir kavram olarak kabul edilirken, kimi çevreler tarafından ise; tam aksinin savunulması müdahalenin şartlarının neler olduğunun belirlenmesi aşamasında keyfilik

⁶³ Çağla Lüleci, "İnsani Müdahale Kavramı ve Libya Operasyonu'nun Meşruiyeti Tartışması" (07.02.2012) <http://akademikperspektif.com/2012/02/07/insani-mudahale-kavrami-ve-libya-operasyonunun-mesruiyeti-tartismasi/> (03.07.2014)

⁶⁴ Telli, a.g.m., s.209.

⁶⁵ Ülkü Halatçı Ulusoy, "Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu", s.3 www.taa.gov.tr/.../uluslararasi-hukuk-acisindan-libya-ve-suriye-ornegind... (25.3.2015)

oluşturmakta ve her devletin kendi çıkarlarına göre hareket etmesine neden olmaktadır.⁶⁶ İnsani Müdahalenin tarihsel gelişim süreci içerisinde de bahsedildiği gibi; ilk zamanlar kuvvet kullanımının haklı nedene dayandırılma çabasıyla filizlenen kavram, günümüze gelene kadar birçok farklılığa uğramıştır. Westphalia süreciyle getirilen egemen eşitliği ve iç işlerine müdahale yasağı yanında kendini savunma hakkının saklı bırakılması kuvvet kullanımında devletlerin çıkarlarına göre hareket etmesine neden olmuştur. 19. yüzyıl itibariyle de güçlü devletlerin egemen eşitliği ve iç işlerine müdahalenin reddi durumlarını kendi çıkarlarına uygun görmemelerinden dolayı bu durumun istisnalarını oluşturma girişimleri aslında göstermektedir ki çok eski dönemlerden beri devletler çıkarlarına göre hareket ederek kuvvet kullanımı noktasında bahaneler üretip ve bu bahaneleri meşrulaştırma girişimlerinde bulunmuşlardır.

I. Dünya Savaşı'nın ardından devletler kuvvet kullanma konusunda bir şeyler yapılması gerektiği noktasında birleşmeler de oluşturulan MC misakı, devletlerin savaşa başvurma haklarını ellerinden almamıştır. Devletlerin aralarındaki uyuşmazlıkları çözmeleri için öncelikli olarak barışçıl yolların denenmesi bunların yeterli olmaması halinde savaşa başvurabileceklerini belirtmiştir. Savaş sonrası düzen için oluşturulan MC yeterli başarıyı gösterememiştir.⁶⁷ II. Dünya Savaşı'ndan sonra önceki dönemi aratmayacak kadar ağır yıkımların oluşması devletlerin tekrar bir şeyler yapılabilir mi düşüncesiyle yeni bir oluşum gerçekleştirme faaliyetlerini gündeme getirmiştir. Bunun sonucunda kurulan BM ile kuvvet kullanımı yasaklanarak egemen eşitliği ve iç işlerine müdahalenin reddinin savunulması⁶⁸ bir bakıma insani müdahalenin de kabul edilmezliği anlamına gelmiştir. BM Anlaşmasının kuvvet kullanılmasıyla ilgili getirmiş olduğu istisnai maddeler, ileriki süreçte devletlerin bu durumları ihlal edebileceklerinin bir göstergesi olabilir. İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi düşüncesiyle kuvvet kullanımı yasaklanmamış olsa bile bu kullanımın yasal bir zemine oturtulması önem arz etmiştir. MC Misakı ile evrensel kurullarla düzenlenen bu kavram, BM Anlaşmasıyla da meşruiyet kazandırılarak kavramın sınırlarının çizilmesi hedeflenmiştir.⁶⁹

⁶⁶ Sevda Kef, a.g.m.

⁶⁷ Funda Keskin, "BM ve Kuvvet Kullanma", s.3. www.21yyte.org/assets/uploads/files/149-174%20Funda%20Keskin.pdf (25.3.2015)

⁶⁸ Utku Yapıcı, "Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 2(7), 2006, s.22.

⁶⁹ Keskin, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve BM**, s.209.

Soğuk Savaşın ardından Sovyet bloğunun dağılması ve iki kutuplu dünya sisteminin çökmesiyle yaşanan zayıf devlet sorunları, krizler ve insan ölümleri insan haklarına ve insani müdahaleye önem verilmesine neden olmuştur.⁷⁰ Bir taraftan Soğuk Savaş sonrası dönemde Ruanda ve Kosova’da yaşanan durumlar, iki kutuplu sistemin sona ermesiyle ortaya çıkan idare gücünden yoksun birçok devlet içerisindeki zafiyetler diğer taraftan soykırıma varan durumlara sessiz kalınması insani müdahalenin barış ve güvenliği korumak için üstlendiği görevi ikilem yaratmıştır.⁷¹ Bu dönemdeki küçük devletlerin ülke bütünlüklerini korumadaki istikrarsızlıkları kavramın teorik çerçevesinin oluşumunda etkili olmuştur. Yaşanan insan hakları ihlalleri, şiddet ve katliamlar nasıl engellenebilir sorusunu gündeme getirirken, insani yardımların yeterli olmadığı anlaşılmış şiddeti şiddetle bastırma sorunu da kafaları kurcalamıştır.⁷² Nitekim Somali, Bosna, Ruanda ve Kosova’da yaşanan gelişmeler ile birlikte bu kavramın sorgulanma süreci hızlanmış ve gerekli davranışların sergilenmemesi üzerine kavramın hukuki ve siyasi meşruiyeti⁷³ daha tartışmalı hale gelmiştir. Diğer tüm dönemlerde olduğu gibi bu dönem içinde de insani gerekçelerle suiistimallerin gerçekleştiğini söyleyebiliriz. İnsani müdahalenin uygulama aşamasında uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan iç işlerine müdahale etmeme ve devlet egemenliği ilkeleriyle çelişmesinden dolayı kavrama inancın azaldığı söylenebilir.

1990’lı yıllarda uluslararası sistemin değişen atmosferinde insan merkezli devlet anlayışının klasik devlet egemenliğinin önüne geçmesiyle ileride KS ismini alacak hukuki ve teorik çerçevenin oluşumu gerekli görülmüştür.

⁷⁰ Segah Tekin, İnsani Müdahale Kavramı ve Libya’nın Geleceği, Ankara: Başak matbaacılık, Nisan 2011, s.10 <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/insanî-mudahale-kavrami-ve-libyanin-gelecegi-analizi/2531> (24.3.2015)

⁷¹ Öztürk, a.g.m., s.28.

⁷² Telli, a.g.m., s.212.

⁷³ Bir müdahalenin hukuki meşruiyet kazanması; uluslararası alanda varlığı kabul edilmiş örgüt ve anlaşmalarla onay bulmasına bağlıken; siyasi meşruiyet kazanması da uluslararası toplumca benzer olaylara benzer tepkilerin verilmesindeki tutarlılıkla alakalıdır. Çağla Lüleci,(7.2.2012), <http://akademikperspektif.com/2012/02/07/insani-mudahale-kavrami-ve-libya-operasyonunun-mesruiyeti-tartismasi/> (3.7.2014)

İKİNCİ BÖLÜM

2. KORUMA SORUMLULUĞU

Devletler, bir taraftan uluslararası sistemde varlıklarını devam ettirebilmek için gerekli çabayı gösterirken diğer taraftan da amaçları çerçevesinde adımlar atarak uluslararası sistemde etkili olmaya çalışmaktadır. Bu amaç için atılan her adım diğer bir devlet veya halk üzerinde olumlu ya da olumsuz etki yapmakta ve devletler bu etkileri göz ardı ederek uygulamalarına devam etmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen gelişmenin başka devletleri ve ulusları etkilemesi aslında her bir devletin diğer devletlerden bağımsız hareket edemeyeceğini de göstermektedir. Bu durum da her bir devlet için diğer devletlerde meydana gelen olayları daha önemli hale getirmektedir. Böylece devletler meydana gelen gelişmeleri takip ederek kendi çıkarlarına uygun hareket etmektedir.

Çalışmanın da özünü oluşturan insani yöne vurgu yapıp tarihsel geçmişe bakıldığında görülmektedir ki birçok kez insanlar katledilmiş, soykırımlar yapılmış ve devlet çıkarları insanlığın korunması düşüncesinin önüne geçmiştir. Kuvvet kullanımının durdurulması ve insanlığın korunması için girişilen özellikle dünya savaşlarından sonraki MC ve BM gibi yapılanmalar bu tür felaketleri önleme noktasında başarılı olamamıştır. Kuvvet kullanımının meşrulaştırılması aşamasında insani müdahale kavramının kullanılması ve bu çatı altında sürdürülen faaliyetler özellikle soğuk savaş sonrası dönemde zirve noktasına erişmiştir. Güçlü devletlerin çıkarlarını gerçekleştirebilmesi için kimi zaman bir araç olarak kullanılan insani müdahale kimi zaman da devletler tarafından görmezden gelinmiş ve yapılan soykırımlar ve katliamlara sessiz kalınmıştır. Uygulama noktasındaki bu çelişki ve ortaya çıkan insani tablo kuvvet kullanımı konusunda daha fazla düşünülmesi gerektiği gerçeğini bir kez daha vurgulamıştır. İnsan haklarının geliştirilmesi, yaşama hakkının korunması, insana verilen değerin artırılması konularının ağırlık kazanmasına paralel olarak insani müdahale kavramının yetersizliği gündeme gelmiş ve kavramın sorgulanması hız kazanmıştır.

2001 yılından itibaren insani müdahale kavramı yerine kullanılan koruma sorumluluğu kavramı ile var olan boşluklar doldurulmaya çalışılmış devlet egemenliğine, koruma ve müdahale kavramlarına yüklenen anlamlar değişikliğe uğramıştır. Gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi muhtemel olayları daha iyi analiz edebilmek için KS kavramının bilinmesi ve hangi unsurlar ışığında hayat bulduğunun tahlil edilmesi bu noktada önem kazanmıştır. İkinci bölümün ilk ana başlığı olan ‘KS Kavramının Oluşumu’ altında kavramın tanımlanması ve gelişim süreciyle yüklendiği anlamlar bu amaç doğrultusunda verilmeye çalışılmıştır.

KS kavramıyla gündeme gelen yeni egemenlik anlayışının irdelenmesi ve KS’yi BM sürecine entegre etme amacıyla BM genel sekreteri tarafından sunulan raporların taranması kavramın günümüze kadar hangi değişimleri geçirdiğini görmeyi sağlamaktadır. Aynı zamanda sunulan raporların taranması KS’ye ilk kez yer veren Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu raporuyla (ICISS) diğer raporlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak adına önem taşımaktadır. Bu farklılık ve benzerlikleri görmek kavramın gelişim sürecini iyi analiz etmek adına önemlidir. Tüm bu gelişmeler İkinci bölümün ikinci ana başlığı olan ‘Koruma Sorumluluğunun Gelişimi’ altında açıklanmaya çalışılmaktadır.

Üst paragrafta da değinildiği gibi KS kavramıyla gündeme gelen yeni egemenlik algısı, Westphalia sürecine kadar uzanan klasik egemenlik algısının bir dönüm noktası niteliğini taşımaktadır. Egemenlik algısının devletlerin dış ve iç politikalarında önemli bir faktör olması ve bu algıya göre davranışlarını belirlemeleri konunun bütünlüğü açısından bu dönüşümün açıklanmasını da gerektirmektedir. İkinci bölümün üçüncü ana başlığı olan Klasik egemenlik ve sorumluk egemenlik çatışması başlığı altında bu dönüşüm verilmeye çalışılarak egemenliğin tarihsel süreç içerisinde değişimi anlatılmaktadır.

2.1. Koruma Sorumluluğu Kavramının Oluşumu

Küreselleşmenin değişen yüzü, bir ülkede ister siyasi, ister ekonomik, ister askeri problemler olsun diğer ulusları etkileyeceği ihtimalini artırmıştır. Bundan dolayı uluslararası toplum, başarısız devletler ve şiddet barındıran zayıf uluslar aracılığıyla yaratılan insani problemlerde önemli derecede etki altındadır. Toprak anlaşmazlıkları

silahlı etnik çatışmalar ve güçlü devletlerin çıkar mücadeleleri uluslararası sınırlar arasından geçip diğer uluslarında güvenliğini tehdit etmektedir. Bu çatışmaların çoğu doğrudan herhangi bir devletin çıkarlarını tehdit etmese de onların kümülatif etkisi büyük olmuştur. Tehditleri önleme noktasındaki girişimler de başka sorunları beraberinde getirmiştir.⁷⁴ Nitekim KS kavramının ortaya çıkışı da soğuk savaş sonrası döneme tekabül etmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında bu dönemde yeni bir kavramı hayata geçirme çabaları tesadüf değildir. 1993 yılında Somali'ye yapılan uluslararası müdahalenin başarısızlığı, 1994 yılında Ruanda soykırımına karşı gerekli tepkinin gösterilmemiş olması, 1995 yılında Bosna Hersek'te yürütülen etnik temizliği durdurma noktasındaki yetersizlik, 1999 yılına gelindiğinde ise NATO'nun BMGK'nin rızası olmadan Kosova'ya müdahale etmesi uluslararası sistemde tartışmaları artırmıştır. Nitekim bu tartışmalar BM'nin görev ve sorumlulukları, devlet egemenliğinin sınırları gibi konuların çözümünü sağlamaya yetmemiştir.⁷⁵ Bu gelişmelerle birlikte insan güvenliği kavramının öneminin giderek artması, uluslararası hukukta insan hakları ve ceza hukuku boyutunda değişimler yaşanması, cezalandırma ve kurbanların korunması noktasında devlet odaklı anlayıştan insan odaklı anlayışa doğru kaymaların olması düzenin değişmesi için önemli adımlar olmuştur. Uluslararası hukuktaki bu devrim; insan haklarının uluslararasılaştırılması, uluslararası hukukun insancıllaştırılması, silahlı çatışmalarda sivillerin korunması gibi durumların uluslararası hukukun bir objesi olarak değil de bağımsız bir konusu olarak ortaya çıkmasını içermiştir.⁷⁶

KS kavramı da özellikle bu dönemde Hukukta yaşanan gelişmelere uygun hareket etmek, benzer olaylar karşısında devletlerin farklı tutumlar sergilenmesinin meydana getirdiği uluslararası düzene çözüm üretmek; soykırım, etnik temizlik, ve benzeri insanlığa yönelik suçlarla başa çıkabilmek, yaşanan acıların tekrarlanmaması için uluslararası rehberlik kurabilmek için bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁷ BMGK'nin etkin önlem alamaması, müdahale kavramının yorumlanmasındaki kargaşa ve uygulamalardaki farklılıklar uluslararası sistemdeki devletlerin ortak bir zeminde buluşacakları yeni bir

⁷⁴ McCormick, a.g.m., s.567-569.

⁷⁵ Gareth Evans, "Krizlerin Yönetimi" (2002) <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis.html> (24.11.2014)

⁷⁶ Young Sok Kim, "Responsibility to Protect, Humanitarian Intervention and North Korea", 2006, s.9-10. <http://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1061&context=jibl> (23.11.2014)

⁷⁷ Vasilka Sancin, "Syrian Crisis and the Responsibility to Protect", (19.09.2012) http://www.bisav.org.tr/merkez.aspx?module=yuvarlakmasaayrinti&dizi=1&altturid=27&menuID=9_6_27&merkezid=6&yuvarlakmasaid=996 (24.11.2014)

hukuki zemin ihtiyacı doğurmuştur. Uluslararası sistemdeki bu ikileme ve düzensizliğe dikkat çeken dönemin BM genel sekreteri Kofi Annan, 1999 yılında BMGnK'ye sunduğu raporda ve 2000 yılında da milenyum raporunda bu duruma değinmiş ve devletlerin süregelen egemenlik anlayışlarını gözden geçirmeleri gerektiğinden bahsederek⁷⁸

‘...Eğer insani amaçla müdahalenin bir devlet egemenliğine karşı kabul edilemez bir saldırı olduğu düşünülüyorsa o zaman bir Ruanda'ya veya Srebrenitsa'ya veya insan haklarının buralarda olduğu gibi geniş çaplı ve sistemli biçimde ihlal edilmesine nasıl tepki vermeliyiz?’⁷⁹ Sorusunu gündeme getirmiştir. Tüm bu gelişmelerle birlikte Kofi Annan'ın bu çağrısı üzerine Kanada hükümetinin teşvikiyle 2000 yılında sözü geçen durumlara çözüm üretmek; hukuki, ahlaki, operasyonel, siyasi ve birçok yönden düşünerek uygulanabilecek ortak kuralların belirlenebilmesi adına ICISS faaliyete geçirilmiştir.⁸⁰

Komisyonun 2001 yılında sunduğu raporda KS'nin ilk kez bahsi geçmiş ve kavram uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk literatürüne kazandırılmıştır. Aynı doğrultuda KS geniş çaplı insan hakları ihlalleri için devlet hesap verilebilirliğinin acil bir ilkesi olmuştur. Bosna'dan Ruanda ve Darfur'a kadar yinelenen ve kalıcı insani trajedilere uluslararası felce panzehir olarak gelişmiştir. Kavram tartışmasız insani müdahaleden daha iddialı bir başlangıç yaparak Bir başka devlet içindeki kötü kullanımları durdurmak için askeri müdahalenin haklılığını ifade etmiştir. KS, devletlerin bu tarz kötüye kullanımlarını sona erdirme zorunluluğunu içermiş⁸¹ ve ana odak noktasını da insanları toplu ölümden, kadınları sistematik tecavüzdən, çocukları açlıktan koruma üzerine oturtmuştur.⁸² ICISS raporunda geçen koruma sorumluluğu kavramı, müdahale ile egemenlik arasında köprü olmayı amaçladığının da altını çizmiştir. KS devlet egemenliğini önlenabilir felaketlerden devletin kendi vatandaşlarını koruma yükümlülüğünü de içine alacak şekilde kavramsallaştırmıştır. Devletin bu sorumluluğu yerine getirmesi noktasında isteksiz ya da

⁷⁸ A. Füsün Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 15(1), 2011, s.105-106.

⁷⁹ Gareth Evans, “Krizlerin Yönetimi” (2002) <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis.html> (24.11.2014)

⁸⁰ Max W. Matthews, “Tracking the Emergence of a New International Norm: The Responsibility to Protect and the Crisis in Darfur”, (2008), s.3. <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1042&context=iclr> (24.11.2014)

⁸¹ Jennifer Moore, “Implementing the Responsibility to Protect Through the Millennium Development Goals”, 2011, s.5. <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=40+Denv.+J.+Int'l+L.+%26+Pol'y+204&srctype=smi&srcid=3B15&key=89dffaca3851a5d1876690d02f3b3920> (24.11.2014)

⁸² Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, s.105-106.

yetersiz olması halinde KS, boşluğu doldurabilmek için uluslararası topluma en son çare olarak güç kullanmakta dahil olan tepki sorumluluğunu yerleştirmiştir.⁸³ Bir başka ifadeyle; Westphalia güvenlik anlayışıyla çelişen KS kavramı Westphalia'nın tam tersine devletlerden önce bireylerin güvenliği esas alınarak devletlerin vatandaşlarını koruma sorumluluğu canlı tutularak aşamalı bir sorumluluk anlayışını da beraberinde getirmiştir.⁸⁴

İnsani müdahalenin kendi içinde barındırdığı çelişkili durumlar ve tartışmaların ardından ICISS raporuyla gündeme gelen KS kavramı ICISS raportörlerine göre bazı avantajları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle müdahalede bulunacak taraf değil de yardıma ihtiyacı olan taraf açısından olaya bakılması kavramın boyutunu etkilemiştir. Böylece soykırımlardan, etnik temizlikten, katliamlardan, sistemli tecavüzlerden ve açlıktan insanların korunabileceği ileri sürülmüştür. Diğer bir nokta koruma teriminin anlam olarak müdahale teriminden daha geniş kapsamlı bir terim olması ve askeri kuvvet kullanımının dışında önleme-yeniden inşa etme gibi aşamalarının bulunması kavramı tekdüzelikten kurtarmıştır.⁸⁵ İnsani müdahalenin yaşanan gelişmelerden sonra sahip olduğu kötü ünden dolayı KS'yi onaylayanlar iki kavramı birbirinden ayrı tutmak istemiştir. Nitekim iki kavram için oluşturulan meşruiyet kriterleri benzerlik gösterse de yukarıda sayılan durumlardan hareketle KS kavramı insani müdahaleden ayrılmıştır⁸⁶

KS kavramı gündeme geldikten sonra ilerleme sağlayarak birçok çalışmada kendine yer edinmiştir. ICISS raporunda belirtilen KS kavramının BM organları tarafından da benimsenmesi tavsiyesinin ardından Kofi Annan kavramın BM reform sürecine entegre olması için 16 kişiden oluşan yüksek hiyerarşili grubu öneriler hazırlamakla görevlendirmiştir. High-Level Panel on Threats, Challenges and Change olarak isimlendirilen ve gelecek dönemler için oluşabilecek tehlikeli durumları, neler yapılabileceği konularını aydınlatmaya çalışan bu panel aynı zamanda KS'nin de ikinci durağı olmuştur.⁸⁷

⁸³ Neville F. Dastoor, "The Responsibility to Refine: The Need for a Security Council Committee on the Responsibility to Protect", 2009, s.3. <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=22+Harv.+Hum.+Rts.+J.+25&srctype=smi&srcid=3B15&key=047e564bbd4f6d9e661350516c943c3b> (24.11.2014)

⁸⁴ Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", s.106.

⁸⁵ Telli, a.g.m., s.215-216.

⁸⁶ Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", s.215.

⁸⁷ Arsava, "Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale", s.9-10-11.

Tehditler, İhtilaflar ve Değişim üzerine Yüksek Hiyerarşili Panel 2003 yılında çalışmalarına başlamış 2004 yılında ise “Daha Güvenli Bir Dünya: Paylaşılan Sorumluluğumuz” adlı raporda sonuçlarını açıklanmıştır. Raporda devlet içi oluşabilecek uluslararası huzur ve barışı bozabilecek durumlar çerçevesinde: KS’YE gönderme yapmış, Güvenlik konseyine soykırım kitlesel imha, etnik temizlik veya insani devletler hukukunun ağır ihlalleri durumunda askeri önlem alma yetkisi verilmiş, ICISS tanımları yinelenmiş ve koruma sorumluluğu kavramı gelişen norm olarak adlandırılmıştır.⁸⁸ Grubun hazırladığı rapora aralarında büyük devletlerinde bulunduğu Rusya, Çin, ABD gibi devletlerden itirazlar gelmiştir. Hem yeni bir müdahale şeklinin ortaya çıkabileceği ihtimali düşünülerek hem de kendi siyasi haklarının taktir boyutunun daraltılması ve BM Güvenlik Konseyine kapsamlı yetki verilmesinden dolayı hoşnut kalınmamış endişeler dile getirilmiştir.⁸⁹

Annan High panelin kuvvet kullanma ve koruma sorumluluğuyla ilgili teklifini kabul ederek rapora yanıtı 2005 yılında yapılacak olan dünya zirvesinden hemen önce ‘ Daha geniş bir özgürlük: Herkes için kalkınma, güvenlik ve insan haklarına doğru’ adıyla yayınlanmıştır. Daha sonraki süreçte 14-16 Eylül 2005 yılında devlet ve hükümet başkanları New York’taki BM genel merkezinde bir araya gelerek dünya zirvesini gerçekleştirmişlerdir.⁹⁰ Zirve sonunda ortaya çıkan doküman R2P için dönüm noktası niteliğinde olup oylama yapılmaksızın kabul edilmiştir. Dokümanın 138.ve 139.maddeleri koruma sorumluluğuna işaret ederek 138.madde itibariyle devletin halkını soykırım, insanlığa karşı suç, etnik temizlik, savaş suçlarından korumak sorumluluğuna atıf yapmış olup 139.md itibariyle ise; devletin sorumluluğunun ardından uluslararası camianın sorumluluğuna atıf yapılmıştır.⁹¹Bu maddelerde güvenlik konseyinin kitlesel insan hakları ihlallerinde konseyin çözüm için hazır olduğu belirtilmiştir.

Dünya Zirvesinde, ICISS raporunda bahsi geçen koruma sorumluluğu kavramının önemli noktaları itibariyle zafiyete uğratıldığı görülmüştür. Bu durumlar ilerleyen bölümlerde ayrıntılı şekilde verilmeye çalışılacaktır. Güvenlik konseyinin koruma

⁸⁸ Ali Selçok, **İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş ve Libya’ya Düzenlenen Birleşik Koruyucu Harekatın Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2013, s.101.

⁸⁹ Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, s.105-106.

⁹⁰ Max W. Matthews, “Tracking the Emergence of a New International Norm: The Responsibility to Protect and the Crisis in Darfur”, (2008), s.4. <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?Article=1042&context=iclr> (27.11.2014)

⁹¹ Arsava, “Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale”, s.9-10-11.

sorumluluğuna ilk atfı da 1674 sayılı silahlı çatışmalarda sivillerin korunması kararı olmuştur. 2006 da kabul edilen bu karar zirve sonucunu teyit etmiştir.⁹² Kofi Annan'dan sonra BM genel sekreterliği görevini yürütmeye başlayan Ban ki Moon koruma sorumluluğu kavramını işletmek istediğini vurgulayarak 2007 yılında Edward Luck'u bu konuyla ilgili çalışması için özel olarak tayin etmiştir. 2009 yılında Edward Luck sunduğu raporda dar bir somutlaştırma yapmış ve bununla birlikte gereğinin yapılması için BM genel sekreterliğe bırakmıştır.⁹³ Aynı yıl içerisinde 1874 nolu BMGK kararı da Dünya zirvesi sonuç belgesindeki KS'yi teyit etmiştir. Kavramın genel kurulda ele alınması Temmuz 2009 tarihine tekabül etmiştir. BM genel sekreteri Ban Ki Moon aynı yıl ocak ayında 'Koruma sorumluluğu uygulama' (implemeting responsibility to protect) raporunu ele almak başlıklı gündem belirlemiş ve raporu BMGnK a gayri resmi interaktif müzakerede sunmuştur.⁹⁴

Genel kurul sekreterin önerilerini en iyi şekilde nasıl hayata geçirebiliriz düşüncesiyle çalışmalara devam etmiş ve Nitekim Eylül 2009 da 67 devlet desteğiyle genel kurul kararı alınmıştır. R2P'yi geliştirme çalışmalarına devam edilmesi düşüncesi de aynı zamanda kabul edilmiştir. Tüm bu gelişmelerin ardından Koruma sorumluluğunun temel 3 sütun üzerinde yükseldiği benimsenmiştir⁹⁵:

- Etnik temizlik, soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlardan vatandaşlarını koruma görevi devletindir. Birincil sorumluluk devlete aittir.
- Bu sorumluluğu yerine getirmeyen devlet başarısız devlet olarak adlandırılır. Ve bu başarısız devletlere karşı da koruma sorumluluğunun olduğu kabul edilir.
- Yukarıda sayılan dört suçtan herhangi biri veya birkaçından dolayı birincil sorumluluğa sahip olan devlet sorumluluğunu yerine getirmiyorsa, vatandaşını korumuyorsa ya da koruyamıyorsa BM sınırları içerisinde etkili ve derhal müdahale yapılabilir. Eğer kitlesel kıyım, soykırım durumları sürekli hale gelince silahlı müdahale yapılabilir.

⁹² Telli, a.g.m., s.213.

⁹³ Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", s.106.

⁹⁴ UN Secretary General, "Implementing the Responsibility to Protect", UNGA A/63/677, Sixty-third Session, 2009, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677 (27.11.2014)

⁹⁵ Telli, a.g.m., s.213-214.

2009 yılından sonra 2010 ve 2011 yıllarında ‘Erken Uyarı, Değerlendirme ve R2P’ ve ‘R2P’yi Uygulamada Bölgesel ve Alt Bölgesel düzenlemelerin rolü’ isimli iki BM genel sekreteri raporu BMGnK tarafından gayri resmi interaktif müzakere icra edilmiştir. Bir sonraki müzakere ise; 2012 yılında ‘R2P: Zamanında ve Kararlı Tepki Verme’ konusu oluşturmuştur.⁹⁶ Buradan yola çıkarak R2P’nin şekillendirilmesi görevinin BMGnK a bırakıldığı ortaya çıkmaktadır.

Koruma sorumluluğunu geliştirmeye yönelik bu girişimlerden ayrı olarak kavramın hukuki boyutu da kavramın sağlam zeminlere oturması için önem arz etmektedir. Günümüzde hiçbir devletler hukuku anlaşmasında koruma sorumluluğu bir hukuk normu olarak düzenlenmemiştir. Ancak istisnai bir durum olarak terimsel olmasa da içeriksel olarak Afrika Birliği Kurucu anlaşmasının 4.md de kendine yer bulmuştur. Savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi ağır sonuçlar doğuran durumlara ilişkin olarak birlik, kurul kararıyla üye devlete müdahale edebileceğini kararlaştırmıştır. Bu duruma bakarak değerlendirildiğin de uygulamanın teamül hukukuna istinat ettirilmesi tek çare görülmektedir. Bunun dışında BM’nin birkaç dokümanı dışında koruma sorumluluğu uluslararası uygulamada somut olarak tanınmamaktadır. 2005 yılındaki hukuken önemli olan dünya zirvesi sonuç bildirgesi, kavramın içerik ve yaklaşım olarak eksikliklerinin olduğunu ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmiştir.⁹⁷

ICISS, Yüksek Hiyerarşili panel, Annan, Ban ki Moon gibi raporların hukukun gelişimine doğrudan katkıları yoktur ve yardımcı niteliğindedir. BMGnK kararları ile kabul edilen dünya zirvesi sonuç belgesi ve BMGK kararları yaklaşımın bağlayıcılığını ortaya koymaz. BM şartına dayanarak BMGnK tarafından kabul edilen kararlar tavsiye niteliğindedir. Bağlayıcı karar alabilen BMGK ise bu yetkisini sadece somut durumlarda aldığı kararlarda kullanabilir. Bundan dolayı BMGK kararlarıyla KS kavramına bağlayıcılık etkisi tanınması mümkün olmamaktadır⁹⁸ Böyle olmasına rağmen KS, dünya zirvesinden beri hem iyi hem de kötü yollarla kesin bir şekilde kendine uygulama alanı bulmuştur. Örneğin; KS ile güney Osetya üzerinde amaçlarını meşrulaştırmada Rusya’nın başarılı olamaması ve 2003 yılında gerçekleşen Irak savaşı Bu durumu aşındırmış ve

⁹⁶ UN Official Website, The Responsibility to Protect, <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (25.06.2014)

⁹⁷ Arsava, ‘Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu’, s.110.

⁹⁸ Arsava, ‘Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale’, s.14.

kötüye kullanımın bir örneği olmuştur.⁹⁹ Diğer taraftan 2008 yılında Kenya’da seçim sonrası kolayca şiddete dönüşebilecek ortam African Union (AU) girişimleriyle izlenen önleme sorumluluğu ilkeleri ile sakinleştirilmiştir.¹⁰⁰ Koruma sorumluluğunun ilk askeri uygulaması da 2011 yılında Libya’da olmuştur. KS’yi bu kapsamda gelişen norm olarak değerlendirmek gerekmektedir. Kavram ICISS raporundan sonra 10 yıl içerisinde kapsamı ve uygulamaya geçişi bakımından yeni bir anlayışa sahip olmuştur.¹⁰¹

KS kavramı yukarıda da bahsedildiği gibi bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmış ve öncesindeki düzene yeni bir soluk getirmeyi amaçlamıştır. Hukuki boyutu tartışmalı olan bu kavram insani müdahalenin olumsuz havasını dağıtarak kendine uygulama alanı bulabilmiştir.

2.2. Koruma Sorumluluğu Kavramının Raporlarla Gelişimi

2.2.1. ICISS Raporunda Koruma Sorumluluğu

Koruma Sorumluluğu kavramın ortaya çıkması ve 2001 yılında ICISS raporunun içinde hayat bulmasıyla yukarıda da kısmen değinildiği gibi bazı düzenlemelere gidilmiştir. ICISS tarafından koruma sorumluluğu kavramına kazandırılan önemli düzenlemelerden biri yeni egemenlik anlayışının doğuşudur. Westfalia süreciyle başlayan ve devam eden kontrol olarak egemenlik anlayışının yerine ICISS’in oluşturduğu sorumlu olarak egemenlik anlayışının yerleştirilmesi birçok açıdan önemli bir gelişme olmuştur. Önemi münasebetiyle bu konu çalışmanın gelecek bölümünde ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.¹⁰²

ICISS’in sorumlu egemenliğe yaptığı vurgunun ardından buna paralel olarak meydana getirdiği diğer önemli bir düzenleme devletin sahip olduğu egemenlik ilkesi ile sorumluluk kavramı arasında bir köprü kurmasıdır. Bunun bir sonucu olarak devlete üç tür

⁹⁹ Alex J. Bellamy, **Global Politics and Responsibility to Protect**, London: Routledge Press, 2010, s.68-69.

¹⁰⁰ Gareth Evans, **The Responsibility to Protect Ending Mass Atrocity Crimes Once And For All**, Washington: Brookings Institution Press, 2008, s.106.

¹⁰¹ Alex J. Bellamy, **Responsibility to Protect**, London: Polity Press, 2010, s.95-97.

¹⁰² Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), s.14, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (29.11.2014)

sorumluluk yüklenmiş ve aşamalı sorumluluk süreci ortaya çıkmıştır. Devletin ilk sorumluluğunu ifade eden içsel sorumluluk, bir devletin kendi vatandaşlarını koruyarak hak ve menfaatlerine sahip çıkması ve her durumda bu menfaatlerini muhafaza etmesi anlamına gelmektedir. Bu noktada birincil sorumluluk devlete aittir. Devletin diğer bir sorumluluğu olan dışsal sorumluluk da diğer devletlerin egemenlik haklarına ve toprak bütünlüklerine saygı gösterilmesini içermektedir.¹⁰³ Devlete yüklenen son sorumluluk olan hesap verme sorumluluğu ise Devletlerin kendi sorumluluklarını yerine getirmedikleri durumlarda devletlerin hesap vermesini ve sorumluluğun uluslararası topluma geçişini ifade etmektedir. Böyle devletler de başarısız devlet olarak anılmaktadır.¹⁰⁴

ICISS'in devlete yüklediği sorumluluk algısına daha yakından bakmak gerekirse, bu sorumluluğun egemenliğin bir sonucu olduğunu da düşünebiliriz. Her devlet, kendi halkını doğrudan etkileyen durumlar karşısında halkını koruma sorumluluğuna öncelikli sahiptir. ICISS'in yayınladığı raporda da her bir devletin kendi vatandaşlarını dört kategorideki suçtan koruma sorumluluğuna sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu suçlar toplu olarak vahşet suçları ile adlandırılıp soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları olarak belirtilmiştir.¹⁰⁵ Bahsedilen sorumluluk geçişi de özellikle halkın yüz yüze geldiği bu zor durumlarda devletlerin halkını korumakta açıkça isteksiz, yetersiz olması veya gerçekleşen vahşetin failinin bizzat kendisi olması ya da bir devlet içerisinde olan eylemlerin devlet dışında yaşayan insanları doğrudan tehdit etmesi durumlarında gerçekleşir ve burada meydana gelen boşluğu tamamlama görevinde uluslararası toplumun rolü etkinleşir.¹⁰⁶ Ramesh Thakur'un da belirtmiş olduğu gibi devlet öncelikli zorunluluğunu tamamlamakta başarısız olursa açık sorumluluk meydana gelir.¹⁰⁷ Genel olarak değerlendirildiğinde ICISS raporuyla yeni bir şekil alan egemenlik kavramı devlete verilmiş bir hak olmaktan çıkmış devletin sahip olduğu egemenlik sorumlulukla birlikte değerlendirilmiştir. Halkının korunması, kollanması ve menfaatlerinin sürdürülmesi için çalışmak devlete egemenliğinin bir sonucu olarak yüklenen bir görev olmuştur.

¹⁰³ Segah Tekin, İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği, Ankara: Başak matbaacılık, Nisan 2011, s.10 <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/insanî-mudahale-kavrami-ve-libyanin-gelecegi-analizi/2531> (24.3.2015)

¹⁰⁴ Telli, a.g.m., s.213.

¹⁰⁵ McCormick, a.g.m., s.567.

¹⁰⁶ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty(ICISS), P.2/31, s.17, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (2.12.2014)

¹⁰⁷ Ramesh Thakur, "Intervention, Sovereignty and the Responsibility to Protect: Experiences from ICISS", 2002, s.9. <http://sdi.sagepub.com/content/33/3/323.full.pdf> (29.11.2014)

ICISS raporuyla yapılan önemli düzenlemelerden bir diğeri ise İnsani müdahale tartışmalarında sıkça yer alan insani nedenler ve askeri müdahalenin aynı çerçevede yer alması sorununun ICISS raporuyla aşılmaya çalışılmasıdır. Kavram üç temel destek üzerine inşa edilmiştir. Önleme sorumluluğu-Tepki sorumluluğu-yeniden inşa sorumluluğu olarak adlandırılan bu durumlar koruma sorumluluğunun sadece askeri boyutunun olmadığı, müdahale öncesi ve müdahale sonrası girişimlerinde önem arz ettiğini vurgulamıştır.¹⁰⁸ Bu sorumlulukların uygulayıcıları ise; önleme sorumluluğun da İnsan hakları konseyi ve BMGnK, tepki sorumluluğunda BMGK'nin öncelikli görevi, yeniden inşa sorumluluğunda ise; diğerlerinin yanı sıra uluslararası adalet divanının ve BM'in barışı konsolide etme komisyonuna aittir.¹⁰⁹ Bu sorumlulukların ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.

Önleme sorumluluğu (Responsibility to Prevent) olarak adlandırılan durum, devlet ve uluslararası topluma çeşitli yollarla geniş çaplı yaşam kayıplarının önlenmesi zorunluluğunu yüklenmesidir. Bu sorumluluk hem çatışmaların temel nedeni hem de nedenlerin direk önlenmesini vurgulamaktadır. Temel nedenler yoksulluk, baskı, adalet dağılımındaki adaletsizlik gibi nedenler olabilir. Bu aşamada öncelikli sorumluluk devlete ait olmasına rağmen uluslararası topluma da gelişimsel yardım, Ticaret politikalarını kısıtlayan zararlardan uzaklaştırma konularında sorumluluklar yüklenmiştir.¹¹⁰ ICISS önleme sorumluluğunun R2P'nin en önemli boyutu olduğunu vurgulayarak erken uyarı (early warning), önleyici araç (preventive toolbox), siyasi irade (political will) tedbirlerini uygulamayı da önermektedir.¹¹¹ Önleme girişimlerinin başarısız olduğu durumlarda ikinci adım olarak tepki sorumluluğu (Responsibility to React) devreye girmektedir. Tepki sorumluluğunun devreye girmesi direk askeri müdahale anlamına gelmemektedir. İlk başta Askeri, ekonomik, politik ve diplomatik alanlarda çeşitli zorlayıcı önlemlerin uygulanması

¹⁰⁸ Vasilka Sancin, "Syrian Crisis and the Responsibility to Protect", (19.09.2012) http://www.bisav.org.tr/merkez.aspx?module=yuvarlakmasaayrinti&dizi=1&altturid=27&menuID=9_6_27&merkezid=6&yuvarlakmasaid=996 (29.11.2014)

¹⁰⁹ Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu" s.106.

¹¹⁰ Hugh Breakey, "The Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflict: Review and Analysis", s.23. www.griffith.edu.au/.../Responsibility-to-Pro... (25.12.2014)

¹¹¹ Eve Massingham, "Military Intervention for Humanitarian Purposes: Does the Responsibility to Protect Doctrine Advance the Legality of the Use of Force for Humanitarian Ends?", **International Review of the Red Cross**, Vol. 91, No. 876, 803-831, 2009, s. 807. Akt. Ali Selçok, **İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş ve Libya'ya Düzenlenen Birleşik Koruyucu Harekatın Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2013, s.106.

esas alınmaktadır.¹¹² Ancak tüm bu yaptırımlarla çözüm elde edilemeyen durumlarda devletin rızasına karşı müdahale kararı alınabilir. Komisyon bu noktada müdahale kararının verilebilmesi için < Haklı neden, doğru amaç, son çare, orantılılık, mantıklı beklenti> olmak üzere beş tedbir kriteri ve <Doğru makam> ismiyle de bir yetki kriteri belirlemiştir.¹¹³

Haklı Neden: Askeri müdahaleyi tetikleyecek iki meşru durumu ifade etmektedir. Bunlardan ilki soykırım amacıyla gerçekleşmiş olsun veya olmasın kasıtlı bir devlet eylemi, devlet ihmali, devletin hareket için yetersizliği ya da devletin başarısız olması durumları sonucunda gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi beklenen geniş ölçekli insan kayıpları; ikincisi ise zorla sınır dışı, terör hareketleri veya tecavüz eylemleriyle gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi beklenen geniş ölçekli etnik temizliktir.¹¹⁴

Doğru Amaç: Müdahalede bulunacak tarafın temel amacının insani acıyı durdurmak veya ortadan kaldırmak olmasıdır. Bunu başarabilmenin de çeşitli yolları vardır. Bunlardan birincisi müdahaleden tek elden değil toplu olarak yapılmasıdır. İkinci durum Müdahale çerçevesinde korunması düşünülen halkın müdahaleyi ne kadar destekleyip desteklemediği araştırılmalıdır. Üçüncü durum ise diğer bölge ülkelerinin müdahaleye yaklaşımlarının ve sergiledikleri tutumların tahlilinin iyi yapılmasıdır. Müdahale herhangi bir başka veya gizli amaç taşımamalıdır. Müdahalede bulunacak tarafların hiçbir şekilde şahsi kazanç elde etme amacı gütmemeleri tercih edilse de askeri müdahale aşaması düşünüldüğünde kendi çıkarlarının olmasını da politik açıdan mecbur hale getirmiştir.¹¹⁵

Son Çare: İnsani krizlerin önlenmesi ve barışçıl yollarla çözümü noktasında diplomatik ve askeri olmayan yöntemlerin tüketilmesinin ardından yapılacak başka seçenek olmadığı durumlarda askeri müdahale gündeme gelebilir. Tepki verme sorumluluğu askeri zorlama yolu ile önleme sorumluluğunun tam anlamıyla yerine

¹¹² Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty(ICISS), p.4/7-4/8-4/9, s.30. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

¹¹³ Hugh Breakey, “The Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflict: Review and Analysis”, s.23. www.griffith.edu.au/___.../Responsibility-to-Pro... (25.12.2014)

¹¹⁴ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), P.4/18-4/31, s.32-35. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

¹¹⁵ Gareth Evans, “Krizlerin Yönetimi” (2002) <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis.html> (29.11.2014)

getirilmesinden sonra kabul edilebilir. Bu da her seçeneğin denenmiş ve başarısız olmuş olduğu anlamına gelmez. Çoğunlukla bu sürecin tamamlanması için yeterli vakit olmayabilir. Ancak şartlar ne olursa olsun önleme başvurulmuş olsa bile bu durumun bir işe yaramayacağına dair inançlar, mantıklı nedenlerin olduğu anlamına gelmektedir.¹¹⁶

Orantılılık: Planlanan askeri müdahalenin ölçeği, süresi ve yoğunluğu söz konusu insani hedefi sağlamak için gerekli ölçüde minimum seviyede olmalıdır. Girişilen eylem itibariyle sahip olunan amaç kışkırtmanın büyüklüğüyle eşit olmalı ve hedeflenen ülkenin politik sistemi üzerindeki etkisi sınırlı olmalıdır.¹¹⁷

Mantıklı Beklentiler: İlk etapta müdahaleyi tetikleyen acıların, zulümlerin önlenmesi veya durdurulması noktasında mantıklı ölçüde başarı şansı olmalıdır. Askeri müdahale, gerçek koruma elde edilebilmesi halinde, gelişen süreç içerisinde daha büyük bir çatışmayı tetikleme ihtimalinin olmadığı hallerde ve müdahalede bulunmanın hareketsiz kalmaktan daha fazla zarar meydana getirmeyeceği durumlarda kabul edilebilir. Müdahalenin yapılabilmesi için gerekli olan diğer şartlar olsa dahi bu ilkenin uygulanması BMGK'nin beş daimi üyesine karşı müdahalede bulunulmasını engelleyecektir. Çünkü böyle bir durumda büyük bir çatışmadan kaçınılabileceği veya orijinal hedefe ulaşmakta başarılı olunacağını düşünmek zordur. Aynı durum diğer güçlü devletler için de söz konusudur bu ise çifte standart dediğimiz olguyu meydana getirmektedir. Ancak Müdahalede bulunmanın gerekli olduğu tüm hallerde müdahalede bulunulamayacağı gerçeği, hiçbir müdahalede bulunmamak için bir neden olamaz¹¹⁸

Doğru Makam: ICISS tarafından ortaya koyulan ve askeri müdahale kararını verebilmesi için yetkili görülen ilk makam BMGK'dir.¹¹⁹ BM başvurulması gereken son makam mı olmalıdır? Sorusuna komisyonun görüşü uluslararası toplumun yetkisini oluşturan, organize eden ve bunu gerektiğinde kullanabilen kurumun şüphesiz BM olduğudur. Bu durumda da akıllara bir başka soru takılmaktadır. BMGK herhangi bir

¹¹⁶ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty(ICISS), P.4/37-4/38,s .36. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

¹¹⁷ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty(ICISS), P.4/39-4/40, s.37. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

¹¹⁸ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty(ICISS), P.4/41-4/42-4/43, s.37. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

¹¹⁹ Hugh Breakey, "The Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflict: Review and Analysis", s.23. www.griffith.edu.au/___.../Responsibility-to-Pro... (25.12.2014)

nedenden dolayı müdahalenin gerektiren bir konuda harekete geçmek için yetersiz veya isteksiz olursa ne olacağıdır?¹²⁰ Bu aşamada ICISS geniş ölçekli insan kayıplarında, etnik temizlikte, BMGK'nin daimi üyelerinin kendi devletinin yaşamsal meseleleri ile ilgili olanların dışında veto haklarını kullanmaktan kaçınmamaları gerektiğini önermektedir.¹²¹ Bunun dışında öncelikli olarak yetkili mercii yani BMGK'nin onayı alınmaya çalışılmalı ama bu durum mümkün değilse iki alternatif gündeme getirilmektedir:

- BMGnK'nın konuyu BM Anlaşmasının Barış için bir araya gelme prosedürü uyarınca acil özel oturumda karar verebilmesidir.¹²²
- BM Anlaşmasının sekizinci bölümü itibariyle bölgesel veya alt bölgesel örgütlerin yetki alanlarına giren durumlarda ve bilahare de BMGK'nin onayını almak şartıyla karar verebilmeleridir. Batı Afrika'nın Liberya'ya ve Sierra Leone'ye müdahalesi bu duruma örnek oluşturur.¹²³

Bu kararların herhangi biriyle uygulanan askeri müdahalenin gerçekleştirilmesinin ardından kavramın üçüncü ayağı olan yeniden inşa etme sorumluluğu (Responsibility to Rebuild) devreye girmektedir. Bu sorumluluk müdahale bittikten sonra kalıcı barış, iyi yönetim, sürdürülebilir kalkınma gibi amaçlar ışığında ilerler¹²⁴

ICISS raporunun önemli ayakları olan bu üç sorumlulukta dikkat çeken diğer bir yön önleme sorumluluğu kural olarak ilgili hükümet rızası ile gündeme gelirken tepki sorumluluğunda hükümetin izninin aranmamasıdır. Yeniden inşa sorumluluğu ise hukuki kavramdan ziyade daha çok moral ve siyasi bir anlam taşır. İnsan hakları ihlallerinin bir kez daha gerçekleşmemesi inancını oluşturmaya çalışır.¹²⁵

¹²⁰ Gareth Evans, "Krizlerin Yönetimi" (2002), <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis.html> (29.11.2014)

¹²¹ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty(ICISS), P.6/13-6/27, s.49-52. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

¹²² Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty(ICISS), P.6/28-6/30, s.53. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

¹²³ Gareth Evans, "Krizlerin Yönetimi" (2002), <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis.html> (29.11.2014)

¹²⁴ Neville F. Dastoor, "The Responsibility to Refine: The Need for a Security Council Committee on the Responsibility to Protect", 2009, s.3. <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=22+Harv.+Hum.+Rts.+J.+25&srctype=smi&srcid=3B15&key=047e564bbd4f6d9e661350516c943c3b> (24.11.2014)

¹²⁵ Arsava, "Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale", s.8-9.

ICISS raporuyla gündeme gelen koruma sorumluluğu kavramı yukarıda bahsedilen konular itibariyle insani müdahalenin bırakmış olduğu kötü izleri gidermek ve geçmişte yaşanan zafiyetleri tekrarlamamak için ilgili düzenlemeler getirmiştir. Rapor müdahalede bulunan tarafların hak ve menfaatlerinden çok, zarar görenlerin korunmasını ön plana çıkarmıştır.

2.2.2. Daha Güvenli Dünya Raporunda Koruma Sorumluluğu

BM genel sekreteri Kofi Annan'ın koruma sorumluluğunun BM sürecine uyum sağlaması için öneriler sunmasını istediği High-Level panel on Threats, Challenges and Change 2003 yılında çalışmalara başlamış ve daha öncede bahsedildiği gibi doğrudan koruma sorumluluğu için oluşturulmamıştır. Dünya için oluşacak tehdit ve ihtilafların geniş ölçekli incelenmesi ve çözümlerinin tartışılmasının yanında koruma sorumluluğunu da gündeme almıştır. 2004 yılında “Daha güvenli bir dünya: Paylaşılan sorumluluğumuz” adıyla yayınlanan raporda ICISS raporu prensipleri genel itibariyle doğrulanmış ve yinelenmiştir.¹²⁶ICISS raporunda da öneminden bahsettiğimiz egemenliğin sorumluluk gerektirdiği düşüncesi raporda teyit edilmiş ve şu şekilde yer bulmuştur.¹²⁷

“BM şartını imzalayan devletler sadece egemenlik ayrıcalıklarından faydalanmazlar aynı zamanda onun getirdiği sorumlulukları da kabul ederler. Westphalia sistemi ilk olarak devlet egemenliği kavramına yer verdiğinde o zamanki devlet egemenliğine olan algı ne olursa olsun bugün açıkça kendi halkının refahını korumak ve aynı zamanda daha geniş uluslararası topluma karşı yükümlülüklerini yerine getirmeyi karşılar. Her devletin komşusuna zarar vermektan kaçınacağı ve kendi halkını korumak adına sorumluluğunu karşılamakta her zaman yeterli veya istekli olacağı söylenemez. Bu durumlarda kolektif güvenlik ilkeleri duruma göre gerekli kapasiteyi oluşturmak veya gerekli korumayı sağlamaya yardımcı olmak için BM ve İnsan hakları evrensel bildirgesi şartı uyarınca hareket ederek bu sorumlulukların bir kısmının uluslararası toplum tarafından ele alınabileceği anlamına gelir.” Rapor aynı zamanda Chapter VII of the charter of the United Nations, Internal Threats and the Responsibility to Protect başlıklı bölümde de ifade ettiği

¹²⁶ Petra Perisic, “Responsibility to Protect-an Emerging Norm of International Law”, s.4. www.mcser.org/journal/index.php/ajis/.../871 (14.12.2014)

¹²⁷ Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.29, s.17. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

gibi devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesi vatandaşları soykırım eylemlerinden ya da uluslararası insancıl hukukun geniş ölçekli şiddetlerinden veya geniş ölçekli etnik temizlikten korumak için kullanılamaz.¹²⁸ Rapor egemenliğin yegane güç olmadığını ve sorumluluk gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır.

ICISS raporunda öneminden bahsedilen bir diğer durum olan aşamalı sorumluluk panel raporunda teyit edilmiş, devletlerin vatandaşlarını felaketlerden öncelikli olarak koruma sorumluluğuna sahip olduklarını vurgulanmış ve bu felaket durumlarında devletlerin isteksiz veya yetersiz olması halinde önleme-tepki-yeniden inşa aşamalarıyla birlikte uluslararası toplum tarafından ele alınması kabul edilmiştir.¹²⁹ Önleme aşamasının hedefe ulaşmadığı durumlarda gerçekleşen askeri müdahale aşamasına geçmeden önce bu müdahaleyi meşru kılan bazı ilkelerin mevcut olması aranmaktadır. ICISS raporunda açıklanan bu maddeler Daha Güvenli Dünya raporunda da onaylanmış fakat küçük değişiklikler yapılmıştır. ICISS raporunda adı geçen haklı neden ve mantıklı beklentiler unsurları anlamsal olarak hiçbir değişiklik göstermeden panel raporunda uygun amaç ve sonuçların dengelenmesi şeklinde kendine yer edinmiştir. Ancak ICISS ile panel raporu arasında şöyle bir farklılık dikkati çekmektedir. ICISS raporunda ele alınan haklı neden daha geniş perspektiften ele alınmış ve kapsamı detaylandırılmıştır.¹³⁰ Ancak panel raporunda daha dar kapsamlı ele alınarak soykırım, geniş ölçekli ölüm, etnik temizlik veya uluslararası insani hukukun ciddi ihlalleri haklı nedene dahil edilmiştir.¹³¹

Müdahalenin önemli ayaklarından bir diğeri yetkilendirmeye alakalıdır. ICISS raporunda da belirtildiği gibi askeri müdahale için karar yetkisi öncelikli olarak Güvenlik Konseyine aittir. Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinin veto hakkına sahip olması gerekli bir müdahalenin yapılmaması ihtimalini doğurmaktadır. ICISS raporunda bu durumun boşluklarını doldurabilmek için iki alternatif yol önerilmiştir. Bu alternatiflerden yukarıda da bahsedilmiştir. Panel raporunun bu konuyu ele alış şekli ICISS tan farklılık arz ederek alternatif yol üretme gibi bir duruma girişmemiştir. Bu konuyla ilgili: Uluslararası

¹²⁸ Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.199-203, s.65-66. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

¹²⁹ Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.201, s.65. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

¹³⁰ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), P.4/18-4/31, s.32-35. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

¹³¹ Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.56/a, s.26. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

barış ve güvenliğin korunması için BMGK'nin birincil sorumluluğuna değinerek, BMGK'nin tehditleri önlemek ve kaldırmak için kararlı şekilde hareket etmek ve dünya bütünlüğünü sağlamak için tasarlandığı kabul edilmiştir. Devamında yetkinin sadece, kararlı eylem için kapasiteye sahip olan yani uluslararası toplumun sadece temsilcisi değil sorumlu organı olarak oluşturulan BMGK'ye ait olduğu belirtilmiştir.¹³² Tehditler karşılık verilmesi hususunda BMGK'den başka alternatif öne sürmemiştir. Eğer veto ile ilgili bir reform yapılması gerekecekse bunun BMGK'nin yetkisine ikame durumlar bulmak yerine BMGK'nin güvenilirliğini artırmak, tehditler karşısında olma isteğini ve kapasitesini geliştirmeye öncelik verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.¹³³

Bu şekilde gelişen normu da devletlerin felaketler karşısında halkını korumak için yetersiz veya isteksiz olması halinde bu durumu önlemek için en son çare olarak Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle uygulanabilen kolektif uluslararası koruma sorumluluğu olarak kabul etmiştir.¹³⁴

Koruma sorumluluğunu gelişen norm olarak ifade eden bu panel raporu görüldüğü üzere ICISS raporunun içeriğini büyük oranda teyit etmiştir. Kavramın BM sürecindeki ilk adımı olması münasebetiyle kavramın gelişimine yardımcı olması sonraki süreçler için de önemli bir adım olmuştur.

2.2.3. Daha Geniş Özgürlük Raporunda Koruma Sorumluluğu

Güvenlik kalkınma konularının ağırlıklı bahsedildiği ve koruma sorumluluğunun ele alındığı “Daha güvenli dünya: paylaşılan sorumluluğumuz” adlı raporun BM Genel sekreterine sunulmasının ardından Kofi Annan insan hakları ve BM'nin reformunu da içine alacak şekilde genişlettiği kendi raporunu görüşülüp karara varılması için 2005 Dünya zirvesi öncesi sunmuştur. Genel sekreter barış ve güvenliği tehdit eden konuların sadece uluslararası çatışma ve savaş olmadığını gelişen dünyada terörizm, kitle imha silahları, çevresel bozulmalar, yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar gibi durumlarında barış ve güvenliğe

¹³² Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.244, s.79. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

¹³³ Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.248, s.80. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

¹³⁴ Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.203, s.66. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

tehdit oluşturduğuna değinmiştir. Çünkü sayılan bu durumların da ciddi ölümlere sebebiyet verebileceği, yaşam şansını azaltabilecek etkiye sahip olmaları belirtilmiştir. Tüm yaşanacak bu durumların devletleri de sarsacağına bundan dolayı da kolektif güvenlik için daha geniş bir perspektifin gerekli olduğunu önermiştir.¹³⁵ Koruma sorumluluğunun geniş bir perspektife yayılması ve uygulamalardaki zorlukların aşılması noktasında Dünya zirvesi fırsat olarak değerlendirilmiştir. Daha geniş bir özgürlük başlığını taşıyan rapor Kendinden önceki raporlar gibi Koruma sorumluluğunu kabul etmiş ama kendi içerisinde farklılıklarda içermiştir.¹³⁶

“Ben bu konuda yer alan hassasiyetlerin iyi şekilde farkındayım, Ben kesinlikle bu yaklaşıma katılıyorum. Ben koruma sorumluluğunu kucaklamamız gerektiğine inanıyor ve gerektiğinde de hareket etmemiz gerektiğine inanıyorum. Bu sorumluluk başta ve en önemli var oluş nedeni ve görevi nüfusunu korumak olan devlete düşmektedir. Ancak ulusal otoriteler kendi vatandaşlarını korumak için yetersiz veya isteksiz ise o zaman var olan sorumluluk insan haklarını ve sivil halkın refahını korumaya yardım etmek için diplomatik, insani ve diğer yöntemleri kullanmak için uluslararası topluma geçer. Bu tür yöntemler yetersiz görüldüğünde eğer gerekirse zorlama eylemleri de dahil olmak üzere BM şartı uyarınca BMGK mecburen harekete geçmeye karar verebilir” görüşü benimsenmiştir.

Bu paragraftan da anlaşılacağı üzere, ICISS ve Daha güvenli dünya raporlarından sonra bu raporda da diğerlerine benzer şekilde egemenliğin sorumluluk boyutuna vurgu yapılmış ve devletler de bu sorumluluğun merkezine koyulmuştur. Aynı şekilde devletlerin bu sorumluluklarını yerine getiremedikleri noktada aşamalı sorumluluk ismini taşıyan uluslararası toplumun sorumluluğunun devreye girmesinin söz konusu olması da bu raporun ICISS ve daha güvenli dünya raporuyla diğer bir benzer yönünü oluşturmuştur. Bu raporlarda da üzerinde durulan önemli noktalardan biri askeri müdahale yapılması gereken durumlar açığa çıkarsa karar verme aşamasında yetkilinin kim olabileceğiyle alakalıdır. Bu noktada geniş özgürlük raporu, ICISS raporunda daha önce değindiğimiz gibi alternatifleri kabul etmeyerek daha güvenli dünya raporuna paralel şekilde BMGK'nin tam yetkili olduğuna vurgu yapmıştır.

¹³⁵ <http://www.un.org.tr/includes/files/18.pdf>, s.5. (14.12.2014)

¹³⁶ Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.135, s.45. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

Bu konuyla ilgili Kofi Annan tehdit ciddiyetini ve nasıl ortak noktada buluşulabileceğini tartışmak, önerilen askeri eylem için doğru amaç, kuvvet kullanımına varmayan yöntemlerin tehdidi durdurma noktasında başarılı olup olamayacağı, askeri seçeneğin eldeki tehditle orantılı olup olmadığı makul bir başarı sağlayıp sağlamadığı, ile ilgili bir ortak görüş dahilinde hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu durumların BMGK'ye hem şeffaflık katacağına hem de hükümetler ve dünya kamuoyunun saygısını kazanma noktasında daha muhtemel olduğuna değinmiştir. Devamında BMGK bu ilkeleri ortaya koyarken ve kuvvet kullanımını yetkilendirirken veya güç kullanımının zorunlu olduğuna karar verirken rehberliğini onların yapacağı bir kararı benimsemesini önermiştir.¹³⁷ Yetkili otoriteye alternatif üretmekten çok BMGK'nin daha etkili çalışmasını sağlamak amaçlanmaktadır. BM genel sekreterinin sunduğu raporda ICISS tan farklı bir yaklaşımla tam ve tek yetkili makam olarak sadece BMGK'yi gördüğü anlaşılmaktadır. Genel sekreter raporu BMGK için bir alternatif önermemekte ve insani felaketlere cevap niteliğinde BMGK'nin sorumluluğunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Böyle yaparak rapor sadece BM Anlaşması bölüm yedi itibariyle BMGK'nin güçlerini teyit etmekte ama aynı zamanda gerekirse KS gereği hareket etmenin de altını çizmektedir.¹³⁸

Rapor güç kullanımının meşruluğu ile ilgili de High Level panelde bahsedilen beş kritere atıfta bulunarak bu kıstasları benzer şekilde teyit etmiştir.¹³⁹ Kuvvet kullanımı ile ilgili olarak Genel sekreter raporun da “Soykırım, Etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlara karşı kolektif eylem için bir temel olarak koruma sorumluluğunu kucaklamak...” Bu şekilde devam eden ibareler de göstermektedir ki müdahale eşiği ICISS raporuna göre daha dar kapsamlı ele alınarak sadece soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar dahil edilmiştir. Bu yönüyle genel sekreter raporu kendisine sunulan daha güvenli dünya raporunu onaylamıştır.¹⁴⁰

¹³⁷ Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, P.126,s.43. http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014)

¹³⁸ Petra Perisic, “Responsibility to Protect-an Emerging Norm of International Law”, s.5. www.mcser.org/journal/index.php/ajis/.../871 (14.12.2014)

¹³⁹ Carsten Stahn, “Responsibility to Protect Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?”, s.10. <http://teachers.colonelby.com/krichardson/Grade%2012/Carleton%20%20Int%20Law%20Course/Week%208/R2P%20Political%20Rhetoric.pdf> (14.12.2014)

¹⁴⁰ Adele Brown, “Reinventing Humanitarian Intervention: Two Cheers For the Responsibility to Protect?”, s.21. <http://www.parliament.uk/business/publications/research/briefing-papers/RP08-55/reinventing-humanitarian-intervention-two-cheers-for-the-responsibility-to-protect> (17.12.2014)

Koruma sorumluluğu kavramının ortaya çıktığı ICISS raporu ve KS'nin BM sürecine dahil olmaya başladığı "Daha güvenli dünya ve geniş özgürlük" raporları birlikte değerlendirildiğinde de kavramın çerçevesinin değişmediği ancak BMGK'ye alternatif öneriler bakımından farklılık içerdiği ve diğer küçük nüanslardan başka genel olarak ICISS la aynı doğrultuda olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.4. 2005 Dünya Zirvesi Raporunda Koruma Sorumluluğu

ICISS ile ortaya çıkan KS kavramını "Daha güvenli dünya" ve devamında gelen "Daha geniş özgürlük" raporlarıyla BM sistemine entegre etme çalışmalarının bir sonraki adımı 2005 yılındaki dünya zirvesi olmuştur. BM'nin kuruluşunun 60.yılına rastlayan bu zirve BM'ye üye 191 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının örgütün New York'taki genel merkezinde bir araya gelmesiyle icra edilmiştir.¹⁴¹ Bu zirve kavramın global bir kabul alacağı umut edilen bir zaman dilimini oluşturmuştur.

Zirvenin öncelikli konuları BM'nin reform süreci ve BM bin yıl zirvesinde kabul edilen Bin yıl kalkınma hedeflerinin işleyişinin kontrolünü sağlamaktır. Ancak dönem itibariyle değerlendirildiğinde 11 Eylül saldırılarının olması ardından BM'nin Irak işgalinde ABD'ye yönelik tutumunun yetersizliği ve işgalin devamı gündemin sadece bu iki konuyla sınırlandırılmasına olanak tanımamıştır. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik konular, kalkınma, hukukun üstünlüğü, BM'nin reformuna yönelik çalışmalara da öncelik verilmiştir.¹⁴² Aynı zamanda KS kavramı da zirve öncesi gelişmelerle birlikte gündeme alınmıştır. Uluslararası hukukta yeni bir normu hayata geçirmek anlamında önemli bir adım olan bu zirve kökeni ICISS'a dayanarak devletlerin nüfuslarına karşı sorumluluklarına odaklanmıştır.¹⁴³ Dünya zirvesi sonuç belgesinin 138-140 paragrafları kavramın çerçevesinin çizilmesi anlamında önemlidir.¹⁴⁴

¹⁴¹ <http://www.un.org.tr/includes/files/18.pdf> ,s.2. (23.12.2014)

¹⁴² Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı,"BM Genel Sekreteri'nin 2005 Zirve Raporunun Kalkınma Boyutu: Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Gözden Geçirilmesi", http://www.mfa.gov.tr/bm-genel-sekreteri_nin-2005-zirve-raporunun-kalkinma-boyutu_binyil-kalkinma-hedeflerinin-gozden-gecirilmesi.tr.mfa (23.12.2014)

¹⁴³ <http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Danida/Partners/Research-Org/Research-> (23.12.2014)

¹⁴⁴ Hugh Breakey , "The Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflict: Review and Analysis",s.26. www.griffith.edu.au/~.../Responsibility-to-Pro... (25.12.2014)

Dünya zirvesi sonuç belgesi İnsan hakları ve Hukuk'un Üstünlüğü ana başlığının altında İnsanları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma yükümlülüğü başlığı altında yer bulan koruma sorumluluğu 138.paragraf itibariyle “ Her devlet nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğuna sahiptir. Bu sorumluluk gerekli ve uygun yollarla bu suçlar ve bunların teşviki de dahil önlenmesini gerektirir. Bu sorumluluğu kabul ediyoruz ve buna uygun hareket edeceğiz. Uluslararası toplum, uygun oldukça, bu sorumluluğu uygulamak için devletleri teşvik edip onlara yardım etmeli ve erken uyarı kapasitesini kurmada BM’yi desteklemelidir.”¹⁴⁵ Şeklinde ifade edilmiştir.

Dünya zirvesi sonuç belgesi 139.paragraf itibariyle de “ Uluslararası toplum, BM aracılığıyla, BM şartının VI ve VIII. Bölümleri uyarınca nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumaya yardımcı olmak için uygun diplomatik, insani ve diğer barışçıl yolları kullanma sorumluluğu vardır. Bu bağlamda eğer barışçıl araçlar yetersiz olur ve ulusal otoriteler nüfusunu soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma noktasında açıkça başarısız olursa BMGK aracılığıyla VII. Bölümde dahil olmak üzere, BM şartına uygun hareket ederek ilgili bölgesel örgütlerle işbirliği içerisinde, zamanında ve kararlı bir şekilde kolektif eylem üstlenmeye hazırız. BMGnK’nin BM şartı ilkelerini ve uluslararası hukuku dikkate alarak nüfusları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğunu ve onun olası etkilerini değerlendirmeye devam etme gereksinimini vurguluyoruz. Ayrıca uygun olarak diğer ülkelerin nüfuslarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruyabilmeleri adına kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmayı ve kriz ve çatışmaların patlak verebilmesi ihtimali altında stres halinde olanlara yardım etmeyi taahhüt etmekteyiz.”¹⁴⁶ açıklaması getirilmiştir.

Son olarak dünya zirvesi sonuç belgesi 140.paragraf itibariyle ise; “ Soykırımın önlenmesinde genel sekreter özel danışman misyonunu tam olarak destekleriz”¹⁴⁷ ibareleri yer almıştır.

¹⁴⁵ 2005 World Summit Outcome, P.138,s.30. <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf> (25.12.2014)

¹⁴⁶ 2005 World Summit Outcome, P.139,s.30. <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf> (25.12.2014)

¹⁴⁷ 2005 World Summit Outcome, P.140,s.30. <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf> (25.12.2014)

Paragraflar genel olarak değerlendirildiğinde ICISS ile başlayan süreç ve devamında koruma sorumluluğuna yüklenen önemli durumlar daha önce bahsedilmişti bu durumlar itibariyle dünya zirvesi sonuç belgesindeki bahsi geçen koruma sorumluluğu önemli noktaları itibariyle değişikliğe uğramıştır.

Dünya zirvesi sonuç belgesinin ICISS'tan en büyük farkı müdahale kararı için yetkili merciinin tayininde yaşanmaktadır. Daha öncede bahsedildiği gibi ICISS raporunda ikameli bir şekilde BMGnK'ya ve Bölgesel örgütlere yetki verilebilmesine rağmen dünya zirvesi bu konuda müdahale ile ilgili tüm yetkinin BMGK'ye ait olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸ Diğer raporlarda da üzerinde durulan müdahale kararının verilebilmesi için gerekli olan ilkelerin varlığı ve özellikle haklı neden diye tanımlanan o ölçütün neler olduğu konusu dünya zirvesinde de önem arz etmiştir. ICISS'ta daha geniş yorumlanan haklı neden eşiği yukarıda da bahsedildiği gibi iç savaş, ayaklanma vb. daha ayrıntılı noktaları ve daha düşük seviyedeki suçları da kapsama almaya çalışırken zirve raporunda daha dar kapsamlı incelenerek müdahaleyi soykırım, insanlığa karşı suç, savaş suçları ve etnik temizlik gibi durumlarla somutlaştırması dikkat çekmiştir.¹⁴⁹ Diğer yandan önceki raporlarda gündeme gelen tehditlerin belirtilerinin olması da müdahale gereksinimini ortaya koyarken zirve sonuç belgesinde bu durumla ilgili herhangi bir açıklama maddelere yansıtılmamıştır.

Diğer taraftan farklılık arz eden bir başka konu aşamalı sorumluluğun sınıрыyla alakalı olarak ortaya çıkmıştır. ICISS raporunda daha öncede bahsedildiği gibi meydana gelen tehditlerin durdurulması veya önlenmesi aşamasında devletlerin isteksiz veya yetersiz olduğu noktalarda uluslararası toplumun sorumluluğu devreye girerken Dünya Zirvesi sonuç belgesi 138. paragrafında belirtilen soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçları önlemede açıkça başarısız olduğu durumlarda uluslararası toplumun sorumluluğunun devreye gireceği belirtilmiştir.¹⁵⁰ 139.paragraf itibariyle ele alınan bu durum Uluslararası topluma yüklenen sorumluluğun madde itibariyle zorunlu olarak değil de gönüllülüğe bağlı olarak kabul edildiğini düşündürmektedir. Her somut olayda BMGK

¹⁴⁸ Hugh Breakey ,”The Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflict: Review and Analysis”,s.33. www.griffith.edu.au/___.../Responsibility-to-Pro... (25.12.2014)

¹⁴⁹ 2005 World Summit Outcome, P.138,s.30. <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf> (25.12.2014)

¹⁵⁰ Hugh Breakey ,”The Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflict: Review and Analysis”, s.31. www.griffith.edu.au/___.../Responsibility-to-Pro... (25.12.2014)

onayıyla harekete geçmeyi kabul etmeleri koruma sorumluluğunun sistematik ve genel geçer kabul edilmediğini de göstermektedir.¹⁵¹

Diğer önemli bir fark da müdahaleye giden süreçte ihtiyatlılık ilkelerinin varlığına ilişkindir. Daha önce bahsedildiği gibi ICISS raporunda ele alınan beş kritere zirve sonuç belgesinde yer verilmemiştir. Bu durum müdahalenin gerekli olduğu anda BMGK'nin kuvvet kullanmaya başvuracağını ve BMGK'nin beş daimi üyesinin veto yetkisini kullanmayacağını veya kullanma tehdidinde bulunmayacağını düzenleyen ilkelerin kabulünün olmadığını göstermiştir. Çin ve Rusya gibi veto yetkisine sahip devletlerin bu durumun suistimale yol açabileceği düşünceleri nedeniyle 2005 zirvesinde kendisine yer bulamamıştır.¹⁵² Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere zirve raporu ICISS'tan farklı olarak kavramı uygulama aşamasına taşıyabilmek için bir takım durumlar beyan etmiştir. 2005 Dünya Zirvesi sonuç belgesi önleme-koruma ve yeniden inşa etme sorumlulukları aracılığıyla kitlesel vahşet risklerini ele almak için önemli normatif çerçeve izlemiştir. Çatışma döngüsünün bütün aşamalarını ele almak ve çatışma zamanlarında kitlesel vahşete karşı koruma odağı sağlamak için bir çerçeve de sağlamıştır. Yumuşak hukuk karakterine rağmen KS normu zulümleri önlemek için uluslararası toplum ve BMGK üyelerini kendi sorumluluklarında özellikle dikkatli olmaya zorlamaktadır.¹⁵³ KS kavramının ICISS ve devamında gelen raporlarda farklı şekiller alması ve Dünya Zirvesi sonuç belgesinde devlet ve hükümet başkanları tarafından kabul edilmesi kararların bağlayıcılığını göstermemektedir. Nitekim şimdiye kadar anlatılan belgelerin hiç biri Uluslararası hukuk çerçevesinde bağlayıcı olmamaktadır.¹⁵⁴

Zirve raporunda beyan edilen bu durumlar sonuçları itibariyle hukuki olarak bağlayıcılık göstermemiş olsa da böylesine geniş perspektifli bir zirvede KS'nin

¹⁵¹ Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde bir İnceleme", s.78.

¹⁵² Aidan Hehir, **Humanitarian Intervention: An Introduction** s.120 ve Alex Bellamy, **Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit**, s.166. Akt., Ali Selçok, **İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş ve Libya'ya Düzenlenen Birleşik Korumucu Harekatın Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2013, s.116.

¹⁵³ <http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Danida/Partners/Research-Org/Research>, s.5. (23.12.2014)

¹⁵⁴ Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde bir İnceleme", s.77.

tartışılması, zirvenin kitlesel vahşetlere karşı güçlü ve tutarlı şekilde hareket yeteneği sağlamada önemli adım olduğu söylenebilir.¹⁵⁵

KS'nin hükümet ve devlet başkanlarının katılımıyla gerçekleşen böyle büyük bir platformda kabul edilmesi, insan hakları konseyinin oluşturulması, Peace Building komisyonunun kurulması gibi gelişimler zirvenin başarısı olarak kabul görmektedir. 2005 yılında yaşanan bu gelişmelerin ardından ortaya çıkan özellikle 138.paragraf yani devletin halkını korumada öncelikli sorumluluğa sahip olması durumu,139.paragraf itibariyle ise uluslararası toplumun sorumluluğuna vurgu yaparak öncelikli barışçıl yöntemlere işaret etmesi ve diğer gelişmeler BMGK tarafından da iki kararla teyit edilmiştir.¹⁵⁶

İlki 1674 sayılı sivil halkın silahlı çatışmalarda korunmasına ilişkin 28 Nisan 2006 tarihli kararla KS'ye atıfta bulunmuş ve zirve sonuç belgesinde bahsi geçen 138-139. Paragraflar teyit edilmiştir. İkincisi ise 1706 sayılı ve 31 Ağustos 2006 tarihli Sudanla ilgili kararında da 1674 sayılı kararda belirtilenleri tekrardan onaylamıştır. Kofi Annan'dan sonra BM genel sekreteri olan Ban Ki Moon KS'yi işletmek istediğini belirterek kavrama katkı sağlamaya çalışmıştır. Bunun için 2007 yılı aralık ayında Edward Luck'ı KS ile ilgili çalışması ve rapor sunması için özel danışman atamıştır. Danışman raporu da 2009 yılında Ban Ki Moon'a sunulmuştur.¹⁵⁷

ICISS raporuyla ortaya çıkan Daha Güvenli Dünya ve Daha Geniş Özgürlük raporlarıyla taçlanan ve sonraki aşamada Dünya Zirvesi gibi geniş perspektifli bir ortamda tartışılmak üzere sergilenen bu kavram içeriksel olarak bir takım sapmalara uğramış olsa da bu kavram üzerinde uzlaşılan ortak bir paydanın da olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu bağlamda ICISS, Daha Güvenli Dünya, Daha Geniş Özgürlük ve Dünya Zirvesi raporları birlikte değerlendirildiğin de dört belgede de ortak olan nokta herhangi bir durumda devletin kendi halkını koruma noktasında öncelikli sorumluluğa sahip olması ancak devletin yetersiz veya isteksiz olması durumunda uluslararası toplumun sorumluluğunun tamamlayıcı unsur olarak devreye girmesidir. Yine dört raporda da ihlalin gerçekleşmesi durumunda ne yapılacağı konusunda bir açıklama yoktur. Ancak 2004

¹⁵⁵ <http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Danida/Partners/Research-Org/Research->, s.5. (23.12.2014)

¹⁵⁶ Arsava, "Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale", s.2.

¹⁵⁷ Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", s.106.

yılında Geniş Özgürlük Raporu bu konuya ilişkin olarak Güvenlik Konseyi'ne görev yüklese de konseyin karar vermemesi halinde ne olacağı sorusu da cevapsız kalmıştır.¹⁵⁸

Raporlar içerisinde de kesin bir sonuca varılamayan ve çerçevesi kesin hatlarla belirlenemeyen bu kavramın 2009 yılında Ban Ki Moon'a sunulan raporla gelişimine devam edilmiştir. Günümüze kadar gelişim sürecini incelemek hem kavram üzerinde değişiklik gösteren yönlerin takibinin yapılabilmesi hem de gelecek olaylara kavramın uygulanabilirliğinin mümkün olup olmadığının iyi analiz edilmesi açısından önemlidir. Bu açıdan çalışmanın sonraki başlığı KS kavramının 2009 yılından günümüze kadar olan gelişim sürecini ele alacaktır.

2.3. BM Bünyesinde Devam Eden Gelişmeler

KS kavramına işlerlik kazandırma çabaları Dünya Zirvesi'nden sonrada devam etmiş dönemin BM genel sekreteri tarafından atanan özel politolog Edward C. Luck KS'nin geliştirilmesi ve ortak konsensusun oluşturulması amacıyla raporunu sunmuştur. Raporun incelenmesi ardından BM genel sekreteri Ban Ki Moon tarafından BMGnK'ye sunulan Koruma Sorumluluğunu uygulama raporu (2009) Dünya Zirvesinde konu olan koruma sorumluluğunun kabul edilen esaslarını benimsemiştir. Devletlerin öncelikli sorumluluğu ve devamında uluslararası camianın sorumluluğu, KS'nin etkinliğinin artırılması için engelsiz silah ticaretinin BMGK yaptırımlarıyla yasaklanması, BMGK'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında ikincil sorumlu olması, kuvvet kullanımının BMGK kararıyla uygulanması gibi konulara yer verilmiş ve bu rapor birçok devlet tarafından da kabul görmüştür.¹⁵⁹

Koruma Sorumluluğunu Uygulama Raporu, KS'yi üç temel sütun üzerine inşa etmiştir. Ban Ki Moon tarafından sunulan bu rapor KS yapısını bu sütunların eşit büyüklüğü, gücü ve becerisine dayandırmıştır. 1)Devletin koruma sorumlulukları 2)uluslararası yardım ve kapasite geliştirme 3)zamanında ve kararlı tepki ¹⁶⁰ Birinci sütun olarak ifade edilen devlet sorumlulukları devletlerin kendi vatandaşlarını soykırımdan,

¹⁵⁸ Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde bir İnceleme", s.78.

¹⁵⁹ Arsava, "Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale", s.3.

¹⁶⁰ Report of Implementing the Responsibility to Protect,s.2. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

etnik temizlikten, insanlığa karşı suçtan ve savaş suçlarından korumak için devletlerin birincil sorumluluğuna vurgu yapmasıdır. Bu durum zaten daha öncede bahsedildiği gibi her raporda değişmeyen hususlar arasındadır.¹⁶¹

İkinci sütun olarak ifade edilen uluslararası yardım ve kapasite geliştirme dünya zirvesinin 138.paragrafında ifade edilen uluslararası toplumun uygun olarak devletlere yardım etmesi ve teşvikte bulunmasını içermesinin yanında yine dünya zirvesinin 139.paragrafı itibariyle devletlerin kendi vatandaşlarını soykırımdan, etnik temizlikten, insanlığa karşı suçtan, savaş suçlarından korumaları ve stres altında olanlara kriz ve çatışmalardan önce gerekli ve uygun olarak devletlere kapasite geliştirmek ve yardımda bulunmak için uluslararası toplumun niyetli olduklarını içermiştir. Genel sekreter ise bu durumun dört yolla olabileceğini vurgulamıştır. Birinci sütun altında devletler sorumluluklarını yerine getirmeleri için cesaretlendirilmeli ikincisi bu sorumluluğu yerine getirebilmeleri için onlara yardım edilmeli üçüncüsü kapasitelerini geliştirmek için onlara yardım edilmeli ve son olarak ise krizler ve çatışmalar patlak vermeden önce stres altındaki devletlere yardımcı olunmalıdır.¹⁶²

Üçüncü sütun olarak ifade edilen zamanında ve kararlı tepki devletlerin vatandaşlarını korumada açıkça başarısız olduğu durumlarda uluslararası toplumun BM şartının VI ve VIII bölümleri uyarınca uygun diplomatik, insani ve diğer barışçıl yollar aracılığıyla vatandaşları soykırımdan, etnik temizlikten, insanlığa karşı suçlardan ve savaş suçlarından koruma sorumluluğunun olmasını ifade etmektedir.¹⁶³ Genel sekreter 2008 yılında Kenya'da meydana gelen seçimlerden sonraki ortama Kofi Annan'ın zamanında müdahalesini belirtilen bu üçüncü sütun için iyi bir örnek oluşturduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda genel sekreter uluslararası barış ve güvenliğin tesisinde barışçıl yolların yeterli olmaması halinde askeri seçeneği son çare olarak gördüğünü de vurgulamıştır.¹⁶⁴

¹⁶¹ Report of Implementing the Responsibility to Protect,P.13,s.10. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

¹⁶² Report of Implementing the Responsibility to Protect,P.28,s.15. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

¹⁶³ Report of Implementing the Responsibility to Protect,P.49,s.22. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

¹⁶⁴ Report of Implementing the Responsibility to Protect,s.2. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

Sütunlara genel anlamda bakıldığında ICISS ta bahsedilen önleme sorumluluğu sırasıyla birinci ve ikinci sütuna bölünmüş ve yapılacak faaliyetler de tanımlanmıştır. ICISS ta bahsedilen tepki verme sorumluluğu ise önemli bir bölümünü barışçıl yöntemlerin oluşturduğu, kuvvet kullanımına varmayan yöntemlerin kullanılmasının askeri eylemden daha fazla yer işgal ettiği üçüncü sütunda verilmiştir. ICISS ta bahsedilen yeniden inşa etme sorumluluğu ise önemini kaybederek ikinci sütun altında bahsi geçmiştir.¹⁶⁵ Bu sütunlar altına yerleştirilen durumları ayrı ayrı ele almak çalışmanın kapsamını aşacağından dolayı konumuzu içeren ve askeri müdahaleyi de içerisinde barındıran zamanında ve kararlı tepki sütunu üzerinde durulacaktır.

Rapora göre birinci ve ikinci sütun altındaki önlemler meydana gelen kötü durumlardan vatandaşları koruma noktasında yetersiz kalırsa ve devletler açık olarak başarısız olursa sonraki aşama olarak uluslararası toplumun zamanında ve etkili tepki gösterme sorumluluğu devreye girmektedir.¹⁶⁶ Bu sorumluluk kapsamında da zamanında ve kararlı tepki aracılığıyla hayat kurtarma odaklı hareket edilmelidir.¹⁶⁷ Ban ki Moon tarafından geliştirilen zamanında ve kararlı tepki mekanizması BM şartının hangi bölümü kapsamında uygulama alanı bulduysa bu alana göre de yetkili organlar değişiklik göstermektedir. KS'yi hayata geçirebilme çabaları kapsamında önerilen bu tepki mekanizması yaptırım açısından BM anlaşmasının işlevsel bölümüne göre değişiklik göstermektedir. BM şartının VI. ve VIII. Bölümleri kapsamında bakıldığında ilk olarak zorlayıcı olmayan önlemler karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma 2008 yılında Kenya'daki seçimler sonrasında meydana gelen huzursuzluğun giderilmesi için herhangi bir BMGK kararı olmadan uluslararası toplumun Kenya'ya halkını koruması adına destek sağlaması örnek olarak verilebilir.¹⁶⁸ Bu bölümler altında BM genel sekreterinin inisiyatif alması alınması gereken bir başka önlemi oluşturmaktadır. Bu iki durum için bakıldığında yetkili olarak genel sekreterin, BM genel sekreterinin, bölgesel ve alt bölgesel örgütlerin olduğu söylenebilir.¹⁶⁹ VI. ve VIII. Bölümler kapsamında alınabilecek önlemlerin bir diğeri saha

¹⁶⁵ Hugh Breakey, "The Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflict: Review and Analysis", s.47. www.griffith.edu.au/.../Responsibility-to-Pro... (25.12.2014)

¹⁶⁶ Jennifer Welsh, "Implementing the Responsibility to Protect", s.6 http://www.elac.ox.ac.uk/downloads/r2p_policybrief_180209.pdf (31.3.2015)

¹⁶⁷ Report of Implementing the Responsibility to Protect, P.50, s.22. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

¹⁶⁸ Abass, a.g.e., s.425.

¹⁶⁹ Report of Implementing the Responsibility to Protect, P.51, s.23. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

soruşturması ve bilirkişi heyetleri adını taşıyan, ihlallerin araştırılması ve bilirkişi raporlarının sunulması için meydana getirilen heyetler olmuştur. Buna yetkili organlar ise BMGK, BMGnK, hükümetler arası kuruluşlar, BM insan hakları konseyi olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁰ BM'nin VII. bölüm kapsamında md 41 ve 42 e istinaden daha kuvvetli önlemlerin alınabilmesi için yetkili mercii BMGK'dir. Ancak; barış için birlik prosedürü kapsamında BMGnK'a da yetki verilmiştir.¹⁷¹ VII. Bölüm md 41 e dayanarak diplomatik yaptırımlar kapsamında BMGK asli yetkili olarak kabul edilirken BMGnK barış için birlik prosedürü kapsamında yetkili tayin edilmiştir. Silah ve askeri malzemeler ile ilgili yapılacak kısıtlamalarda BMGK kararının bağlayıcı olması, BMGnK kararının tavsiye niteliğinde kabul edilmesi ve diğer bölgesel kuruluşlar ve ad hoc üye devletlerin ise uygulamada söz sahibi olabilecekleri kararlaştırılmıştır. Bu bölüm kapsamında diğer önemli bir nokta askeri kuvvet kullanımı noktasıdır ki bu aslında konunun özüdür. Bu noktada ise BMGK yetkiye sahiptir.¹⁷² BM bünyesinden bağımsız olarak değerlendirildiğinde mali, ticari bireysel ambargoların uygulandığı noktalarda görülmektedir. Böle durumlarda bireyler, kadın toplulukları, savunma grupları, özel sektör yetkili olarak kabul görülmektedir.¹⁷³ Rapora istinaden ele alınan tepki mekanizmasının bir özeti olan bu açıklamalar kapsamında dikkat çeken şudur ki; Ban Ki Moon tarafından şiddet içeren mekanizmaların tek seçenek olmadığı kabul edilmiş ve onun yanı sıra mali, diplomatik ve heyetlerin kurulması gibi birçok yaptırım çeşidinin de uygulanmasını tavsiye ettiği dikkatleri çekmiştir. 2009 yılından sonraki raporların kimisi yukarıdaki raporun aksine 1.ve 2. Sütun üzerine inşa edildiği için kimisinin ise çalışmanın konusunu içeren Libya olayının gerçekleşmesinden sonra gündeme alındığı için çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

2009 yılından sonra 2010 da Ban Kİ Moon tarafından interaktif müzarekeye “Erken uyarı, değerlendirme ve koruma yükümlülüğü” raporu sunulmuştur. Rapor BM sistemi içerisindeki erken uyarı ve değerlendirme mekanizmalarını tanımlayarak, mevcut erken

¹⁷⁰ Report of Implementing the Responsibility to Protect, P.52-53, s.23. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

¹⁷¹ Report of Implementing the Responsibility to Protect, P.56, s.25. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

¹⁷² Report of Implementing the Responsibility to Protect, P.57, s.25. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

¹⁷³ Report of Implementing the Responsibility to Protect, P.59, s.26. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014)

uyarı bilgilerini etkili kullanmak ve BM'nin yeteneğini geliştirmek için yollar önermiş, boşlukları doldurmayı amaçlamıştır.¹⁷⁴

2011 de “Koruma sorumluluğunun uygulanmasında bölgesel ve alt bölgesel düzenlemelerin rolü” başlığında bir rapor daha genel kurula sunulmuştur. Bu rapor Küresel ve bölgesel işbirliğinin etkileri üzerinde durarak işbirliğini güçlendirmek için tavsiyeler içermiştir.¹⁷⁵

2012 yılına gelindiğinde ise genel sekreter “koruma sorumluluğu: zamanında ve kararlı tepki” raporunu sunmuştur. Bu rapor KS'nin 2009 yılındaki raporda bahsedilen sütunlarından 3. Sütun altında bulunan araçlar yelpazesini incelemiştir.¹⁷⁶

2013 yılında ise: genel sekreter “Koruma sorumluluğu: Devlet sorumluluğu ve önleme” başlığı altında raporunu genel kurula sunmuştur. BM genel sekreteri Ban Ki Moon bu raporda ise vahşet suçlarının dinamiklerini araştırarak alınması gereken önlemleri belirlemiştir.¹⁷⁷

En sonuncusu 2014 yılında genel sekreter tarafından BMGnK'ye sunulan ve interaktif müzarekede ele alınan “Kolektif sorumluluğunun yerine getirilmesi: uluslararası yardım ve koruma sorumluluğu” başlığını taşıyan rapor olmuştur. Bu raporda devletlerin cesaret ve kapasitelerini geliştirmek, rehberlik çabalarına yardım etmek için çeşitli yaklaşım ve ilkeler ele alınmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Report of Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect, <http://www.responsibilitytoprotect.org/N1045020%281%29.pdf> (20.12.2015)

¹⁷⁵ The Responsibility to Protect, <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (25.12.2014)

¹⁷⁶ Report of Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/874 (25.12.2014)

¹⁷⁷ Report of Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/929 (3.3.2015)

¹⁷⁸ Report of Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and the Responsibility to Protect, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/947&referer=/english/&Lang=E (3.3.2015)

2.4. Klasik Egemenlik ve Sorumlu Egemenlik Çatışması

Koruma sorumluluğu kavramının gündeme getirdiği sorumlu egemenlik anlayışı, yukarıda anlatılanlar da göz önünde bulundurulduğunda klasik egemenlik anlayışını değişikliğe uğratarak egemenliğe yeni bir perspektif sağlamaya çalışmıştır. Tarihsel olarak bakıldığında İlk olarak Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından ortaya atılan egemenlik kavramı devletin tanrıdan başka güç tanımayan otoritesinin sürekli ve mutlak olmasına vurgu yapmıştır. Jean Bodin'den sonra kavramı ele alan Thomas Hobbes ise Bodin gibi egemenliğin kaynağını devlet olarak görmüş ancak Bodin'den farklı olarak bu otoritenin kaynağını tanrıya değil toplumun kendisine bağlamıştır.¹⁷⁹

Klasik egemenlik anlayışı diye adlandırılan bu düşünce egemen gücün mutlak, sürekli ve bölünmez olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Egemenliğin bir kişi ya da bir azınlıkta toplanmasının önemli olmadığı önemli olanın egemenliğin bölünmeden bir kişi ya da organda toplanması gerekliliğini ifade etmiştir. Bu durum da kendisine eşit veya kendisinden üstün bir güce tabi olmayarak ülke içinde ve ülke dışında hareket serbestisi sağlayan bir egemenliği vurgulamıştır.¹⁸⁰ Daha öncede bahsedildiği gibi tarihsel olarak eskilere dayanan egemenlik kavramının uluslararası sistemde ortaya çıkması ise Westphalia anlaşmaları aracılığıyla olmuş ve devlet egemenliği 1648 den itibaren devletler hukukunu şekillendirmeye başlamıştır.

Otuz yıl savaşlarının ardından imzalanan Westphalia anlaşmaları ile prenslikler kendi bölgeleri içerisinde özgürce hareket etmeyi, diğerlerinin sınırlarına saygı göstermeyi kabul etmiş ve egemenliğin her iki taraf açısından da var olduğunu kabul eden modern devletlerin temellerini atmıştır. Bunun önemli sonucu da toprak ve otorite arasında doğrudan bir bağ kurularak kendi toprakları üzerinde devletin geniş özgürlüklerle donatıldığının kabul edilmiş olduğudur. Bu da birçok konuda devletin son sözü söyleyebilme yetkisinin olabileceğini göstermiştir.¹⁸¹ Westphalia modeli, devletleri

¹⁷⁹ Cemal Bali, **Sivil Toplumun Tanrısı**, 2. Baskı, İstanbul: Engin Yayınları, 1995, s.111.

¹⁸⁰ Oktay Uygun, "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", s.1, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf (3.3.2015)

¹⁸¹ H.Emrah Beriş, "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 2008, 63(1), s.58-59.

devletlerarası hukukta var olan eşit siyasi aktörler olarak kabul etmiş,¹⁸² Devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinin iç işlerine müdahale etmeyeceklerini belirttikleri ve ülkelerin birbirlerini eşit kabul ettikleri bir anlaşma olmuştur.¹⁸³ Bu anlaşmanın siyasi pratiğe uygulanması da iki ayrı biçimde gerçekleşmiştir: ilk uygulama iç egemenlik olup bir devletin belirli bir coğrafi alan içerisinde mutlak hükmetme yetkisi, otoritesinin kimseye bağlı olmaması ve kimse tarafından sınırlandırılmayacağı anlamına gelmektedir. Kıssaca sınırlar içerisinde devletin en son söz söyleme yetkisine sahip tek merci olması anlamına gelmektedir. Belirleyici rolü devletin oynaması ancak mutlak gücün siyasal toplumun özünde yatması varsayımına dayanır.¹⁸⁴ Dış egemenlik diye adlandırılan ikinci uygulama ise; Uluslararası ortamda her bir devletin eşit birimler olarak var olması, devletlerin bir birlerinin iç işlerine karışmayarak saygı göstermesi böylece fiili özerklik taşımaları olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁵ Bu iki tanımı birlikte düşündüğümüzde her devletin kendi sınırları içerisinde yönetimi elinde bulunduran ve kendi gücü üzerinde hiçbir gücü tanımayan otoritesi ortak paydayı oluşturmuştur.

Westphalia anlaşmasından sonra egemenliğin dönüşümü noktasında diğer bir önemli gelişme Fransız ihtilali olmuş, bu ihtilalinin etkisiyle de mutlak egemenlik kuramları ortaya atılmaya başlamıştır.¹⁸⁶ Bu kuramlar bir uluslararası hukuk düzeninden söz edilemeyeceği ve savaş ve barış yapma yetkilerinin devlette bulunduğu görüşü üzerinde durmuştur.¹⁸⁷ Otoritenin ulusun varlığıyla birlikte düşünülmesini sağlayan 1789 yılında gerçekleşen Fransız ihtilali egemenliğin doğrudan ulusa aktarılmasının bir sonucu olarak görülmesinden dolayı egemenliğin dönüşümü açısından önem arz etmiştir. Klasik egemenlik anlayışının doğuş sürecinin Fransız ihtilaliyle tamamlanması ve egemenliğin ulusun tamamını kapsayacak şekilde ele alınması ulusal egemenlik denilen kavramın doğuşu açısından da önem taşımıştır. Tüm bu durumlar göstermektedir ki modern egemenlik denilen olgu beslendiği kaynak bakımından tanrısallık, toplumsallık ve ulusallık yollarını izleyerek bu gelişim sürecinin sonunda Fransız ihtilaliyle ulusal egemenlik haline

¹⁸² Nihat Bulut, “Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2003, 52(2), s.187.

¹⁸³ Kemal Cebeci, “Küreselleşme Bağlamında Ulus- Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, **Sayıştay Dergisi**, Ekim Aralık 2008, 71, s.25-26.

¹⁸⁴ Beriş, a.g.m., s.61.

¹⁸⁵ Stephen D. Krasner, **Sovereignty: Organized Hypocrisy**, Princeton: Princeton University Press, 2001, s.4.

¹⁸⁶ İlhan Lütem, **Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk**, Ankara: Sakarya Basımevi, 1947, s.19.

¹⁸⁷ Wilhelm F.Hegel, **Hukuk Felsefesinin Temel Prensipleri**, (Çev.Cenap Karakaya), 2, Ankara: Sosyal Yayınlar, 2004, s.263.

bürünmüştür.¹⁸⁸ 1791 Fransız anayasasıyla da egemenlik kavramı anayasal bir kavram haline gelmiştir.¹⁸⁹

Egemenlik algısı bu şekilde devam ederken 20. Yüzyılda yaşanan egemen aşırılıkları sonucu çok sayıda insanın egemenleri tarafından öldürülmesi ile mutlak egemenlik sorgulanmaya başlanmış ve mutlak egemenlik anlayışları terk edilerek uluslar üstü özellikler sergileyen örgütlerin kurulmasına ağırlık verilmiştir.¹⁹⁰ Ancak I. Dünya savaşının sonunda meydana gelen kötü tabloda bile egemenlik ve kendi kaderini belirleme söylemleri devam etmiştir. Çünkü I. dünya savaşı sonunda 1920 de imzalanan MC misakı da devletlerin egemenlik açısından bağımsızlığını kabul etmiştir. Ancak devletler düzen itibariyle pek bu durumu başaramamışlardır.¹⁹¹ İkinci dünya savaşına kadar olan dönem yukarıda değinilen dünya savaşının yanı sıra evrensel insan hakları anlayışının da ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı bir dönem olmuş ancak evrensellik ilkesi, gereği gibi hayata geçirilmemiştir. İnsan hakları II. Dünya savaşı sonuna kadar her devletin kendi iç meselesi olarak devam etmiş ve bununla ilgili uluslararası örgütlenmelere gidilmemiştir. Bu dönemde de diğer dönemlerden farksız olarak devletin kendi bünyesinde yaşayan kişi ya da topluluklar üzerinde tek yetki sahibi oldukları ve kendi yasa ve düzenlemelerinde serbest olabilecekleri kabul görmüştür.¹⁹²

II. Dünya savaşının ardından BM'nin başarısız olması ve Nazi deneyimlerinin de etkisiyle mutlak egemenlik anlayışı sorgulanmaya başlanmış, bireysel hak ve özgürlüklerin devletlerin inisiyatifinde olması yeni sistem arayışlarını beraberinde getirmiştir. Uluslararası hukuk kapsamında kabul edilen egemen eşitliği prensibi ve bunun sonucu olarak gelişen iç işlerine müdahale yasağı ve kuvvet kullanmama ilkesi kabul edilen görüşken BM misakı bünyesinde de dünya barış ve güvenliğini tehlikeye düşüren devletlere, kendi egemenliğindeki insanların haklarını açık ve sürekli halde ihlal eden devletlere karşı önce ekonomik ve diplomatik yöntemlerin kullanılmasının ardından yeterli

¹⁸⁸ Johannes Mattern, **Concepts of State, Sovereignty and International Law**, London: Oxford University Press, 1928, s.24.

¹⁸⁹ Beriş, a.g.m., s.61.

¹⁹⁰ Hans Morthengau, **Uluslararası Politika**, (Çev. Baskın Oran), 2, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970, s.416.

¹⁹¹ Kürşat Kan, "Özgürlük Çılgınlığının Yankılandığı Son Kale: Egemenlik", **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 22, 2011, s.544.

¹⁹² Oktay Uygun, "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", s.2, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf (3.3.2015)

olmadığı hallerde askeri yaptırımın uygulanmasının yolları da açık bırakılmıştır.¹⁹³ Ancak BM misakı 2.maddesinin 7.fikrasında devletlerin egemen topraklarına devletin rızası olmaksızın müdahale edilemeyeceği kararı da verilmiştir.¹⁹⁴

BM misakıyla yeni bir örgütlenmeye gidilmesi MC'nin başarısızlık nedeni olarak düşünülen oybirliği sistemi yerine oyçokluğu sisteminin benimsenmesini beraberinde getirmiş ve devletlerin egemenliği bağlamında BM'ye üye devletlerin BMGK'nin beş daimi üyesi hariç(veto yetkisinden dolayı) diğer tüm devletlerin egemenliklerini kaybettikleri ileri sürülmüştür.¹⁹⁵ Egemen eşitliği bağlamında ise BM misakının 2.maddesinin 1.fikrası bu hususu ele almıştır.¹⁹⁶ Genel olarak bakıldığında BM misakıyla da egemen eşitliği prensibi kabul edilerek devletlerin iç işlerine müdahale yasaklanmış ve böylece egemenliğin uluslararası arenada merkeziliği bir kez daha tekrarlanmışır.¹⁹⁷

Soğuk savaş sonrası dönemde egemenlik olgusunun yerini hegemonyanın aldığı ve ilişkilerin hukuk boyutuna göre değil de güç boyutuna göre şekillendiği, egemenlik hakkına saygı duyulmaması neticesinde oluşabilecek kötü manzaraları sunan bir dönem olmuştur.¹⁹⁸ Nitekim bu dönemde insanlığı koruma adına yapılan Somali'ye, Bosna'ya, Doğu Timor'a ve eski Yugoslavya'ya karşı Nato'nun inisiyatifinde sürdürülen hareketler önemli örnekleri teşkil etmektedir. Buradaki temel mesele de müdahale anlayışına dayanarak hegemonya anlayışını gerçekleştirmektir.¹⁹⁹ Egemenlik kavramının sorgulanmaya başlandığı bu dönem çeşitli yönlerden eleştirilerek devlete atfedilen üstünlük, sınırsızlık, bölünmezlik ve devredilmezlik gibi ilkeler hukuk devleti anlayışının ve insan haklarının gelişim gösterdiği dönemde savunulması güç hale gelmiştir.²⁰⁰ Nitekim uluslararası hukukun devletlere bağlayıcı normlar ve kısıtlamalar ortaya koyması ve insan haklarının devamlı ihlali halinde uluslararası toplum adına yapılacak müdahale tek başlarına hukuk yaratıcı birimler olmadığını göstermektedir. Belirlenen ilkelere uymaları,

¹⁹³ Oktay Uygun, "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", s.12, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf (3.3.2015)

¹⁹⁴ Genç, a.g.e., s.33.

¹⁹⁵ Morthengau, a.g.e., s.416.

¹⁹⁶ Genç, a.g.e., s.33.

¹⁹⁷ Ali Şahin Kılıç, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı bir İnceleme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 58(3), 2009, s.637.

¹⁹⁸ Beriş, a.g.m., s.63.

¹⁹⁹ A.g.m., s.68.

²⁰⁰ Mehmet Turhan, "Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi", s.9. www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/mturhan.pdf (3.3.2015)

egemen devletlerin uluslararası hukukla sınırlı olduğuna yönelik yaklaşımlar zaten Westphaliacı yaklaşımın ortadan kalktığını göstermektedir.²⁰¹ 1648 Westphalia anlaşmasından bu yana güvenlik bağlamında yapılan müdahaleler uluslararası barışa tehlike arz edeceğinden devletlerin iç işlerine müdahil olunmamıştır. 20.yy bitimi ile uluslararası hukuk güvenliğinin merkezine toprak parçasının savunulmasının yerine insanın savunulması gibi yeni bir gelişme getirmiştir. Bu durumda da otoritenin güce dayandığı egemenlik anlayışının değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yeni anlayış olarak egemenliğe sorumluluk anlayışıyla yaklaşmıştır. Bu durumda BM anlaşması milli yetki ve toprak bütünlüğü kavramlarının yorumlanmasında tutum değişikliğinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bunu sağlayan egemenlik anlayışı da sorumlu olarak egemenlik anlayışı olarak ifade edilmiştir.²⁰²

Deng ve arkadaşları tarafından ortaya atılan bu yeni egemenlik anlayışı her devlet ile o devletin kendi vatandaşları arasında ve her devletle uluslararası toplum arasındaki sosyal sözleşme düşüncesine dayanmaktadır.²⁰³ 2001 yılında ICISS raporuyla gündeme gelen KS kavramı da bu dönüşümü ifade etmektedir. ICISS raporunda da bahsedildiği gibi KS kavramı sorumluluk olarak egemenlik düşüncesi üzerine inşa edildiği ve bu durumda devlet uygulaması haline geldiği belirtilerek 3 anlamının olduğundan bahsedilmiştir.²⁰⁴ İlk olarak devletler vatandaşlarının yaşamlarını güvence altına almak güvenlik sağlamak ve refahlarını geliştirmek ile birincil sorumlu olmaları, ikinci durum olarak ulusal siyasilerin kendi vatandaşlarına karşı dahili olarak uluslararası topluma ise BM vasıtasıyla sorumlu olmalarını, son durum olarak da devlet ve siyasi otoritelerin kendi eylem ya da eylemsizliklerinden dolayı hesap verme sorumluluğu altında olmalarını ifade etmektedir.

Sorumlu egemenlik bağlamında bakıldığında ilgili devlete göre bir tür şartlı egemenliktir. Daha öncede bahsedildiği gibi devlet birincil sorumluluğu olan vatandaşlarını koruma ve kollama noktasında isteksizse veya yetersizse o durumlarda

²⁰¹ Beriş, a.g.m., s.68.

²⁰² Francis M. Deng ve diğerleri, "Sovereignty as Responsibility", http://books.google.com.tr/books?id=fhd3fEzLmcIC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_geosummary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true (29.12.2014)

²⁰³ Matthias Dembinski ve Reinold Theresa, "Libya and the Future of the Responsibility to Protect-African and European Perspectives", 2011, s.3. <http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/369284305.pdf> (29.12.2014)

²⁰⁴ Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty(ICISS),p.2/14-2/15,s.13. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (25.12.2014)

kendi egemen durumundan ortaya çıkan haklarına sahip olamaz. Devamında bu sorumluluğu sürdürmek adına uluslararası toplum devreye girer. Bu durum ise onun için hak değil bir çeşit sorumluluktur.

Koruma sorumluluğu kavramıyla ortaya çıkan egemenliğin kontrol olarak egemenlikten sorumlu olarak egemenliğe geçiş olduğu kabul görmüştür. İnsan hakları çerçevesinde vatandaşları üzerinde devlete bir koruma yükümlülüğü veren, insan haklarını korumak ve geliştirmek adına devlete tasarrufta bulunmak ve geliştirmekle yükümlü kılan, insan hakları ihlallerinin gerçekleşmesi halinde belirli durumlarda müdahale hakkını veren yaklaşım KS'nin temelini oluşturmaktadır.²⁰⁵

Bu bilgiler çerçevesinde egemenlik anlayışının değişimiyle ilgili olarak her devletin içeride ve dışarıda mutlak güç kullanması zaman içerisinde gerçekleşen birtakım durumları açıklama noktasında uygun düşmemiş, bu aşamada devleti sınırlayan, egemenlik alanını daraltan boyutlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Bu boyutlar egemenlik anlayışının değişimi aşamasında önem arz etmiştir. Ulus üstü kuruluşların etkisi, liberalizm, anayasacılık, federalizm, demokratikleşme, ulus devlet içerisinde oluşan tarihsel, etnik, kültürel ve birçok özellik bakımından farklılaşan bölgelerin ortaya çıkması gibi gelişmelerin yenedünya düzeninin de habercisi olmuştur.²⁰⁶

Anlatılanlar ışığında, klasik egemenlik anlayışının temelinde olan devletlere özellikle 20.yüzyıldan sonra yaşanan gelişmelerle birlikte evrensel veya bölgesel nitelikli örgütlerde katılarak sorumluluk paylaşmıştır. Bu gelişmeyle aşınma süreci devam eden egemenlik kavramı 21.yüzyılda etnik grupların, siyasal ve sosyal talepler ileri süren azınlıkların oluşturduğu gündemle ulus devletleri zor duruma sokmuş ve yeni dünya düzeni ulus altı ve ulus üstü dinamikleri ortak bir paydada buluşturmak için çalışmıştır.

²⁰⁵ Arsava, 'Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu', s.118-119.

²⁰⁶ Oktay Uygun, "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", s.7, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf (3.3.2015)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ZAMANINDA VE KARARLI TEPKİNİN İLK SINAVI: LİBYA

Koruma sorumluluğu kavramının ve tarihsel gelişiminin ele alınmasının ardından Libya'daki Arap uyanışı ve devamındaki siyasal ve hukuksal gelişmelerin örnek olay seçilmesi tesadüf değildir. 2009 BM genel sekreteri raporunda ele alınan "Zamanında ve kararlı tepki" mekanizmasının ilk kez test edildiği Libya'daki bu gelişmelerin analizi, kavramın uygulanabilirliğini görmek açısından önemlidir. Arap baharı, Arap uyanışı gibi çeşitli isimlerle adlandırılan hareketin Libya'daki sürecinin tahlil edilmesi, bahsedilen mekanizmanın devreye girmesinde yeterliliğin mevcut olup olmadığını görmek açısından gereklidir. Bu noktada çalışmanın III. Bölüm I. Kısımda Arap baharının ne olduğunu, Libya'ya yansımaları ve ayaklanmanın iç savaşa dönüşüm süreci konularının ele alınması ile hedeflenen durumumda tam anlamıyla budur.

Ülke içerisinde meydana gelen gelişmelerin hızla yayılması ve olayın uluslararası toplumun kayıtsız kalamayacağı boyutlara tırmanması hem uluslararası ilişkiler hem de uluslararası hukuk anlamında bir şeyler yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu noktada devreye giren BM kararları sürecin siyasal yönünün yanı sıra hukuksal boyutunun da işlevliliğini görmek açısından önemlidir. III. Bölüm II. Kısımında da 1970 ve 1973 kararları çerçevesinde aydınlatılmaya çalışılan bu süreç, devamında bir müdahalenin olacağını da sinyallerini vermiştir.

Kararlar neticesinde Libya'da sürdürülen ve III. Bölüm III. Kısımda bahsedilen çift başlı operasyon aşamasında yaşananlar ve sonrasındaki gelişmeler bahsedilen mekanizmanın gerçekleşip gerçekleşmediğini yorumlayabilmek için ele alınmıştır. Şimdiye kadar teorik açıklamalar etrafında anlatılmaya çalışılan koruma sorumluluğu kavramının uluslararası hukuk bağlamında uygulanabilirliği Libya örnek olayı üzerinden aktarılmıştır. III. Bölümün son kısmında da yaşanan bu gelişmelerin uluslararası hukuk ve

koruma sorumluluğu bağlamında değerlendirilmesi yapılarak müdahalenin kavramsal gelişime katkısı sorgulanmıştır.

3.1. Libya Krizi ve Öncesi Gelişmeler

3.1.1. Arap Uyanışı ve Libya

Arap baharı, Arap uyanışı, Arap isyanı gibi çeşitli isimlerle adlandırılan halk hareketi Tunus'ta sebze meyve satıcılığı yapan Muhammed Bouzazi'nin arabasına güvenlik güçleri tarafından el koyulmasının ardından, Muhammed Bouzazi'nin kendini yakmasıyla patlak vermiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde yaşanan bu olaydan sonra Arap coğrafyasında domino etkisi yaratan bir değişim ve demokratikleşme süreci başlamıştır.²⁰⁷ Tunus'ta başlayan ve daha sonra Mısır, Cezayir, Libya, Fas, Bahreyn, Lübnan, Ürdün, Umman, Suriye, Yemen gibi birçok devleti etkisi altına alan bu hareket baskıcı ve otoriter yönetim, işsizlik, enflasyon, gıda yetersizliği, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğünün olmaması gibi durumlarla yüz yüze kalan diğer ülkelere de yayılmıştır.²⁰⁸

18 Aralık'ta başlayan ve devam eden bu hareketler zinciri bahsi geçen bazı ülkelerde yönetim değişikliğine neden olarak bir siyasi dönüşüm sağlamıştır. Tunus'ta 20'yi aşkın yıldır Tunus devlet başkanlığı görevini sürdüren Zeynel Abidin Bin Ali'nin yapılan hareketler sonucu Suudi Arabistan'a sığınması, Mısır'daki olaylar karşısında daha fazla dayanamayan ve 30 yılı aşkın süredir Mısır devlet başkanlığı yapan Hüsnü Mübarek'in istifa etmesi Arap coğrafyasında çözümler olduğunun sinyallerini vermiştir.²⁰⁹ Bu dönemde yönetime 40 yılı aşkın süredir hakim olan Muammer Kaddafi gelişmelerin kendi ülkesine sıçramasından önce bu gelişmeleri kınadığını belirterek şu şekilde değerlendirmiştir:

²⁰⁷ Erman Akıllı, "Türk Dış Politikası zemininde Arap Baharı", **Ortadoğu Analiz**, 4(37), Ocak 2012, s.44.

²⁰⁸ Gürkan Doğan ve Bülent Durgun, "Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (15), 2012/1, s.62.

²⁰⁹ Muammer Gaddafi, "Muammer Gaddafi Condemns Tunisia Uprising", (16 Ocak 2011) <http://www.theguardian.com/world/2011/jan/16/muammer-gaddafi-condemns-tunisia-uprising> (18.2.2015)

“Tunus şimdi korku içinde yaşıyor. Aileler kendi odalarında baskıya uğrayabilir, sokaktaki halk Bolşevik veya Amerikan devriminde olduğu gibi öldürülebilir. Bu ne için? Zeynel el Abidin’i değiştirmek için mi? Size üç yıl sonra çekileceğini söylememiş miydi? Sabırlı olun ki oğullarımız hayatta kalsın.²¹⁰”

Muammer Kaddafi’nin ülkelerde gerçekleştirilen ayaklanmalara kaşı yaptığı yorumlardan da anlaşılacağı üzerine kendi ülkesinde gerçekleşecek böyle bir ayaklanmaya vereceği karşılık üstü kapalı olarak anlaşılmıştır. Bu konuşmadan kısa süre sonra olaylar Libya’ya sıçramış ve 18 Şubat 2011 tarihinde hükümete karşı direniş Libya’da devam etmiştir.

Olayların Libya’ya sıçramasında çeşitli faktörler de etkili olmuştur. Tarihte iktidarların toplumu amaçlarına uygun biçimde kontrol etme, kontrol altında tutma arzularının hep olduğunu düşünürsek²¹¹ bu kontrolü, Libya’da askeri darbe sonucu başa gelmiş Kaddafi’nin otoriter rejimle sağlamaya çalışması faktörlerden birini oluşturmuştur. Hareket öncesi Libya’ya baktığımızda; Libya’da fikir özgürlüğüne izin verilmeyen, siyasi, ekonomik, sosyal hayatın Kaddafi ideolojisine göre şekillendiği bir yönetimin hakim olduğu dikkat çekmiştir. Yasama yürütme ve yargı erkleri Kaddafi’nin hakimiyetini güçlendiren bir rol üstlenmiştir. Petrol rezervleri fazla olmasına rağmen ülkedeki ekonomik gelişme düzeyi düşük olup sadece rejimi destekleyenler imkanlardan faydalanabilmiştir. Kaddafi geleneksel dini kurumları kendi gücünü pekiştirmek için kontrolü altında tutmuş, ayrıca ulusal ordu da oluşturmayarak kendi aile mensuplarından oluşan özel güvenlik güçleri kurmuştur.²¹²

Libya ayaklanma gerçekleşene kadar Albay Kaddafi’nin düşünce, çıkar, uygulamalarıyla şekillenmiştir.²¹³ Yönetim yapılarını kendi politikasını hayata geçirebileceği bir araç olarak görmüş ve bu durumda da kabileleri kullanmıştır. Kendi kabilesini ve üyelerini en üst görevlere getirmiştir. Yönetimde iyi pozisyonlardaki

²¹⁰ Muammar Gaddafi, “Muammar Gaddafi Condemns Tunisia Uprising”, (16 Ocak 2011) <http://www.theguardian.com/world/2011/jan/16/muammar-gaddafi-condemns-tunisia-uprising> (18.2.2015)

²¹¹ Mehmet Emin Babacan ve diğerleri, “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 6(2), 2011, s.83.

²¹² Ertan Efeğil, “Ortadoğu’daki Gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye”, **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 5(59), Kasım 2013, s.11-12.

²¹³ M. Selin Bölme vd., “İsyân, Müdahale ve Sonrası: Libya’da Dönüşümün Sancıları.”, No:5, SETA Aralık 2011, s.11. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (18.2.2015).

adamlarıyla himayecilik ilişkileri ile yerel yönetimler üzerinde kontrol elde etmiş muhalefeti sindirme noktasında başarılı olmuştur.²¹⁴

Libya'ya bir Kuzey Afrika ülkesi olarak bakacak olursak eğitim, sağlık ve ekonomik bakımdan benzerlerine göre daha fazla gelişmiştir. Hatta petrol ve doğalgaz bakımından ciddi kaynaklara sahip olan Libya, bu kaynaklarını ihracat kanalında kullanması sonucu ülkede kişi başına düşen milli gelir açısından refah ülkeler seviyesine yükselmiştir.²¹⁵ Ancak aşiret yapılarının fazlalığı ve Kaddafi'nin diktatörlüğü bu sürecin gelişimini etkilemiştir.²¹⁶

Ülkenin genel durumu göz önüne alındığında Libya'daki isyanın nedenini de önceki isyanlardan farksız olarak daha fazla özgürlük, daha iyi yaşam, yönetime katılabilme istekleri oluşturmaktadır. Ancak; Mısır ve Tunus gibi ülkelerde ihtilallerle sonuçlanan halk hareketi, Kaddafi'nin olayların Libya'da da domino etkisi yaratacağı korkusundan dolayı güvenlik güçleri tarafından sert şekilde bastırılmaya çalışılmış ve rejimi devirecek gelişmeleri başlatan bir hareket niteliği kazanmıştır.²¹⁷

2011 yılında totaliter rejimlere bir karşı çıkış olan ve daha sonra domino etkisi yaratarak diğer Arap ülkelerini de etkisi altına alan isyanlar genelde yönetimlerin çekilmesiyle sonuçlanmışken daha önce de bahsedildiği gibi Libya'da durum farklılaşarak İktidara tepki ile başlamış fakat bu tepkilere iktidarın sert şekilde karşılık vermesi sonucu iç savaşa neden olmuştur. Ülkedeki durum ilk aşamada iç mesele gibi görünmüş olsa da gelişmeler duruma yeni boyut kazandırmış ve ilerleyen aşamalarda uluslararası toplumu ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir.²¹⁸

²¹⁴ M. Selin Bölme vd., "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları.", No:5, SETA Aralık 2011, s.9-10. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (18.2.2015)

²¹⁵ Baran Kuşoğlu, "Libya Arap Baharı'na NATO Katkısı", **Yasama Dergisi**, 22, 2012, s.102-103.

²¹⁶ Alper Birdal ve Yiğit Günay, "**Arap Baharı**" **Aldatmacası, Ortadoğuda Emperyalist Restorasyon**, İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2012, s.75-76.

²¹⁷ Öner Akgül, "Libyada İç Savaşa Dış Müdahale:AB Devrimin Neresinde?",**Ortadoğu Analiz Dergisi**, 3(36), Aralık 2011, s.57. ve Gürkan Doğan ve Bülent Durgun, a.g.m., s.62.

²¹⁸ Mehmet Emin Çağırın,"BM Zorlama Tedbirleri ve Libya", **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 3(27), Mart 2011, s.16.

3.1.2. Libya’da İsyandan İç Savaşa

Mısır ve Tunus’tan sonra Libya’ya sıçrayan protestoların kıvılcımını 15 Şubat’ta Bingazi’deki gösteriler oluşturmuştur. Bingazi karakolunda tutuklu insan hakları savunucusu olan avukat Fethi Terbil lehine sloganların yapılması ve bu sloganların da Güvenlik güçleri tarafından sert şekilde bastırılması iç çatışmaya giden süreci başlatmıştır.²¹⁹ Barışçıl gösterilerin sert muameleyle karşılaşması üzerine muhalifler Kaddafi’ye ve rejime karşı dik durmayı teşvik eden Öfke Günü gösterilerini düzenlemişlerdir.²²⁰

15 Şubat’ta başlayan ve 3 gün süren protestolardan sonra 18 Şubat 2011’de direniş başlamıştır. Muhalifler direnişin başlamasının ardından Kaddafi’nin sert şekilde müdahalesiyle karşılaşmıştır²²¹Bazı şehirleri ele geçirerek ilerleme sağlayan muhaliflere karşı tepkiler daha sertleşerek savaşı aratmayan ortam oluşmuştur. Eylemlere Kaddafi’nin özel birliklerle, paralı askerlerle cevap vermesi olayı iyice tırmandırmıştır.²²² Tepkilerin sert olması ve Libya’daki durumun giderek iç mesele olmaktan çıkması üzerine uluslararası toplum tarafından tepkiler gösterilmiştir. Şubat ayı içerisinde Libya BM Büyükelçi yardımcısı Kaddafi’nin istifasını talep ederek delegelerin halk için hizmette bulunduğunu savunmuştur. Yine şubat ayı içerisinde BM insan hakları konseyinin temsil heyeti sadece Libya halkını temsil ettiklerini vurgulayarak istifa etmiştir. Bunun gibi ülke içerisinde çeşitli istifalar gerçekleşmiş ve uluslararası toplum yavaş yavaş olaya müdahil olmaya başlamıştır.²²³

BM genel sekreteri danışmanı Libya da uygulanan bu gücün yaygın sistematik bir saldırı olduğunu belirterek koruma sorumluluğunu hatırlatarak insanlığa karşı suç meydana getirdiklerini vurgulamıştır. Arap devletler ligi yaşanan bu gelişmeleri kınayarak üyeliği

²¹⁹ Fahri Burak Aydoğdu, “Libya Krizini Tarihsel Gelişimiyle Okumak”, (16.08.2011), <http://akademikperspektif.com/2011/08/16/libya-krizini-tarihsel-gelisimiyle-okumak/> (27.02.2015)

²²⁰ Veysel Ayhan, **Arap Baharı, İsyanlar, Devrimler ve Değişim**,1.Baskı,Bursa:MKM Yayınları, 2012, s.145.

²²¹ Akgül, a.g.m., s.57.

²²² Ayhan, a.g.e., s.163.

²²³ Eliav Lieblich, “Consensual Intervention and the Responsibility to Protect”, Julia Hoffmann and Andre Nollkaemper (ed.), **Responsibility to Protect From Principle to Practice**, Amsterdam:Pallas Publication, 2012, s.147., Akt., Ali Selçok, **İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş ve Libya’ya Düzenlenen Birleşik Koruyucu Harekatın Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2013, s.149.

askıya almıştır. NATO genel sekreteri BM sekreteri şiddete son verin, sivillere baskıya son verin çağrısında bulunmuşlardır. Libya'nın BM daimi temsilci yardımcısı BMGK'den uçuşa yasak bölge tayin etmesi ve cezalıların Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne(UCM) sevk edilmesi talebinde bulunmuştur.²²⁴

Afrika birliği Libya'da sivillerin maruz kaldığı şiddeti kınayarak sivillerin korunması çağrısı yapmıştır. İslam konferansı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi(BMİHK), BMGK üyeleri ve BM ise ABD ve Avrupa Birliği'ne(AB) KS kavramına dayanarak harekete geçme çağrısında bulunmuş ayrıca insan hakları ihlallerine istinaden de BMİHK'nin acil özel oturum düzenlenmesi istenmiştir. BM genel sekreteri de insan kıyımlarına dikkat çekerek önlem alınması ve harekete geçmesi noktasında BMGK'ye çağrıda bulunmuştur.²²⁵

Libya içindeki muhalif grup doğu Libya'yı da ele geçirdikten sonra bu bölgede alternatif olarak bir siyasi yapının kurulması gündeme gelmiştir. Mart ayı içerisinde de Kaddafi döneminde adalet bakanlığı yapmış olan ve çeşitli siyasi görevleri yerine getirmiş olan Muhammed Abdulcelil liderliğinde geçici Libya ulusal konseyi kurulmuştur (UGK).²²⁶ UGK, dağılık olan muhalifleri tek çatı altında toplamaya amaçlayarak muhalifler için uluslararası kuruluşlarla bağlantı kurmaya çalışmıştır. Yeni bir anayasanın hazırlanması, çeşitli sivil toplum kuruluşları kurarak faaliyete geçirilmesi, yeni bir siyasal sistemin oturtulmaya çalışılması gibi Kaddafi sonrası döneme bir yol haritası çizme görevini üstlenmiştir.²²⁷

Uluslararası tepkilerin başlamasına rağmen Kaddafi'nin hiç fark gözetmeksizin muhaliflerin yoğunlukta olduğu bölgelere saldırması ve bombalaması bu durumu uluslararası toplumun sorumluluğuna bırakmıştır. Genel anlamda yaşananlara bakıldığında Kaddafi'nin nepotizm yaklaşımı ve iktidarını sağlamlaştırma çabaları,

²²⁴ Security Council Report (SCR), Protection of Civilians in Armed Conflict, Cross-Cutting Report No.2, 2011, s. 16 v.d. <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/XCutting%20POC%202011.pdf> (12.2.2015)

²²⁵ Security Council Report (SCR), Protection of Civilians in Armed Conflict, Cross-Cutting Report No.2, 2011, s. 16 v.d. <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/XCutting%20POC%202011.pdf> (12.2.2015)

²²⁶ Ayhan, a.g.e., s.145.

²²⁷ M. Selin Bölme vd., "İsyân, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları.", No:5, SETA Aralık 2011, s.22. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (18.2.2015)

yolsuzluklar, adaletsizlikler sistemiyle devam eden 42 yıllık bir rejim yüzünden barışçıl hareketlerle başlayan gösteriler şiddetin uygulanması ve orantısız güç kullanımını sonucunda iç savaşa dönüşmüştür.²²⁸

Libya'daki ayaklanma öncesi gelişmelere bakıldığında devlet yönetim ve uygulamalarının, ekonomik gelişmişliğin ve halka yansıtılan refahın bir otoriteyi devam ettirebilme noktasında büyük önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Bu yüzden Libya'daki yanlış uygulamalar da Kaddafi yönetiminin sonunu getirmiştir. Orantısız güç kullanımı, sivillerin öldürülmesi, kullanılan savaş malzemelerinin abartılı olması uluslararası toplumu harekete geçirmiş, duruma müdahale edilmemesi halinde uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabileceği kanısını uyandırmıştır. Bu durum da Libya'daki isyanın bir iç mesele olmaktan çıkıp uluslararası bir meseleye dönüştüğünün göstergesi olmuştur.

3.2. Libya'da Ayaklanmaya İlişkin Kararlar

3.2.1. BMGK'nin 1970 Sayılı Kararı

Libya'da gerçekleşen olaylara benzer bir durum yaşandığında bunun çözümü uluslararası toplumun bölgesel veya evrensel kuruluşlar aracılığıyla hareket etmesidir. Nitekim daha öncede bahsedildiği gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde kuruluşlar aracılığıyla hareket edilmesine çok sık karşılaşılmıştır. Somali, Yugoslavya ve birçok örnekte olduğu gibi BMGK'nin harekete geçtiği görülmüştür. Libya'da da diğer davranışlarından farksız olarak BMGK 26 Şubat 2011 tarih ve 1970 sayılı kararı 15 üyenin olumlu oyuyla almış, uluslararası toplum adına ilk ciddi adımını atmıştır.²²⁹

Bu karar müdahaleye giden süreci ifade etmiş ve karardan önce BMGK tarafından bir bildiri de yayınlanmıştır. Bu bildiri kararın gerekçeleriyle birlikte bazı unsurlar da yer almıştır. Konsey Libya'daki olayları kınamış, sivillerin ölümünün önüne geçilmesi ve meşru taleplerin dikkate alınmasını istemiştir. Uluslararası yardım kuruluşlarının ülke

²²⁸ Lisa Anderson, "Demystifying the Arab Spring", Mayıs-Haziran 2011 <http://www.foreignaffairs.com/articles/67693/lisa-anderson/demystifying-the-arab-spring>, (30.3.2015)

²²⁹ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden Libya'ya Yaptırım Kararı, (27.02.2011), <http://tr.euronews.com/2011/02/27/bm-guvenlik-konseyinden-libyaya-yaptirim-karari/> (3.3.2015)

içinde faaliyetlerinin engellenmemesi vurgulanmış ve konseyin takipçi olduğu belirtilmiştir. Libya'daki olayların hızla yayılması BMGK tarafından barış ve güvenliği tehdit eden bir unsur olarak algılanmış ve BM antlaşması 7. Bölüm²³⁰ kapsamında yetkilerini kullanmak için harekete geçmiştir.²³¹ Bu bağlamda 7.bölüm 41.md istinaden 1970 sayılı karar kapsamında zorlama ve baskı süreci başlamış, Libya'ya KS bağlamında kendi halkını korumayla yükümlü olduğu hatırlatılmış, insan hakları ve uluslararası hukuka uygun davranılması çağrısında bulunulmuştur.²³²

BMGK soğuk savaş sonrası dönemde gerçekleşen yaptırım kararlarında da benzer bir tutum sergilemiştir. Ancak Libya'daki tutumu şu açıdan farklılık arz etmektedir. BMGK bir ülke ile ilgili ortaya koyduğu kararları hemen uygulama aşamasına geçmeyerek ülkeye belirli bir süre tutumunu değiştirmesi adına süre tanımışken, Libya'da bu zorlama ve yaptırım unsurları derhal devreye sokulmuştur. Bu tedbirlerin taktir ve kontrolünün de BMGK'nin bizzat kendisinde olduğu belirtilmiştir.²³³

1970 sayılı kararlar gündeme gelen zorlama tedbirleri Libya'ya bazı yükümlülükler getirerek durumun çözümünü sağlamaya çalışmıştır. Yükümlülük olarak ülkedeki şiddetin sona erdirilmesi ve halkın meşru taleplerinin karşılanması, insancıl hukuka uygun hareket ederek bu konudaki kuruluşların çalışmalarını desteklemesi ve işlerini kolaylaştırması, medyada uygulanan kısıtlamalara son verilmesi, ülke içerisinde yaşayan yabancıların güvenliğinin sağlanarak ülke dışına çıkmalarını kolaylaştırması gibi durumları içermiştir.²³⁴

1970 sayılı kararlar önemli kararlar alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Bunlara genel olarak bakacak olursak;

- 15 Şubat 2011 den itibaren Libya'da yaşanan gelişmelerin Uluslararası Ceza Mahkemesi savcısına aktarılması ve bunu sağlayabilmek için Libya

²³⁰ Genç, a.g.e.,s.39.

²³¹ Çağırın, a.g.m.,s.17.

²³² Segah Tekin, İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği, Ankara: Başak matbaacılık, Nisan 2011, s.16 <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/insani-mudahale-kavrami-ve-libyanin-gelecegi-analizi/2531> (24.3.2015)

²³³ Çağırın, a.g.m.,s.18.

²³⁴ A.g.m., s.18.

yetkililerinin tüm desteği sağlaması vurgulanmıştır. Savcının karara ilişkin faaliyetlerini de 6 aylık periyotlar halinde BMGK' ye bildirmesine davet edilmiştir.²³⁵ UCM Roma sözleşmesiyle kurulmuştur. İnsancıl hukuk kurallarının ağır ihlalleri olduğu zaman UCM yetkileri ancak Roma statüsüne taraf olup mahkeme yetkilerini kabul eden ülke vatandaşlarına uygulanmaktadır. Ancak UCM bir istisna olarak BMGK'nin istemi üzerine taraf olmayan bir devlet vatandaşının da yargılanmasına olanak vermektedir. Libya'da sözleşmeye taraf olmadığından dolayı BMGK kendisine verilen yetkiye dayanarak Libya yetkililerinin yargılanmasını talep etmiştir. UCM yetkisi Libyalılar ve Roma statüsüne tabi olanlarla sınırlandırılmıştır.²³⁶ BMGK, Libya'daki geniş çaplı sistematik saldırıları tüm insanlığa karşı işlenmiş kabul ederek hükümetin saldırıdan doğan sorumluluğunu üstlenmesi vurgulanmıştır. BMGK'den aksi bir karar gelmedikçe soruşturmaların süreceği açıklanmıştır.²³⁷

- Her türlü silah ve mühimmat satın alma ve sevkiyatını içeren silah ambargosunun uygulanmasını içermektedir.²³⁸ BM üyesi ülkelerin Libya'ya silah satması, temin etmesi veya bunlara yol açabilecek herhangi bir eylemde bulunması yasaklanmış olup Bu konuyla ilgili üye devletlerin her türlü önlem almaları da kararlaştırılmıştır.²³⁹
- 3)Kaddafi ailesinden 16 kişi için seyahat yasağının uygulanması ve 6 kişi için de mal varlıklarının dondurulması kararları benimsenmiştir.²⁴⁰ Seyahat yasağı ve ülkeye giriş izninin verilmemesi durumlarında gerekli önlemleri üye ülkelerin alması kararlaştırılmıştır.²⁴¹
- Üye devletlerin Libya'ya yapılan insani yardımı desteklemeleri ve gerekeni yapmaları için kolaylaştırma sağlamaları çağrısında bulunulmuştur.²⁴²

²³⁵ Security Council Resolution 1970 (2011), p.4-7,s.2-3. <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/081A9013-B03D-4859-9D61-5D0B0F2F5EFA/0/1970Eng.pdf> (3.3.2015)

²³⁶ Çağırın, a.g.m., s.19.

²³⁷ Veysel Ayhan, "Libya Savaşı,Uluslararası Etkileri ve Türkiye'nin Konumu", **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 3(28), Nisan 2011, s.12.

²³⁸ Security Council Resolution 1970 (2011),p.9-14,s.3-4. <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/081A9013-B03D-4859-9D61-5D0B0F2F5EFA/0/1970Eng.pdf> (3.3.2015)

²³⁹ Ayhan, a.g.m., s.13.

²⁴⁰ Security Council Resolution 1970 (2011), p.15-21, s.4-5. <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/081A9013-B03D-4859-9D61-5D0B0F2F5EFA/0/1970Eng.pdf> (3.3.2015)

²⁴¹ Kuşoğlu, a.g.m. 111.

²⁴² Security Council Resolution 1970 (2011), p.25, s.6. <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/081A9013-B03D-4859-9D61-5D0B0F2F5EFA/0/1970Eng.pdf> (3.3.2015)

Savaş, Eğitim, Finansal tedarik ve taşınmasının durdurulması için önlemlerin alınmasına işaret edilerek, daha sert yaptırımların alınabileceği de duyurulmuştur.²⁴³ BM genel sekreteri Ban Ki Moon' da alınan kararı benimseyerek” Bu metin büyük insan hakları ihlallerine karşı güçlü bir mesajdır ve bu büyük suçları işleyenler de karşılığını göreceklerdir.” açıklamasını yapmıştır. Kararda dikkat çeken bir başka nokta ise; Uluslararası toplumun Libya toprak bütünlüğüne, ulusal birliğine bağlılığının teyit edilmesidir. Libya'da sivil halka karşı uygulanan yaygın ve sistematik saldırıların insanlığa karşı suç teşkil edeceği belirtilmiş ve kararda bu durumdan doğan sorumlulukların üstlenilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁴⁴ Nitekim karar kapsamında ele alınan Libya'daki durumların insanlığa karşı suç teşkil etmesi ve bu durum için harekete geçilmesi daha önce ele aldığımız 2005 dünya zirvesinde koruma sorumluluğu ile ilgili kararın sınırlarını da aşmamıştır.

Kaddafi'nin yayınlanan 1970 kararına karşılığı ise; 2 Mart 2011 tarihinde BMGK'ye Libya'yı kınamasının yersiz olduğu ve elde edilen bilgilerin doğruluğu kesinleşinceye kadar alınan kararın bekletilmesini talep etmesi şeklinde olmuştur.²⁴⁵

Libya'daki şartların değişmemesi, muhaliflerin ilerlemeye devam ederek birçok bölgeyi kontrol altına alması durumu iyice alevlendirmiştir. Kaddafi'nin yıllardır ülkede sürdürdüğü tek kişilik hakimiyetini kaybetmek istememesi üzerine şiddeti sivil halk gözetmeksizin devam etmiştir. Diplomatik yöntemlerin de tek başına yeterli olamayacağı bu şekilde ortaya çıkmış ve bu durum BMGK'yi yeni bir karar tesis etmeye zorlamıştır. Nitekim BM'nin ateşkes çağrısına ve uyguladığı yaptırımlara rağmen çatışmaların sürmesi üzerine BMGK tekrar bir araya gelmiştir. Libya'daki gelişen bu durumların uluslararası barış ve güvenliğini tehlikeye attığını vurgulayarak BM anlaşması 7.bölüm kapsamında konunun yeniden gündeme alınması söz konusu olmuştur.²⁴⁶

²⁴³ Security Council Resolution 1973(2011), <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

²⁴⁴ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden Libya'ya Yaptırım Kararı, (27.02.2011), <http://tr.euronews.com/2011/02/27/bm-guvenlik-konseyinden-libyaya-yaptirim-karari/> (3.3.2015)

²⁴⁵ Security Council Report:Independent,Impartial,Informative, (14.03.2011), <http://www.securitycouncilreport.org/update-report/lookup-c-glKWLeMTIsG-b-6621881.php> (18.2.2015)

²⁴⁶ Ayhan, a.g.m., s.13.

3.2.2. BMGK'nin 1973 Sayılı Kararı

17 Mart 2011 tarihinde New York'ta toplanan BMGK, Libya'da yaşanan durumları tekrardan ele almıştır. 1970 sayılı kararda bahsi geçen yaptırımların ve diplomatik yolların çözüm getirmediğini vurgulayarak Libya'yı uçuşa yasak bölge tayin eden ve yaptırımları biraz daha sıkılaştıran 1973 sayılı kararı almıştır. Bu karar 10 evet oyuyla kabul edilmiş olup Almanya, Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya çekimser oy kullanmıştır.²⁴⁷

BM'nin 1973 sayılı kararıyla direnişçiler dahil olmak üzere şiddete maruz kalan sivillerin korunması, Libya'ya insani amaçlı yardımların yapılabilmesi, Kaddafi güçlerinin etkisiz hale getirilmesi amaçlanmıştır.²⁴⁸ BMGK Libya'ya ateşkes çağrısında bulunarak sivillere uygulanan insanlık suçu olarak nitelendirilen saldırıların derhal sonlandırılmasını istemiştir. Libya'ya uygulanan yaptırımların genişletilmesi, hava sahasının uluslararası uçuşlara kapatılması kararlaştırılmış ve BM, üye devletleri tek taraflı veya bölgesel örgütler aracılığıyla Libya'da her türlü önlem alabilmeleri için yetkilendirmiştir.²⁴⁹

BMGK Libya'da 1970 sayılı kararın dikkate alınmadığını sivillere gösterilen zarardan endişe duyulduğunu belirterek, Libya halkını koruma sorumluluğunun Libyalı yetkililerde olduğunu vurgulayarak, Libya Arap Cumhuriyeti'nde sivil halka yönelik yaygın ve sistematik saldırıların insanlığa karşı suç teşkil edilebileceğini dikkate alarak, insan hakları ihlallerini kınayarak, Libya'da paralı asker kullanmaya devam edilmesini reddederek, sivillerin korunması ve gereken insani yardımların güvenli ve kesintisiz bir şekilde ulaşımını sağlama konusunda kararlılığını belirterek, Libya Arap Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne, egemenliğine, bağımsızlığına bağlılıklarını vurgulayarak, Libya'da yaşanan durumun uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye attığını onaylayarak, BM anlaşması VII. Bölüme dayanarak acil ateşkes ilan edilmesini istemiştir. Libya halkının meşru taleplerine cevap verebilecek şekilde bir çözüm bulunması ve krizin sonlandırılması,

²⁴⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı E –Bülteni,(28 Mart-3 Nisan 2011), s.2. [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ikv_e_bulten_28_mart_-_3_nisan_2011\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ikv_e_bulten_28_mart_-_3_nisan_2011(1).pdf) (3.3.2015)

²⁴⁸ Sait Yılmaz, "Uluslararası Müdahale ve Meşruiyet", s.4. <http://usam.aydin.edu.tr/UluslararasıMudahaleveMesruiyet.pdf> (3.3.2015)

²⁴⁹ Öztürk, a.g.m., s.28.

insani yardımların ulaşabilmesi için engellerin önünün açılmasını talep etmiştir.²⁵⁰ Alınan kararlara daha ayrıntılı bakılacak olursa;

- Sivil Halkın Korunması: Bu karar, Libya’da saldırı tehdidi altında olan sivil halkı ve sivillerin yaşadığı alanları herhangi bir yabancı işgalci güç oluşturmadan korunması konusunda üye devletleri yetkilendirir. Bu yetkiyi kullanacak olan üyelerin genel sekreteri ve BMGK’yi derhal bilgilendirmesi istenmiştir.²⁵¹
- Uçuş Yasağı Bölgesi: Sivillerin korunması amaçlı Libya Arap Cumhuriyeti hava sahası içerisinde olan tüm uçuşların yasaklanmasına karar verilmiştir. Ancak bu durumun istisnaları olarak; Libya’da yabancıları taşıyan, transferini sağlayan uçakların, insani yardım malzemesi ve insani yardımda bulunacak personeli taşıyan uçakların, gerekli görülen Libya halkının yararına olacak, sivillerin korunmasını sağlayacak uçuşların ve sadece insancıl amaçları olan uçuşların serbest bırakılması kararlaştırılmıştır.²⁵² BM genel sekreterine veya Arap Devletleri Ligi genel sekreterine bildirimde bulunan üye devletleri tek başlarına ya da bölgesel kuruluş veya düzenlemelerle uçuşa yasak hava sahası kuralını uygulamak için gerekli tüm önlemleri alabilmesi noktasında yetkilendirir. Üye devletlerin Uçuş yasağını ve istisnalarını uygulamak için genel sekreterin görüşünü alarak Arap devletler ligiyle işbirliği içerisinde götürülmesini istemiştir.²⁵³ İlgili üye devletlerin uçuş yasağını uygulayabilmesi için yukarıda da bahsedilen gerekli tüm önlemleri alabilmesi yetkisinin icrası için eyleme geçmesi durumunda ve özellikle müdahale yapılması halinde BM genel sekreterini ve Arap devletleri ligi genel sekreterini bilgilendirmelerine karar vermiştir.²⁵⁴
- Silah ambargosunun uygulanması: Tüm devletleri, özellikle tek başına ya da bölgesel organizasyon veya düzenlemelerle hareket eden devletleri 1970 sayılı

²⁵⁰ Security Council Resolution 1973(2011), s.1-2. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

²⁵¹ Security Council Resolution 1973(2011), p.4, s.3. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

²⁵² Security Council Resolution 1973(2011), p.6-7, s.4. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

²⁵³ Security Council Resolution 1973(2011), p.8, s.4. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

²⁵⁴ Security Council Resolution 1973(2011), p.11, s.4. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

kararda da bahsi geçen silah ambargosunu daha katı şekilde uygulamaya çağırmıştır. Bu bahsi geçen devletleri, paralı askerlerde dahil olmak üzere askeri teçhizat, ağır silah gibi malzemelerin tedarik, satış veya transferini yasakladığı unsurları içerdiğinden şüphelenilmesinde makul sebepleri olursa deniz ve hava araçlarında denetleme yapmaya çağırmıştır. Bu denetleme sırasında somut bir olayla karşılaşıldığında ise devletlere orantılı şekilde önlemler alabilme yetkisi tanımıştır.²⁵⁵ Libya'ya paralı asker girişini de reddederek üye devletleri de bu durumla ilgili uyarmıştır.²⁵⁶

- Uçuş Yasağı: Hiçbir devletin Libya devletine, vatandaşına, şirketine ait olan veya bunlardan herhangi biri tarafından işletilen uçağı devletin kendi egemenlik sahasından kalkışına, inişine ya da geçişine izin verilmemesini kararlaştırmıştır. Paralı asker taşınması veya yasaklanmış malzemelerin giriş çıkış ya da transferinin yapılması da aynı muameleye tabidir. İstisnai inişler veya önceden karar verilmiş uçuş halleri bunların kapsamı dışındadır.²⁵⁷
- Mal Varlıklarının Dondurulması: Komitenin belirlediği doğrudan veya dolaylı Libya'daki otoritelere ait olan veya işleten veya kontrol eden kişi ya da kuruluşların para kaynaklarına, finansal varlıklara uygulanmasına karar vermiştir. Bu el koyulan malların da en kısa sürede Libya halkının yararına kullanılacağı beyan edilmiştir.²⁵⁸

Kararın içeriği genel olarak değerlendirildiğinde 1970 sayılı kararın uygulanmadığı anlaşılabilir. Bu kararda da Libya'nın halkını koruma sorumluluğu bir kez daha hatırlatılmıştır. Sivillerin korunması temel amacıyla hareket edildiği ve BMGK tarafından Libya topraklarına işgal kuvvetleri çıkarılmasının haricinde 1970 sayılı kararda da bahsi geçen bir çok yaptırım kapsayan ve sivillerin korunması için her türlü tedbirin alınmasına imkan veren bir karar olmuştur. Ancak bu kararın da tesis edilmesi şiddeti durdurmaya yetmemiştir.

²⁵⁵ Security Council Resolution 1973(2011), p.13, s.5. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

²⁵⁶ Security Council Resolution 1973(2011), p.16, s.6. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

²⁵⁷ Security Council Resolution 1973(2011), p.17-18, s.6. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

²⁵⁸ Security Council Resolution 1973(2011), p.19-20, s.6-7. <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015)

BMGK kararlarının akabinde Fransa, İngiltere, ABD, Batı ve Körfez ülkelerinden de katılımın olduğu bir koalisyon oluşturulmuştur. Ancak Libya’da şiddetin iyice tırmanması ve Kaddafi’nin hakimiyetini kaybettiği bölgeleri yeniden ele geçirmek için savaşı sürdürmesi üzerine başta Fransa ve İngiltere olmak üzere BM’nin güç kullanmaya imkan veren kararı doğrultusunda inisiyatifi ele geçirerek operasyona öncülük etmişlerdir.²⁵⁹

3.3. Çift Başlı Operasyon

BMGK 1970 ve 1973 sayılı kararlarının ardından Libya’da barış tesis edilememesi üzerine sivilin korunması, barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi için uluslararası topluma koruma sorumluluğu bağlamında hareket etme zorunluluğu doğmuştur. Bu hareket de çift başlı olarak;

- Başlangıç Harekatı (İngiltere ve Fransa’nın başı çektiği)
- NATO Harekatı (yapılan son hareket) olarak isimlendirilmiştir.²⁶⁰

İlk hareket olan başlangıç hareketi, 1973 sayılı kararın 17 Mart 2011 tarihinde alınmasından iki gün sonra 19 Mart 2011 tarihinde başlamıştır. BM kararı açıklandıktan hemen sonra hareket kararı alınması kuralların ne olacağı hangi hedeflere hizmet edeceği gibi durumların belirsiz olması bazı şüpheleri de beraberinde getirmiştir. Ancak hareket 1973 sayılı kararda güç kullanmaya yetki veren ifadelerle dayanarak başta İngiltere ve Fransa olmak üzere ABD, İngiltere, Kanada İtalya ve birçok koalisyon ülkesinin Libya’ya havadan ve denizden yoğun şekilde bir operasyon düzenlemesiyle başlamıştır.²⁶¹

Şafak Yolculuğu (Operation Odyssey Dawn) ismiyle anılan Fransız uçaklarının keşif uçuşuyla başlayan hareket ABD ve İngiltere’nin denizden füzeleri ile devam etmiştir.²⁶² Harekat, ABD’nin Afrika ülkeleriyle askeri işbirliğini yönettiği AFRICOM

²⁵⁹ Armağan Kuloğlu, “Libya Harekatı, Gelişmeler ve Türkiye”, **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 3(28), Nisan 2011, s.52.

²⁶⁰ M. Selin Bölme vd., “İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya’da Dönüşümün Sancıları.”, No:5, SETA Aralık 2011, s.26. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (18.2.2015)

²⁶¹ Ayhan, a.g.m., s.14.

²⁶² Fatma Taşdemir, “Muhafif Güçlere Silah ve Öldürücü Olmayan Yardımlar”, <http://www.ankarastateji.org/yazar/doc-dr-fatma-tasdemir/muhafif-guclere-silah-ve-oldurucu-olmayan-yardimlar/> (09.03.2015)

karargahı tarafından komuta edilmiştir. İngiltere ise hava üssü olarak Kıbrıs'taki Akrotiri hava üssünü komuta merkezi olarak belirlemiştir. Askeri hareketin başlamasıyla AB üye devletleri arasındaki görüş ayrılıkları tekrardan gün yüzüne çıkmıştır. İngiltere ve Fransa askeri hareketi desteklerken Almanya tam tersi olarak askeri hareketin bir çözüm olamayacağını savunmuştur. İtalya ise ilk başta müdahaleyi desteklemezken BM kararından sonra fikrini değiştirmiştir. Belçika, Polonya, Hollanda ve Yunanistan ise Fransa ve İngiltere gibi askeri çözüme destek vermişlerdir.²⁶³Bu şekilde görüş ayrılıkları olmasına rağmen başlayan harekatta İlk olarak hava savunma sistemi, haberleşme sistemi, hava kuvvetleri, tank ve zırhlı araçların yok edilmesi amacıyla hareket edilmiştir. Bu alanların imhası Uçuşa yasak bölge uygulamasının hayata geçirilebilmesi için gerekli görülmüştür.²⁶⁴

19 Mart 2011 tarihinde Libya sahilleri ve Libya'nın büyük şehirleri üzerinde uçuşa yasak bölge tesis edilmiştir. Bunun iki amacının olduğunu söylemek mümkündür: İlk Libya vatandaşlarına, sivillere ve muhaliflere karşı yapılacak olan saldırıları önlemek İkinci durum ise; uçuşa yasak bölge uygulamasıyla yönetimin direncini azaltarak muhaliflere destek olmak.²⁶⁵

Kaddafi'nin bu uygulamalardan sonra çekileceği düşünülmüşse de BMGK'den çıkan kararın sivillerin korunmasını öncelikli amaç edindiğini göstermesi ve kara hareketinin söz konusu olmadığını söylenmesi, koalisyon güçlerinin açıklamalarında hedeflerinin Kaddafi olmadığını belirtmeleri Kaddafi'nin cesaretini artırarak koalisyon güçleri karşısında üstün konuma geçmesini sağlamıştır. Bu durumun gözlenmesi üzerine koalisyon güçleri muhaliflere verdikleri destekleri artırarak tekrar üstünlük sağlamışlardır.²⁶⁶ Bu süreçte koalisyon güçlerinin BMGK kararlarını yorumlamalarındaki değişiklikler, hedefler, araçlar, ve uygulamalardaki farklılıklardan dolayı komutanın NATO'ya devredilmesi ve sorumluluk verilmesi gündeme gelmiştir.²⁶⁷ABD böyle bir

²⁶³ İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülteni, (14-20 Mart 2011) http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/birlesmis_milletler_guvenlik_konseyinde_alinan_karar_sonrasinda_libyaya_karsi_bir_operasyon_baslatti.pdf (09.03.2015)

²⁶⁴ Kuloğlu, a.g.m., s.53.

²⁶⁵ U.S. Department of Defense Official Website, DOD press briefing by Vice Admiral Bill Gortney, Director of the Joint Staff, 19 March 2011, <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=4786> (9.3.2015)

²⁶⁶ Kuloğlu, a.g.m., s.53.

²⁶⁷ Kuloğlu, a.g.m., s.52.

durum karşısında yeni bir savaşın maddi ve manevi yükünü üstlenmek yerine bu sorumluluğu NATO ile paylaşmak istemiştir. Bu istekle beraber operasyonun NATO'ya devri tartışılmaya başlanmıştır. Fransa, koalisyon güçleri üzerinde hakimiyet kurmanın daha kolay olacağını düşünmesinden dolayı operasyonun NATO'ya devrini istememiştir. Ancak ABD ve İngiltere'nin isteği üzerine NATO üyeleri 20-23 Mart 2011 de konunun tartışılması için bir araya gelmiştir.²⁶⁸

22 Mart 2011'de ilk olarak sivilin korunması için gerekli faaliyetlerin yürütülmesi ve ambargoların uygulanması hakkındaki yetkiler NATO'ya devredilmiştir. İkinci toplantı da ise; önemli konulardan biri olan uçuşa yasak bölge uygulamasında Fransa operasyonel ve teknik konulardaki yetkilerin NATO'ya devredilmesini isterken siyasi yetkilerin koalisyonda kalması yönünde ısrarcı olmuştur. Ancak; ABD, İngiltere, İtalya gibi devletlerin tüm yetkileri NATO'ya devretmekte ısrarcı olmaları üzerine uçuşa yasak bölge uygulamaları da NATO'ya devredilmiştir. NATO'nun silah ambargosu ve uçuşa yasak bölge operasyonlarının idaresi Belçika'da Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (SHAPE) tarafından yürütülecek, günlük operasyonel komuta ise; İtalya Napoli kentindeki komutanlığın yetkisinde olacak. Hava genel denetimini yapma görevi ise; İzmir'deki hava unsur komutanlığı tarafından yürütülmesi gündeme alınmıştır.²⁶⁹

27 Mart 2011'den itibaren ise NATO BMGK tarafından Libya ile ilgili alınmış olan kararları uygulamak için tüm sorumluluğu üstlenmiştir.²⁷⁰ BM'nin askeri kuvvet gerektiren kararları olunca kendi askeri birliği olmadığından dolayı ya gönüllüler koalisyonu dediğimiz devletlerin askeri kuvvetlerince ya da NATO gibi mevcut koalisyonun üstlenmesiyle yerine getirilir. Libya olayında da ilk başta Fransa öncülüğünde İngiltere ABD, İtalya, Kanada'nın katılımıyla başlayan başlangıç hareketi daha sonra bu şekilde NATO'ya devredilmiştir.²⁷¹

²⁶⁸ M. Selin Bölme ve diğerleri, "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları.", No:5, SETA Aralık 2011, s.40. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (18.2.2015)

²⁶⁹ Güven Özalp, "NATO Libya Operasyonunun Komutasını Devralıyor" Mart 2011, <http://www.amerikaninsesi.com/content/nato-libya-operasyonunun-komutasini-devraliyor-118621454/894341.html> (9.3.2015)

²⁷⁰ M. Selin Bölme ve diğerleri, "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları.", No:5, SETA Aralık 2011, s.40. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (18.2.2015)

²⁷¹ M. Selin Bölme ve diğerleri, "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları.", No:5, SETA Aralık 2011, s.26. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (18.2.2015)

NATO BM kararı gereği uçuşa yasak bölge uygulamasını yürüterek komuta ve kontrolünü elinde bulunduracaktır. Koalisyon güçleri de NATO'nun komuta ve kontrolü altında görev yapacaktır. Uçuşa yasak bölge uygulamasının genişletilmiş ve karar unsurlarının da vurulmasına imkan tanıyan versiyonu devrede olacak ancak NATO ilk aşamada siyasi bir karar alınmadıkça bu durumdan sorumlu olmayacaktır.²⁷²

NATO'nun devraldığı silah ambargosunun uygulanması ve denetimi ile uçuşa yasak bölge operasyonunu içeren sorumluluğuna sivillerin ve sivil bölgelerin korunması görevi de eklenmiştir.²⁷³ 29 Mart 2011 tarihinde ise; BM genel sekreteri NATO genel sekreteri, bazı Arap ülkeleri, Afrika birliği, Arap Birliği, NATO ülkelerinin de dahil olduğu bir toplantı düzenlenerek operasyonların BM kararları yerine gelene kadar devam etmesi noktasında uzlaşmıştır. Ayrıca Libya'nın geleceğini belirlemeye, yardımları koordine etmeye, uluslararası çabaları yönetebilecek bir temas grubunun oluşturulması da kararlaştırılmıştır.²⁷⁴

Birleşik koruyucu hareket olarak da isimlendirilen NATO'nun bu girişimi genel olarak üç ana amacı barındırmıştır..

- Silah ambargosunun uygulanması: 24 Mart 2011 tarihinden itibaren gemi ve denizaltılarla, keşif uçaklarıyla yapılan denetimi içermektedir. Gemilerin uluslararası sulara Libya sahilleri boyunca bulunmaları ve Libya kara sularına girmemelerini içermektedir. Tüm yolların tüketilmesinin ardından kuvvet kullanımına olanak tanımıştır.²⁷⁵
- Uçuşa yasak bölge uygulaması: Hava sahasının güvenlik ve kontrolünü sağlayarak savaş gemilerinin ve gözetleme uçaklarının faaliyetlerinin izlenerek koordine edilmesini sağlamak, tehlike arz eden bir durum olduğu zaman müdahale etmek ve izinsiz o hava sahasına giren aracı tespit etmek ile sorumlu

²⁷² Güven Özalp, "NATO Libya Operasyonunun Komutasını Devralıyor" Mart 2011, <http://www.amerikaninsesi.com/content/nato-libya-operasyonunun-komutasini-devraliyor-118621454/894341.html> (09.03.2015)

²⁷³ North Atlantic Treaty Organization,"Press Briefing", (31 Mart 2011), http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71897.htm (09.03.2015)

²⁷⁴ Kuloğlu, a.g.m., s.56.

²⁷⁵ North Atlantic Treaty Organization,"Operation Unified Protector NATO-Led Arms Embargo Against Libya", (Ekim 2011), http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_10/20111005_111005-factsheet_arms_embargo.pdf (19.02.2015)

tutulmuştur. Herhangi bir tehlike anında NATO uçakları taarruza maruz kalırsa meşru müdafaa haklı saklı tutulmuştur. Yine silah ambargosunda da olduğu gibi kuvvet kullanımına son çare olarak başvurulabileceği belirtilmiştir.²⁷⁶

- Sivil nüfusun ve tehlike altındaki sivil nüfuslu bölgelerin korunması: Bu amaç uçuşa yasak bölge uygulamaları ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Tehlike ve tehdit oluşturabilecek kuvvetlerin keşfinin yapılması, tanımlanması, bilgi toplanması gibi faaliyetlerin icra edilmesini içermiştir.²⁷⁷

NATO, bu amaçlar dahilinde başından itibaren ilk olarak 8 Mart 2011 tarihinde Akdeniz’de erken uyarı uçaklarıyla gözetleme operasyonu başlatmıştır. 10 Mart 2011’de gerçekleşen NATO Savunma Bakanları toplantısında bu gözetleme operasyonu desteklenerek ittifak gemilerinin de bölgeye giderek operasyona yardımcı olması kararlaştırılmıştır. 19 Mart 2011 tarihinde ise 1973 sayılı karara dayanarak Fransız uçaklarıyla Libya bombalanmıştır.²⁷⁸ Ancak 1973 kararındaki yaptırımlar ya da NATO belgesi Kaddafi’nin devrilmesi için doğrudan kuvvet kullanımını meşrulaştırmamıştır.²⁷⁹ Daha sonraki süreçte 22 Mart 2011 tarihinde NATO silah ambargosunun artırılmasına ve denetiminin sıklaştırılmasına karar vermiş, 23 Mart 2011 tarihinde silah ve paralı askerlerin ülkeye girişini önlemek için Akdeniz’de hava ve deniz kontrollerine başlamıştır. Kara kuvvetlerini kullanma niyetinde olmadığı ve diğer kontrollerinde Libya kara sularına girmeden yürütüleceğini bildirmiştir. NATO 24 Mart 2011 tarihinde ise; uçuşa yasak bölge uygulamasını güçlendirmeye karar vererek adımlar atmıştır.²⁸⁰

2011 yılında Ağustos ayında silahlı çatışmalar sona ermiş ve 16 Eylül 2011 yılında BMGK 2009 sayılı bir karar daha yayınlamıştır. Bu karar ile Libya’da üç aylık BM destek misyonu kurulmuştur.²⁸¹ BMGK’nin 2009 sayılı kararında 1970 ve 1973 sayılı kararlarda ele alınan silah ambargosunun devam ettirilmesi, mal varlıklarına yönelik kısıtlamalara

²⁷⁶ North Atlantic Treaty Organization, "Operation Unified Protector NATO No-Fly Zone Over Libya", 2011, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/unified-protector-no-fly-zone.pdf (19.02.2015)

²⁷⁷ North Atlantic Treaty Organization, "Operation Unified Protector Protection of Civilians and Civilian-Populated Areas and Enforcement of the No-Fly Zone", (Ekim 2011), http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_10/20111005_111005-factsheet_protection_civilians.pdf (19.02.2015)

²⁷⁸ Kuşoğlu, a.g.m., s.111.

²⁷⁹ Ayhan, a.g.e., s.170.

²⁸⁰ North Atlantic Treaty Organization, "NATO and Libya" (28 Mart 2012), http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_71652.htm (25.2.2015)

²⁸¹ Fatma Taşdemir, "Muhafif Güçlere Silah ve Öldürücü Olmayan Yardımlar" <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-fatma-tasdemir/muhafif-guclere-silah-ve-oldurucu-olmayan-yardimlar/> (25.02.2015)

esneklik tanınması, NATO bünyesinde sürdürülen uçuşa yasak bölge uygulamasının devamlılığının sağlanması ve Libya'da sicile kayıtlı hava araçları için uçuş yasaklarının kaldırılması gibi birtakım düzenlemelere gidilmiştir.²⁸²

Tüm bu gelişmelerin ardından Birleşik koruyucu hareket (NATO'nun yürütmüş olduğu hareket) yedi ay sürmüştür. 20 Ekim 2011 tarihinde Kaddafi'nin ölmesiyle 42 yıl süren diktatörlük sona ermiş ve yeni bir dönem başlamıştır. UGK 23 Ekim 2011'i kurtuluş günü ilan etmiştir.²⁸³ 31 Ekim 2011 de BMGK 1973 sayılı kararında askeri müdahaleye olanak tanıyan hükümlerini sonlandırma kararı vermiştir.²⁸⁴ NATO'da bunun akabinde Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında alınan bir kararla 31 Ekim 2011'de Libya üzerindeki hareketini sonlandırmıştır.²⁸⁵ Libya'da yönetimi üstlenen UGK güvenlik gereksinimlerini belirlemek için zamana ihtiyaçları olduğunu belirterek NATO'nun askeri faaliyetlerini sürdürmesini istemiştir. Ancak BMGK diplomatları Libya'da sivillerin korunmasına yönelik sürdürülen faaliyetlerin yerine getirildiğine vurgu yaparak bundan sonraki süreç için güvenlik desteğinin ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²⁸⁶

Libya operasyonunda genel olarak dikkat çeken noktalardan bir tanesi ABD'nin en başından beri İngiltere ve Fransa'nın yanında olmasına rağmen böyle bir operasyona öncülük etmemesi olmuştur.

3.4. Koruma Sorumluluğu ve Uluslararası Meşruiyet Bağlamında Libya

Libya'da gerçekleşen olayların uluslararası meşruiyet sorununa değinmeden önce ilk olarak konu için önem arz eden meşruiyetin üç boyutunu açıklamak doğru olacaktır. Bunlardan ilki hukuksal açıdan meşruiyet; eylemlerin uluslararası alanda kabul görmüş anlaşma ve örgütlerce onayını arayan meşruiyet türüdür. Bir diğeri siyasi anlamda meşruiyet tutarlılıkla alakalı olup, uluslararası toplumun benzer olaylara benzer tepkiler

²⁸² Kuşoğlu, a.g.m., s.111.

²⁸³ Security Council Resolution2016,(2011), <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%202016.pdf> (09.03.2015)

²⁸⁴ Security Council Resolution2016,(2011),p.5-6,s.2-3. <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%202016.pdf> (09.03.2015)

²⁸⁵ North Atlantic Treaty Organization,"NATO Secretary General Statement on end of Libya Mission",(28 Ekim 2011), http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_80052.htm (19.02.2015)

²⁸⁶ Libya'daki NATO Operasyonu Bu Gece Bitiyor,(31 Ekim 2011) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111031_nato_libya.shtml (09.03.2015)

göstermesiyle ilişkilendirilmektedir²⁸⁷. Son olarak demokratik meşruiyet ise; yöneten kesimin seçimler sonucu başa gelmeleri, yönetenlerin eylemlerini halkın rızasına ve isteğine göre demokratik ilkelere uygun olarak yerine getirmeleridir.²⁸⁸ Daha önce de bahsedildiği gibi Libya’da gerçekleşen olaylar karşısında uluslararası toplumun vermiş olduğu tepki hem müdahale aşamasında hem de müdahale sonrasında çeşitli fikir ayrılıkları yaratmış ve müdahalenin meşruiyeti sorgulanmıştır. 19 Mart 2011 tarihinde BM’nin 1973 sayılı kararına dayanılarak başta Fransa, İngiltere ve ABD olmak üzere çeşitli koalisyon devletlerinin giriştiği hava saldırısı insan haklarının ve insanlığın korunması ile egemenlik arasındaki çelişkiyi tekrardan gündeme getirmiştir.

BM Anlaşması’nın 2/4 maddesinin daha önce değinildiği gibi devletlere başka bir devletin iç yetki alanına giren konularda müdahale yetkisi vermediği²⁸⁹ göz önüne alınırsa Libya’ya yapılan operasyonun meşruiyeti tartışmalı hale gelebilir. Meşruiyetinin belirlenebilmesi için KS bağlamında gerekli kriterlere tekrardan bakmak gerekir. İnsancıl Hukuk’a katkıları fazla olan Amerikalı akademisyen Fernando R. Teson müdahalenin uluslararası meşruiyetini etkileyen faktörleri şu şekilde belirtmiştir:

- İnsan hakları ihlallerinin ağır olması
- Yaşanılanların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturması
- Kuvvet kullanımına son çare olarak bakılması
- Müdahalenin bir devletten ziyade devletler topluluğunun önderliğinde gerçekleşmesi
- Müdahalenin süresinin çapının müdahale nedeniyle orantılı olması
- Uluslararası toplumun benzer olaylara tutarlı davranış sergilemesi
- Müdahalenin insancıl sonuçlar doğurması.²⁹⁰

Bu kriterler kapsamında değerlendirildiğinde; Kaddafi’nin uluslararası baskılara kulak asmayarak halkına şiddet ve yok etme tehdidinde bulunması ve bu durumun giderek

²⁸⁷ Çağla Lüleci, “İnsani Müdahale Kavramı ve Libya Operasyonunun Meşruiyeti Tartışması”, <http://akademikperspektif.com/tag/cagla-luleci/> (12.2.2015)

²⁸⁸ Fahri Mutlu Tosun, “Yargı ve Demokratik Meşruiyet”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, (88), 2010, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-88-600> (11.3.2015)

²⁸⁹ Genç, a.g.e., s.33.

²⁹⁰ Ceren Mutuş, “Libya Operasyonu ve Uluslararası Hukuk”, s.6. www.usak.org.tr/images_upload/files/tartisma1.pdf (27.3.2015)

artması Libya’da insani güvenlik ve güvenlik riski meydana getirmiştir. Sadece ayaklananlar değil masum siviller ve çocukların hakları ihlal edilmiştir. Kaddafi egemenlik hakkını kötüye kullanarak yaşamları gasp etmiştir. Kısa süre içerisinde bir iç ayaklanmadan savaşa dönüşen durum karşısında uluslararası gelişen teamüle göre bir insani müdahale operasyonu beklenmiştir. Operasyon, hakların ağır ihlali şartında meşruiyeti sağlamaktadır.²⁹¹

Libya hükümeti ülkesindeki insan haklarını öncelikli KS’yi yerine getirmediğinden dolayı uluslararası toplumun sorumluluğu devreye girmiştir. Libya hükümetinin sivil halkı korumaması, zarar vermesi ve tehditlerde bulunmasının ardından ülkedeki güvenlik profili kısa sürede uluslararası barış ve güvenliği etkileyen bir faktör olmuştur. Operasyon için haklı nedenin oluşmasının ardından 1970 sayılı karar tesis edilerek askeri olmayan yaptırımlara başvurulmuştur. Fakat karar neticesinde sonuç alınamadığından dolayı ve ülkedeki gerilimin iyice tırmanmasından dolayı 1973 sayılı askeri önlemler içeren kararı tesis etmiştir. Böylelikle operasyona son çare olarak başvurma şartını da sağlamış olmaktadır.²⁹²

Belirsizlik, tutarsızlık, çelişkiler, görüş farklılıklarının olması ve Fransa’nın 1973 sayılı kararın çıkmasından saatler sonra operasyona girişmesindeki aceleci tavrı hakları ihlal edilen insanları korumak adına bir yükümlülük olan insani müdahalenin başarı ve meşruiyetini zedelemiştir.²⁹³ BMGK’nin dünya devletlerinin temsilini yeterince tanıyamadığı gündeme gelmiştir. Ayrıca müdahale kararının BMGK’de veto yetkisine sahip devletlerin elinde olması da örgütün şeffaflığına ve inandırıcılığına gölge düşürmüştür. Böylesine önemli bir konuda son sözü BMGK’de veto yetkisine sahip devletlerin söylemesi de anlaşılır değildir. Müdahalenin çapı, süresi, şiddeti ve hatta amacı bile net değilken 1973 sayılı karara dayanılarak eylemde bulunulmuştur. Ancak diğer sorular cevapsız kalmış ve bu durum da yaşanan tartışmaların kilit noktasını oluşturmuştur.

²⁹¹ Ramazan Gözen, “Libya Operasyonunda Uluslararası Meşruiyet Krizi” <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1563> (26.3.2015)

²⁹² Ülkü Halatçı Ulusoy, “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”, s.13 www.taa.gov.tr/.../uluslararasi-hukuk-acisindan-libya-ve-suriye-ornegind... (26.3.2015)

²⁹³ Segah Tekin, İnsani Müdahale Kavramı ve Libya’nın Geleceği, Ankara: Başak matbaacılık, Nisan 2011, s.21. <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/insani-mudahale-kavrami-ve-libyanin-gelecegi-analizi/2531> (24.03.2015)

Eksikliklere rağmen devlet toplulukları önderliğinde operasyonun gerçekleşmesi kısmen de olsa meşruluk sağlamaktadır.²⁹⁴

Yetkili mercii olarak BMGK tarafından böyle bir kararın alınması kararın uluslararası hukuk açısından uygun tesis edildiğini göstermektedir. Ancak bu karar yıllardır devam eden demokratik meşruiyet sorununda tartışmalıdır. Asgari bir meşruiyet sağlayarak Sarkozy'nin öne çıkma eğilimi, tavırları müdahalenin hedef ve meşruiyetinde soru işareti bırakmıştır.²⁹⁵ Koalisyon güçleri, başta Fransa olmak üzere uluslararası toplumun meşruiyet desteğinin sınırlarını aşarak çıkar kaygılarına göre hareket etmişlerdir.²⁹⁶

Aynı zamanda müdahaleye dayanak oluşturan BMGK'nin 1973 sayılı kararının alınmasının ardından Libya dış işleri bakanı olan Musa Kusa'nın, ateşkes ilan ettiğini ve saldırıların olmayacağını belirtmesine rağmen bu aşamada ön siyasi diplomatik önlemler alınıp, kararı uygulamadıkları takdirde saldırı yapılacağı gözdağı verilmeliyken konsey gelişmeleri beklememiş ve saldırılara devam edilmiştir. Diğer taraftan Kararın ardından yaptırımlar uygulanırken NATO'nun kara kuvvetlerine saldırıları da devam etmiştir. Bu durumlar da yaşanan ihlalleri göstermektedir. Batılı güçler uluslararası hukuka aykırı olarak meşru kuvvet kullanımını araç haline getirmişlerdir.²⁹⁷

İhmal edilen nokta BM'nin tesis etmiş olduğu kararların askeri saldırı amacıyla oluşturulamaması durumudur. BM Kararlarında caydırmak ve ikna etmek amaçlanır. Bu aşamada başta Fransa olmak üzere diğer koalisyon güçleri uluslararası toplumun meşruiyet desteğinin sınırlarını aşmışlardır. BMGK'nin NATO'yu operasyon için yetkilendirmesi doğru otoritenin müdahale ettiğini göstermekle birlikte NATO da uygulamalarıyla meşruiyet sınırlarını aşmıştır. Operasyonun meşru dayanağı vardır ancak uygulama ve

²⁹⁴ Ceren Mutuş, "Libya Operasyonu ve Uluslararası Hukuk", s.8. www.usak.org.tr/images_upload/files/tartisma1.pdf (27.3.2015)

²⁹⁵ Osman Bahadır Dinçer, "Sarkozy ve Kaddafi: Biri Medeni Biri Bedevi İki Mecnun", http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=1038&cat=332#.VRk9xWZrPIU (25.2.2015)

²⁹⁶ Ramazan Gözen, "Libya Operasyonunda Uluslararası Meşruiyet Krizi" <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1563> (26.3.2015)

²⁹⁷ Sait Yılmaz, "Uluslararası Müdahale ve Meşruiyet", s.4, <http://usam.aydin.edu.tr/UluslararasıMudahaleveMesruiyet.pdf> (3.3.2015)

yürütme yönü meşru değildir.²⁹⁸ NATO iç savaşın tarafı olarak muhaliflerle birlikte rejimi devirmesi ve yapılan operasyonun boyutu yetkiyi veren BMGK kararında yer almamaktadır. Bundan dolayı yetkinin aşımı da orantılılık ilkesini tehlikeye sokmuştur. Bu durum Libya operasyonunu diğer müdahalelere yaklaştıran bir etken olmuştur. Ayrıca Libya örneği, acil bir durumda BMGK'nin hızlı karar tesis edebileceğini de göstermiştir.²⁹⁹

Libya'ya yapılan operasyonun minimum meşruiyet kriterlerini sağladığı görülmekteyse de eleştirilecek yönlerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Hukuki anlamda operasyonun zemininin sağlanması kamuoyunda meşruluğunun belirleyicisi olmamaktadır. Askeri müdahaleye başvurup vurmamanın, süresinin, şiddetinin herkes için geçerli ortak kriterleri yoktur. Uçuş yasağı, ambargolar, mal varlıklarının dondurulması ve diğer yaptırımlar BM kararıyla meşrulaştırılmışsa da Libya'da kullanılan bombalar, saldırılar, sivil ölümleri gibi durumların insani müdahale için öngörülen her türlü tedbir kapsamına girip girmeyeceği konusu da tartışmalıdır.³⁰⁰ Uluslararası hukuk açısından değerlendirilecek olursa operasyon kararının verilmesi BM nezdinde uluslararası hukuka uygun olarak tesis edilmesine rağmen genel anlamda meşru bir karar olduğunu da söylemek doğru olmaz. BM nezdinde kabul edilen bu kararın uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye attığı gerekçesiyle kabul edildiği göz önünde bulundurulursa Libya'daki olayların da başından beri uluslararası barışı ve güvenliği bozacak nitelikte olmadığı söylenebilir. Daha önce daha ağır iç savaşlar yaşayan devletlerde BMGK'nin aynı süreci işletmemesi de manidar bir durumdur.³⁰¹

Uluslararası hukukta tartışmalı diğer durumlar rejim değişikliğinin ve Kaddafi'nin hedef olup olmadığı, muhalif güçleri silahlandırmanın mümkün olup olmadığıyla alakalıdır. NATO çatısı altında sivillerin korunması için ve Kaddafi'nin askeri kimliğinden dolayı hedef olabileceği kabul edilmiştir. Bundan dolayı karar kapsamında Kaddafi'nin devrilmesi yetkisi verilmiştir. Kaddafi'nin devrilmesi savaş hukukuna göre aykırılık teşkil etmese de 1973 sayılı kararın genişletilmesi söz konusudur. Rejim değişikliğinin

²⁹⁸ Ramazan Gözen, "Libya Operasyonunda Uluslararası Meşruiyet Krizi" <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1563> (26.3.2015)

²⁹⁹ Ülkü Halatçı Ulusoy, "Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu", s.14. www.taa.gov.tr/.../uluslararasi-hukuk-acisindan-libya-ve-suriye-ornegind... (25.3.2015)

³⁰⁰ Çağla Lüleci, "İnsani Müdahale Kavramı ve Libya Operasyonunun Meşruiyeti Tartışması", <http://akademikperspektif.com/tag/cagla-luleci/> (12.2.2015)

³⁰¹ M. Selin Bölme vd., "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları." SETA Aralık 2011, No:5, s.27. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (4.5.2013)

hedeflenip hedeflenmediğine de aynı çerçeveden bakmak gerekir.³⁰² Muhaliflerin silahlandırılması sivillerin korunması kapsamında değerlendirilemeyeceği ve 1970 ve 1973 sayılı kararlarda bahsi geçen silah ambargosu uygulanırken muhalifleri silahlandırma yoluna gidilmesi de ayrı bir çelişkiyi oluşturmaktadır. Koalisyon güçleri de kendilerine meşru zemin oluşturma yoluna gitmişlerdir.³⁰³ Operasyonun komuta ve kontrolünün de NATO'ya devredilmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. İkiliğin ortadan kalkması, iletişimin ve bilgi paylaşımının artması, işbirliğinin gelişmesi güçlenecektir. Meşruiyet zemini az da olsa olayın tüm gelişmeleri ve genel çerçevesi de göz ardı edilmemelidir.³⁰⁴

Libya'da olayların başlaması ve daha sonra Kaddafi'nin kendi halkını koruma sorumluluğu varken orantısız güç kullanması karşısında çalışmanın Koruma sorumluluğu başlığı altında bahsedildiği gibi ilk önce BM anlaşması VI ve VIII. Bölüm kapsamında zorlayıcı olmayan barışçıl, diplomatik yöntemlerle sorun giderilmeye çalışılmıştır. Üyeliklerin askıya alınması, çeşitli çevreler tarafından olayların kınanması ve Kaddafi'nin ikna edilmeye çalışılması gibi birçok süreci kapsamıştır. Barışçıl yöntemlerin yetersiz kalması ve şiddet eylemlerini devam ettirmesi üzerine 1970 sayılı BMGK kararı alınmış ve çok geçmeden de askeri müdahaleye imkan veren 1973 sayılı karar alınarak Libya'daki insanlığa karşı zulüme zamanında ve kararlı tepki mekanizması işletilmiştir. Daha önce dünya zirvesi başlığı altında da bahsedildiği gibi KS'nin formüle edildiği tarzda bir gelişim gösterilmiştir. Ancak zorlayıcı olmayan önlemlerden zorlayıcı önlemlere geçişin kısa olduğu da dikkat çekmektedir. Yapılan müdahalede devletler tarafından başka amaçlar belirmiş olabilir. Ancak kararlarda da belirtilmiş olan toprak bütünlüğüne saygı duyulması, karaya ayak basılmaması yani işgali amaçlamayan kısa süreli bir müdahale olmasından dolayı BM şart ve uluslararası hukuka uygun olduğu söylenebilir.

³⁰² M. Selin Bölme vd., "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları." SETA Aralık 2011, No:5, s.29. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (4.5.2013)

³⁰³ M. Selin Bölme vd., "İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları." SETA Aralık 2011, No:5, s.29. <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (4.5.2013)

³⁰⁴ Ceren Mutuş, "Libya Operasyonu ve Uluslararası Hukuk", s.8. www.usak.org.tr/images_upload/files/tartisma1.pdf (E.T.27.3.2015) (OK)

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlık tarihinde şiddet eylemleri ve bunun sonucu meydana gelen katliamlar maalesef hep var olmuştur. Bu katliamları gerçekleştiren devlet veya devletlere müdahalede bulunup bulunulmayacağı ya da devletlerin böyle bir yetkilerinin olup olmadığı sürekli tartışma konusu olmuştur. İnsanlığın korunması ve yaşanan acıların durdurulması bağlamında yer alan insani müdahale haklı savaş teoremi çerçevesinde gelişmiş ancak kavrama yüklenen anlamların birbirinden farklı olmasından dolayı uygulamada çok başarılı olamamıştır. Kuvvet kullanımıyla ilgili belirli kıstaslar önemli felsefeciler tarafından geliştirilmiş olsa da kuvvet kullanımının yüzyıllara göre değişimi incelendiğinde görülmüştür ki; kavram devlet çıkarları, dönemin politik yapısı gibi birçok faktörün etkisiyle şekillenmiştir. Bu durum da devletlerin kendi çıkarlarına göre hareket etmesine neden olmuştur.

Bir dünya savaşının yaşanmasının ardından kurulan MC de kuvvet kullanımıyla ilgili kapsamlı bir çözüm getirememiştir. Kuvvet kullanımını yasaklamayan ancak sınırlamalar getiren MC çıkarlarına göre hareket eden devletleri durdurmayı başaramamıştır. II. Dünya savaşı sonrası yıkımların tekrar yaşanması üzerine BM gibi uluslararası bir yapılanmayla çözüm yoluna girilmiştir. Kuvvet kullanımı ilk kez BM anlaşmasıyla yasaklansa da uygulama aşamasında başarılı olunamamıştır. Bu başarısızlık kararları uygulayabilmek için uluslar üstü bir karar alma mekanizmasının olmamasına bağlanabilir. BM anlaşmasında gündeme gelen bu yasak insani müdahale ve kuvvet kullanımı arasındaki çelişkiyi doğurmuştur. Ayrıca BM, Westphalia egemenlik anlayışını devam ettirerek devletlerin egemenliklerini kullanacakları alana müdahale edilmemesi ilkesini ilgili maddesinde barındırması nedeniyle insani müdahale ile ilgili diğer bir çelişkiyi de ortaya çıkarmıştır. İlgili maddeler ışığında BM anlaşmasının insani müdahaleyi reddettiği söylenebilir. Ancak Kuvvet kullanımıyla getirmiş olduğu istisnai durumların olması ve bunların çerçevesinin tam belirgin olmamasından dolayı güçlü devletler bu maddeleri istismar etmiştir. Nitekim soğuk savaş sonrası dönemde yaşanan olaylar da bu durumu ispatlamıştır. BM gibi barışı tesis etmek için meydana getirilmiş bir yapılanmanın

bu kadar çelişkiyi içerisinde barındırması, İçerdiği maddelerle uygulamaların birbirini tutmaması, istisnaların istismara açık olması ve insanlığın korunması için temel bir yol içermemesi daha çok sıkıntı yaşanabileceğini göstermektedir. Nitekim soğuk savaş sonrası gelişmelerin ardından insani müdahaleye inancın azalması ve sorgulamaların artması üzerine Koruma sorumluluğu kavramı oluşturulmuştur.

Koruma sorumluluğu kavramının bu dönemde oluşturulması çok da tesadüf değildir. Uluslararası toplumun başarısızlıkları, soğuk savaş sonrası yaşanan gelişmelerin ardından insan haklarına ve hukuksal gelişmelere daha fazla önem verilmesi yeni bir açılımın oluşması için önemli bir adım olmuştur. Koruma sorumluluğu kavramı BMGK'nin etkin önlem alamadığı, müdahale kavramını yorumlamada kargaşa ve farklılıkların ortaya çıktığı devletlerin ortak zeminde buluşacakları yeni bir hukuksal zemine ihtiyaç doğduğu anda devreye girerek hukukta yaşanan gelişmelere uygun hareket etmek farklı tutumların sergilenmesinin meydana getirdiği düzene çözüm üretmek, insanlığa karşı suçlarla başa çıkabilmek, yaşanan acıların tekrarlanmaması için uluslararası rehberlik kurabilmek amacıyla hareket etmiştir. Müdahale ile egemenlik arasında köprü kurmayı amaçlamıştır.

Koruma teriminin altına müdahaleden çok fazla şey sığdırılmaya çalışıldığı açıktır. Nitekim koruma sadece askeri kuvvet kullanımından öte önleme ve yeniden inşa etme sorumluluklarını da içererek müdahaleden farklı bir çizgide ilerlemiştir. Bir kavramın sağlam bir zemine oturması için hukuki boyutu da çok önem arz etmektedir. Bakıldığında koruma sorumluluğu günümüz hiçbir Devletler Hukuku anlaşmasında hukuk normu olarak düzenlenmemiştir. Ne BMGnK kararıyla kabul edilen Dünya Zirvesi ne de gelişim sürecindeki raporlar durumun bağlayıcılığını ortaya koymamıştır. Bunlar tavsiye niteliğindedir. Bağlayıcı karar tesis edebilen BMGK ise bu yetkisini sadece somut olaylarda aldığı için koruma sorumluluğu kavramına bağlayıcılık etkisi tanınması mümkün olmamıştır. Bundan dolayı kavramın hukuki ayağı sağlam zemine oturmamıştır. Kanaatimce kavramın bağlayıcılığı söz konusu olmasa da İnsani müdahaleye karşı tartışmaların yoğun olduğu bir dönemde ortaya çıkması ve birçok rapor ve özellikle Dünya Zirvesi gibi geniş perspektifli bir ortamda tartışılması kitlesel vahşetlere karşı güçlü tutarlı şekilde hareket yeteneği sağlamada önemli bir adım olmuştur.

Koruma sorumluluğu kavramının askeri hareket boyutuna bakıldığında tepki verme sorumluluğunun devreye girmesinde ve böyle bir kararın verilebilmesinde BMGK beş daimi üyesinin veto hakkının saklı kalması ve karar alabilmenin o üyelerin elinde olması güvenlik sisteminin işleyişini aksatarak tehlikeye sokmaktadır. Kanaatimce karar almak için bu işleyiş devam ettikçe devletlerin çıkarlarına göre müdahale kararı alınması ya da alınmaması durumları da hep devam edecektir. BMGK beş daimi üyesinin yetkisinin bu kadar etkili olmaması ve kararın işleyişini tamamen ellerinde bulundurmamaları daha rasyonel kararlar alınmasının önünü açacaktır.

Libya'da gerçekleşen olaylar uluslararası sistemde meydana geldiğinde normal şartlarda uluslararası toplumun bölgesel veya evrensel kuruluşlarla hareket etmesi gerekmektedir. Libya'da da durum bundan farksız olarak ilerleme göstermiştir. Karar öncesi gelişmeler ve sonrası gelişmeler dikkate alındığında Libya'da meydana gelen gelişmelerin git gide etkisini artırması ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokması, koruma sorumluluğu kapsamında öncelikli sorumluluk sahibi olan devletin görevini yerine getirmemesinin ardından uluslararası toplumun devreye girmesi yerinde bir karar olmuştur. Çözüm için diplomatik yöntemlerin tüketilmesinin ardından sonucun değişmemesi üzerine tesis edilen 1970 sayılı karar gereği bazı yaptırımların uygulanması koruma sorumluluğu bağlamında adım adım ilerlendiğini teyit etmektedir. Karar sonucu şartların değişmemesi üzerine her türlü önlemin önünü açan en son çare olarak başvurulmuş 1973 sayılı kararın tesis edilmesi de kanaatimce yerinde bir uygulama olmuştur. Ancak kararın hemen ardından müdahaleye geçişin çok kısa zamanda devreye girmesi ve bunun başta Fransa İngiltere ve ABD gibi güçlerin liderliğinde yapılması kafalarda soru işareti bırakacak niteliktedir. Kararın yetkili organ tarafından uygun bulunması ve 1970 ve 1973 sayılı kararların ülkedeki gelişmelere paralel şekilde tesis edilmesi uluslararası meşruiyet açısından yerinde bir uygulama olmuştur. 1973 sayılı kararda geçen her türlü önlem alınabileceğinin kabul edilmesinin ardından yapılan uygulamaların kararın sınırlarını aştığı nitekim asıl amacın insanlığa karşı suçları önlemek ve eylemleri durdurmak olması gerektiği kanaatindeyim. Karar, BM nezdinde ve uluslararası hukuka uygun tesis edilmesine rağmen genel anlamda meşru karar olduğunu da söylemek doğru olmamaktadır. Operasyonun meşru dayanakları elbette vardır. Ancak uygulama ve yürütme yönü meşru değildir.

Çalışmanın da amacını oluşturan koruma sorumluluğu kavramıyla müdahale anlayışında gelinen noktayı görmek adına gerekli yerel ve yabancı kaynak, dergi, makale taramasının ardından şunlar söylenebilir: Devletlerin çıkarlarının her zaman ön plandadır. Devletlerin insanlığı korumak için yaptıkları ya da yapacakları müdahale ile çıkarları için yaptıkları ya da yapacakları müdahaleleri ayırt etmesi için kavram değişikliğine gidilse de uygulama aşamasında başarılı olunabilmesi için yürütme önündeki engellerin kaldırılması gereklidir. Nitekim bu durumla ilgili olarak başka devletlerde meydana gelen aynı tarz olaylar karşısında her zaman aynı sürecin işletilmemesi de manidardır. BMGK beş daimi üyesinin veto hakkının insanlık adına böylesine önemli bir konuda devrede olması sakıncalıdır. İnsanların katledildiği bir durumla karşılaşıldığında BM ‘den beklenilenin anında devreye girmesidir. Ancak BM anlaşmasında yer alan bazı maddeler müdahale aşamasında çelişki yaratmaktadır. Bu durumların çözülmesi en azından uygulama aşamasındaki ikilemi ortadan kaldıracaktır. Koruma sorumluluğu kavramı gelişen norm niteliğinde olup devletlerin ve uluslararası toplumun gerekli çabaları göstermesi sonucunda müdahale öncesinde, müdahale aşamasında ve sonrasında var olan düğümlerin çözülebileceği kanaatindeyim.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Abass, Ademola (2012), **Complete International Law: Text, Cases and Materials**, New York: Oxford University Press.
- Akal, Cemal Bali (2005), **Modern Düşüncenin Doğuşu**, 3. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Akgül, Öner (2011), “Libyada İç Savaşa Dış Müdahale: AB Devrimin Neresinde?”, **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 3(36), 51-59.
- Akıllı, Erman (2012), “Türk Dış Politikası zemininde Arap Baharı”, **Ortadoğu Analiz**, 4(37), 39-45.
- Anderson, Lisa(2011), “Demystifying the Arab Spring”, <http://www.foreignaffairs.com/articles/67693/lisa-anderson/demystifying-the-arab-spring>, (30.3.2015).
- Arsava, A. Füsün, (2011a) “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu ”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 15(1), 101-124.
- _____ (2011b), “Kuvvet Kullanma Yasağı-Egemenlik Prensibi ve İnsani Müdahale”, **21.Yüzyıl Dergisi**, (34), 1-17.
- Aydoğdu, Fahri Burak (2011), “Libya Krizini Tarihsel Gelişimiyle Okumak”, <http://akademikperspektif.com/2011/08/16/libya-krizini-tarihsel-gelisimiyle-okumak/> (27.02.2015).
- Ayhan, Veysel(2011), “Libya Savaşı, Uluslararası Etkileri ve Türkiye'nin Konumu”, **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 3(28), 8-18.
- _____ (2012), **Arap Baharı, İsyancılar, Devrimler ve Değişim**, 1. Baskı, Bursa: MKM Yayınları.
- Babacan, Mehmet Emin vd. (2011), “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 6 (2), 63-92.
- Bali, Cemal (1995), **Sivil Toplumun Tanrısı**, 2. Baskı, İstanbul: Engin Yayınları.

Bellamy, Alex J. (2010a), **Responsibility to Protect**, London: Polity Press.

_____ (2010b), **Global Politics and Responsibility to Protect**, London: Routledge Press.

Beriş, H. Emrah (2008), “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 63(1), 55-80.

Birdal, Alper ve Günay, Yiğit (2012), “**Arap Baharı**” **Aldatmacası, Ortadoğuda Emperyalist Restorasyon**, İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nden Libya’ya Yaptırım Kararı, (27.02.2011), <http://tr.euronews.com/2011/02/27/bm-guvenlik-konseyinden-libyaya-yaptirim-karari/> (3.3.2015).

Bozkurt, Enver (2007), **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın.

Bölme, M. Selin ve diğerleri (2011), “İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya’da Dönüşümün Sancıları.”, No:5, SETA <http://file.setav.org/Files/Pdf/libyada-donusumun-sancilari.pdf> (18.2.2015).

Breakey, Hugh (y.y), “The Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Armed Conflict: Review and Analysis”, www.griffith.edu.au/___.../Responsibility-to-Pro... (25.12.2014).

Brown, Adele (2008), “Reinventing Humanitarian Intervention:Two Cheers Fort he Responsibility to Protect?”, <http://www.parliament.uk/business/publications/research/briefing-papers/RP08-55/reinventing-humanitarian-intervention-two-cheers-for-the-responsibility-to-protect> (17.12.2014).

Brown, Chris (2002), **Sovereignty, Rights and Justice**, 1th Ed., Cambridge: Polity Press.

Bulut, Nihat (2003), “Küreselleşme:Sosyal Devletin Sonu mu?”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52(2), 173-197.

Cebeci, Kemal (2008), “Küreselleşme Bağlamında Ulus- Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, **Sayıştay Dergisi**, (71), 23-39.

- Chesterman, Simon (1997), **Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law**, 1th Ed., New York: Oxford University Press.
- Çağiran, Mehmet Emin (2011), “BM Zorlama Tedbirleri ve Libya”, **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 3(27), 15-20.
- Dastoor, Neville F. (2009), “The Responsibility to Refine: The Need for a Security Council Committee on the Responsibility to Protect”, <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=22+Harv.+Hum.+Rts.+J.+25&srctype=smi&srcid=3B15&key=047e564bbd4f6d9e661350516c943c3b> (24.11.2014).
- Dembinski, Matthias ve Theresa Reinold(2011), “Libya and the Future of the Responsibility to Protect-African and European Perspectives”, <http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/369284305.pdf> (29.12.2014).
- Deng, Francis M. ve diğerleri (y.y), “Sovereignty as Responsibility”, http://books.google.com.tr/books?id=fhd3fEzLmcIC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_gesummary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true (29.12.2014).
- Diñer, Osman Bahadır (2011), “Sarkozy ve Kaddafi: Biri Medeni Biri Bedevi İki Mecnun”, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=1038&cat=332#.VRk9xWZrPIU (25.2.2015).
- Doğan, Gürkân ve Durgun Bülent (2012/1), “Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (15), 61-90.
- Efegil, Ertan (2013), “Ortadoğu’daki Gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye”, **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 5(59), 10-22.
- Ereker, Fulya A. (2004), “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 1(3), 1-37.
- Erkiner, Hakkı Hakan (2012), “Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klasik Öğretinin Kuruluşu: Hugo Grotius ve Postgrotien Yazarlar Samuel Von Pufendorf, Richard Zouche, Cornelius Van Bynkershoek Ve Samuel Rachel’e İlişkin İnceleme Ve Değerlendirme”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 18(3), 3-140.

- Evans, Gareth (2002), “Krizlerin Yönetimi”, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/analysis.html> (24.11.2014).
- Evans, Gareth (2006), “From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect”, **Wisconsin International Law Journal**, 24(3), 703-722.
- _____ (2008), **The Responsibility to Protect Ending Mass Atrocity Crimes Once And For All**, Washington: Brookings Institution Press.
- Gaddafi, Muammar (2011), “Muammar Gaddafi Condemns Tunisia Uprising”, <http://www.theguardian.com/world/2011/jan/16/muammar-gaddafi-condemns-tunisia-uprising> (18.2.2015).
- Genç, Mehmet (1999), **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı**, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Gözen, Ramazan (2011), “Libya Operasyonunda Uluslararası Meşruiyet Krizi” <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1563> (26.3.2015).
- Günel, Reşat Volkan(2000), **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar**, 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Hancılar, Özhan (2011), “Humanitarian Intervention in International Law”, **Çankaya University Journal of Law Dergisi**, (7/2), 97-124.
- Hegel, Wilhelm F. (2004), **Hukuk Felsefesinin Temel Prensipleri**, (Çev.Cenap Karakaya), 2, Ankara: Sosyal Yayınlar.
- Heinze, Eric A. (2009), **Waging Humanitarian War**, New York: Sunny Press.
- Hensel, Howard M. (2008), “Perspectives on Just War Doctrine,International Relations, and Armed Conflict ”, **The Legitimate Use of Military Force: The Just War Tradition and the Customary Law of Armed Conflict**, (5-63),England: Ashgate Publishing.
- Hilpold, Peter (2001), “Humanitarian Intervention:Is there a need for a legal reappraisal?”, <http://ejil.oxfordjournals.org/content/12/3/437.full.pdf> (7.8.2014).
- Holzgrefe, J. L. (2003), “The Humanitarian Intervention Debate”, J.L.Holzgrefe& Robert o. Keohane(eds.), **Humanitarian Intervention:Ethical,Legal and Political Dilemmas**,1th Ed. *içinde*(15-53), Cambridge: Cambridge University Press.

- İktisadi Kalkınma Vakfı E –Bülteni, (28 Mart-3 Nisan 2011), [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ikv_e_bulten_28_mart_-_3_nisan_2011\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ikv_e_bulten_28_mart_-_3_nisan_2011(1).pdf) (3.3.2015).
- Jackson, Robert H. (1990), **Quasi-states: Sovereignty, International Relations, and the Third World**, 1th Ed., Cambridge: Cambridge University Press.
- Kan, Kürşat (2011), “Özgürlük Çığığının Yankılandığı Son Kale: Egemenlik”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, (22), 537-552.
- Kef, Sevda (2014), “İnsani Müdahale”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/temel-kavramlar/4421-insani-mudahale> (03.07.2014).
- Keskin, Funda (1998), **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve BM**, 1. Baskı, Ankara: Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları.
- _____ (2002), “BM ve Kuvvet Kullanma”, www.21yyte.org/assets/uploads/files/149-174%20Funda%20Keskin.pdf (25.3.2015).
- _____ (2009), “Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 6(21), 67-88.
- Kılıç, Ali Şahin (2009), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı bir İnceleme ”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 58(3), 659-691.
- Kım, Young Sok (2006), “Responsibility to Protect, Humanitarian Intervention and North Korea”, <http://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1061&context=jibl> (23.11.2014)
- Krasner, Stephen D. (2001), **Sovereignty: Organized Hypocrisy**, Princeton: Princeton University Press.
- Kuloğlu, Armağan (2011), “Libya Harekatı, Gelişmeler ve Türkiye”, **Ortadoğu Analiz Dergisi**, 3(28), 49-56.
- Kuşoğlu, Baran (2012), “Libya Arap Baharı’na NATO Katkısı”, **Yasama Dergisi**, (22), 100-118.
- Lawrence, Lassa Francis (1955), “Disputes War and Neutrality” Hersch Lauterpacht (Ed.), **International Law**, 7th Ed. içinde (305-330), Vol: 2, London: Longmans.

- Libya'daki NATO Operasyonu Bu Gece Bitiyor, (31 Ekim 2011) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111031_nato_libya.shtml (09.03.2015).
- Lüleci, Çağla, “İnsani Müdahale Kavramı ve Libya Operasyonu'nun Meşruiyeti Tartışması” (07.02.2012) <http://akademikperspektif.com/2012/02/07/insani-mudahale-kavrami-ve-libya-operasyonununun-mesruiyeti-tartismasi/> (03.07.2014).
- Lütem, İlhan(1947), **Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk**, Ankara: Sakarya Basımevi. Malanczuk, Peter (1997), **Akehurst's Modern Introduction to International Law**, New York: Routledge.
- Malanczuk, Peter (1993), **Humanitarian Intervention and the Legitimacy of the Use of Force**, Amsterdam: Het Spinhuis, http://books.google.com.tr/books?id=3_gOHU8p-28C&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (7.8.2014).
- Mattern, Johannes (1928), **Concepts of State, Sovereignty and International Law**, London: Oxford University Press.
- Matthews, Max W. (2008), “Tracking the Emergence of a New International Norm: The Responsibility to Protect and the Crisis in Darfur”, <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1042&context=iclr> (E.T.24.11.2014).
- McCormick, Alison (2011), “From Sovereignty to Responsibility: An Emerging International Norm and Its Call to Action in Burma”, **Indiana Journal of Global Regal Studies**,18(1), 563-591.
- Moore, Jennifer (2011), “Implementing the Responsibility to Protect Through the Millennium Development Goals”, <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=40+Denv.+J.+Int'l+L.+%26+Pol'y+204&srctype=smi&srcid=3B15&key=89dffaca3851a5d1876690d02f3b3920> (24.11.2014).
- Morthengau, Hans (1970), **Uluslararası Politika**, (Çev. Baskın Oran), 2, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Murphy, Sean D. (1996), **Humanitarian Intervention, The United Nations in an Evolving World Order**, Vol. 21, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

- Mutuş, Ceren (2011), “Libya Operasyonu ve Uluslararası Hukuk”, www.usak.org.tr/images_upload/files/tartisma1.pdf (27.3.2015).
- North Atlantic Treaty Organization (2011), “Press Briefing”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71897.htm (09.03.2015).
- North Atlantic Treaty Organization (2011), “Operation Unified Protector NATO-Led Arms Embargo Against Libya”, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_10/20111005_111005-factsheet_arms_embargo.pdf (19.02.2015).
- North Atlantic Treaty Organization (2011), “Operation Unified Protector NATO No-Fly Zone Over Libya”, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/unified-protector-no-fly-zone.pdf (19.02.2015).
- North Atlantic Treaty Organization (2011), “Operation Unified Protector Protection of Civilians and Civilian-Populated Areas and Enforcement of the No-Fly Zone”, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_10/20111005_111005-factsheet_protection_civilians.pdf (E.T.19.02.2015).
- North Atlantic Treaty Organization (2012), “NATO and Libya”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_71652.htm (25.2.2015).
- North Atlantic Treaty Organization (2011), “NATO Secretary General Statement on end of Libya Mission”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_80052.htm (19.02.2015).
- Oktay Uygun (2003), “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf (25.3.2015).
- Öğüt, Selman (2013), “Egemen Eşitlik Prensibine Modern Uluslararası Hukuk Açısından Bir İstisna Hali Olarak Yaklaşma”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 19(3), 148-162.
- Özalp, Güven (2011), “NATO Libya Operasyonunun Komutasını Devralıyor”, <http://www.amerikaninsesi.com/content/nato-libya-operasyonunun-komutasini-devraliyor-118621454/894341.html> (9.3.2015).
- Özman, M. Aydoğan (1964), “Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 21(1), 53-121.

- Öztürk, Zerrin Ayşe (2011), “İnsani Müdahale: Ne Kadar İnsani, Ne Kadar Siyasi?”, **21.Yüzyıl Dergisi**, (30), 23-28.
- Pazarıcı, Hüseyin (2006), **Uluslararası Hukuk**, 5.Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Perisic, Petra (2013), “Responsibility to Protect-an Emerging Norm of International Law”, www.mcser.org/journal/index.php/ajis/.../871 (14.12.2014).
- Report of Fulfilling Our Collective Responsibility: International Assistance and the Responsibility to Protect (y.y), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/947&referer=/english/&Lang=E (3.3.2015).
- Report of Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention (2013), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/929 (3.3.2015).
- Report of Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect (2010), <http://www.responsibilitytoprotect.org/N1045020%281%29.pdf> (20.12.2015).
- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) (2001), <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (29.11.2014).
- Report of the Secretary-General’s High-Level Panel on Threats, Challenges and Change (2004), http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf (14.12.2014).
- Report of Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response (2012), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/874 (25.12.2014).
- Report of Implementing the Responsibility to Protect (2009), <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/EEF9DE1F698AA70D8525755100631D7C> (25.12.2014).
- Sancin,Vasilka, (2012) “Syrian Crisis and the Responsibility to Protect”, http://www.bisav.org.tr/merkez.aspx?module=yuvarlakmasaayrinti&dizi=1&altturd=27&menuID=9_6_27&merkezid=6&yuvarlakmasaid=996 (24.11.2014).
- Sander, Oral (2005), **Siyasi Tarih: ilkçağlardan 1918’e**, 14. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Security Council Resolution 1973 (2011), <http://www.refworld.org/docid/4d885fc42.html> (3.3.2015).

Security Council Resolution 2016, (2011), <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%202016.pdf> (09.03.2015).

Security Council Report: Independent, Impartial, Informative, (2011), <http://www.securitycouncilreport.org/update-report/lookup-c-glKWLeMTIsG-b-6621881.php> (et.18.2.2015).

Security Council Report (SCR) (2011), Protection of Civilians in Armed Conflict, Cross-Cutting Report No. 2, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/XCutting%20POC%202011.pdf> (12.2.2015).

Security Council Resolution 1970 (2011), <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/081A9013-B03D-4859-9D61-5D0B0F2F5EFA/0/1970Eng.pdf> (3.3.2015).

Selçok, Ali (2013), **İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş ve Libya'ya Düzenlenen Birleşik Koruyucu Harekatın Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.

Seybolt, Taylor B. (2008), **Humanitarian Military Intervention the Conditions for Success and Failure**, Oxford: Oxford University Press. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1487382 (4.7.2014).

Shaw, Malcolm N. (2008), **International Law**, 6th Ed., New York: Cambridge University Press.

Stahn, Carsten (2007), "Responsibility to Protect Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?", <http://teachers.colonelby.com/krichardson/Grade%2012/Carleton%20%20Int%20Law%20Course/Week%208/R2P%20Political%20Rhetoric.pdf> (14.12.2014).

Taşdemir, Fatma (2006), **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara: Usak Yayınları.

_____ (2014), "Muhafif Güçlere Silah ve Öldürücü Olmayan Yardımlar", <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-fatma-tasdemir/muhafif-guclere-silah-ve-oldurucu-olmayan-yardimlar/> (09.03.2015).

- Tekin, Segah (2011), **İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği**, Ankara: Başak matbaacılık. <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/insani-mudahale-kavrami-ve-libyanin-gelecegi-analizi/2531> (24.03.2015).
- Telli, Azime (2012), "İnsani Müdahaleden Koruma Sorunluluğuna Geçiş: Eski Sorun Yeni Kavram", **NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (1), 206-220.
- Thakur, Ramesh (2002), "İntervention, Sovereignty and the Responsibility to Protect: Experiences from ICISS", <http://sdi.sagepub.com/content/33/3/323.full.pdf> (29.11.2014).
- The Responsibility to Protect (y.y), <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (25.12.2014).
- Tosun, Fahri Mutlu (2010), "Yargı ve Demokratik Meşruiyet", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, (88), <http://tbbergisi.barobirlik.org.tr/m2010-88-600> (11.3.2015).
- Turhan, Mehmet (y.y), "Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/mturhan.pdf (23.3.2015).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (y.y), "BM Genel Sekreteri'nin 2005 Zirve Raporunun Kalkınma Boyutu: Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Gözden Geçirilmesi", http://www.mfa.gov.tr/bm-genel-sekreteri_nin-2005-zirve-raporunun-kalkinma-boyutu_binyil-kalkinma-hedeflerinin-gozden-gecirilmesi.tr.mfa (23.12.2014).
- Ulusoy, Ülkü Halatçı (2013), "Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu", www.taa.gov.tr/.../uluslararasi-hukuk-acisindan-libya-ve-suriye-ornegind... (25.3.2015).
- UN Official Website (2001), The Responsibility to Protect, <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (25.06.2014)
- UN Secretary General(2009), "Implementing the Responsibility to Protect", UNGA A/63/677, Sixty-third Session, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677 (27.11.2014).
- URL, <http://www.un.org.tr/includes/files/18.pdf> (14.12.2014).
- URL, http://um.dk/en/~/_/media/UM/English-site/Documents/Danida/Partners/Research-Org/Research (E.T.23.12.2014).

- U.S. Department of Defense Official Website (2011), DOD press briefing by Vice Admiral Bill Gortney, Director of the Joint Staff, <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=4786> (9.3.2015).
- Uygun, Oktay, “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi” (y.y), http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/uygun.pdf (25.3.2015).
- Uzun, Elif (2010), “Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus ad Bellum Kavramı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 6(21), 19-34.
- Welsh, Jennifer (2009), “Implementing the Responsibility to Protect”, http://www.elac.ox.ac.uk/downloads/r2p_policybrief_180209.pdf (31.3.2015).
- World Summit Outcome (2005), <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf> (25.12.2014).
- Yapıcı, Utku (2006), “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 2(7), 21-40.
- Yılmaz, Sait (2012), “Uluslararası Müdahale ve Meşruiyet”, <http://usam.aydin.edu.tr/UluslararasıMudahaleveMesruiyet.pdf> (24.3.2015).
- Yücel, Bülent (2006), “Westphalia Antlaşmasından Nice Antlaşmasına: Egemenlik Kavramının Tarihsel Seyri ve bir Prototip Olarak Avrupa Birliği”, http://www.erzincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/2006_X_8.pdf (25.3.2015).

ÖZGEÇMİŞ

Emel İLTER, 1988 yılında Erzincan'da dünyaya geldi. İlköğretim ve Lise öğrenimini Erzincan'da tamamladı. 2007 yılında kazandığı Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler bölümünü 2011 yılında bitirdi. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisansa başladı.2013 yılı aralık ayında ÖYP kapsamında Fırat Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümüne Araştırma görevlisi olarak atandı. Yüksek lisans ve Doktora eğitimini tamamlamak için Fırat Üniversitesi tarafından Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne görevlendirildi ve halen Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.